

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 6 (143)

2013

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Шеф-редактор Людмила Шангіна
Редактор Алла Чернова
Макет Олександр Шаптала
Техніко-комп'ютерна
підтримка Володимир Кекух

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво КВ № 4122

Журнал видається з 2000р.
українською та англійською мовами

Загальний тираж 3800 примірників

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 16
2-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@razumkov.org.ua
веб-сторінка: <http://www.razumkov.org.ua>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
“Національна безпека і оборона”
обов'язкове

Фотографії:
www.finanso.net – стор.28
www.bsec-organization.org – стор.37
rus.ruvr.ru – стор.53
www.expres.ua – стор.54
russian.rt.com – стор.56

© Центр Разумкова, 2013

З М І С Т

**РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ** 2
(Міжнародна конференція)

**НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ
СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ** 3
(Позиційні матеріали)

1. Об'єднання заради пошуку спільних відповідей
на глобальні виклики..... 3
2. Потреби України в партнерстві з міжнародними
організаціями та членстві в них..... 4
3. Геополітичні вектори розвитку України..... 5

**СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ
З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ** 7
(Експертне опитування)

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
І ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ОЧИМА ГРОМАДЯН** 13
(Загальнонаціональне соціологічне дослідження)

**МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ “РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ”** 20
(Виступи учасників)

Леонід КОЖАРА, Александер ВЕРШБОУ, Володимир ОГРИЗКО,
Алессандра ТІСО, Валерій ЧЕЧЕЛАШВІЛІ, Тодор ТАГАРЄВ,
Пал ДУНАУ, Йон Елведал ФРЕДРІКСЕН, Ігор ДОЛГОВ,
Андрей ВОРОБЬЙОВ, Луїс ФРАГА, Петро ПОРОШЕНКО,
Дірк БУШЛЕ, Валерій ПЯТНИЦЬКИЙ, Віктор ЦВІРКУН,
Роман ШПЕК, Олександр ЧАЛИЙ, Андрій ОЛЕФІРОВ,
Ян ТОМБІНСЬКІ, Тім КЛАРК

СТАТТІ

**ВІДНОСИНИ УКРАЇНА-НАТО І ПОЗАБЛОКОВА
ПОЛІТИКА УКРАЇНИ**
Марчін КОЖІЄЛ 46

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ:
СТАН НАПЕРЕДОДНІ ВІЛЬНЮСЬКОГО САМІТУ**
Микола СУНГУРОВСЬКИЙ 49

Видання журналу здійснено за фінансового сприяння
Національного Фонду підтримки демократії (США)
та Посольства Швейцарії в Україні

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

ОРГАНІЗАТОРИ:

ПІД ПАТРОНАТОМ:

ЗА ПІДТРИМКИ:

ESTONIAN MINISTRY OF DEFENCE

NORWEGIAN EMBASSY

Embassy of the Republic of Poland in Kyiv

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Embassy of Switzerland in Ukraine

17 вересня 2013р. в Києві відбулася Міжнародна конференція “Роль міжнародних організацій в національній безпеці України”. Конференція була організована Центром Разумкова спільно з Офісом зв'язку НАТО в Україні та Дипломатичною академією України під патронатом Міністерства закордонних справ України за підтримки посольств в Україні Норвегії, Польщі, Швейцарії та Міністерства оборони Естонії.

Захід відбувався за два місяці до саміту Східного партнерства ЄС у Вільнюсі, на якому передбачалося підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Після тривалих і важких переговорів між українською владою та європейськими партнерами, сторони впритул наблизилися до непростого компромісу. Здавалося, готовність до підписання Угоди – принаймні з боку України – не викликала сумніву. Майже всі учасники дискусій – попри окремі застереження – висловлювали переконання у стратегічній важливості такого кроку для майбутнього України.

Крім того, наближався час підбиття підсумків головування України в ОБСЄ – одній із провідних міжнародних організацій, що опікуються питаннями безпеки в Європі. Саме тому Конференція стала одним із важливих елементів інтенсивних дискусій, що точилися в Україні та за її межами стосовно перспектив безпеки та розвитку в Європі.

Перелік питань, запропонованих організаторами Конференції, охоплював різні напрями безпеки: воєнні, економічні, гуманітарні, енергетичні. Попри визначення певної тематики для кожної з панелей, відповідний підбір учасників кожної з них, усі зазначені аспекти тісно перепліталися під час обговорення, що чітко відбивало нинішню картину загроз і викликів, а також складні взаємозв'язки різних аспектів безпеки.

З метою забезпечення конструктивної роботи Конференції були підготовлені відповідні позиційні матеріали. В їх основу покладені результати Експертної зустрічі, організованої Центром Разумкова 24 липня 2013р. за участі представників Міністерства закордонних справ України, Міністерства оборони України, Національного інституту стратегічних досліджень, провідних неурядових аналітичних організацій (Центр “НОМОС”, Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, Центр дослідження міжнародних відносин, Міжнародний фонд “Єдиний Світ”), а також результати експертного опитування та соціологічних досліджень.

Отже, цей журнал містить:

- ↳ позиційні матеріали, підготовлені до Конференції;
- ↳ оцінки експертів стану і перспектив співробітництва України з міжнародними організаціями;
- ↳ громадську думку про окремі аспекти зовнішньої політики і політики безпеки України;
- ↳ виступи учасників Конференції;
- ↳ статті фахівців з міжнародно-військових питань.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СПІВРОБІТНИЦТВА З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Ідея міжнародного співробітництва як об'єднання зусиль з метою досягнення спільних цілей має переважно позитивний сенс. Але відповідь на питання стосовно доцільності та важливості співробітництва в рамках міжнародних організацій і його форм видається простою та однозначною лише на перший погляд. Міжнародне співробітництво створює умови для участі держави в розв'язанні спільних проблем і надає додаткові можливості для вирішення власних. Для країн, що розвиваються, таке співробітництво є не лише засобом зміцнення власних позицій на міжнародній арені, більш вагомого впливу на регіональні і глобальні процеси, але й джерелом компенсації браку національних ресурсів (фінансових, економічних, політичних), потрібних для реалізації внутрішньої і зовнішньої політики. Водночас, держава бере на себе додаткові зобов'язання та повинна бути готова до можливих ризиків і нових викликів, пов'язаних з їх виконанням чи невиконанням з різних причин (політичних, ресурсних, організаційних).

Оцінка ролі, місця і значення кожної з міжнародних організацій в політиці національної безпеки, а також якості, ефективності та доцільності співробітництва може виявитися надто складним і політично чутливим завданням (особливо, коли критичні висновки лежать на поверхні). Але періодичні оцінки балансу здобутків і ризиків з глибоким аналізом причин і пропозиціями мають бути обов'язковим елементом підготовки політичних рішень як на етапі вступу, так і мірою розвитку відносин.

Цей аналітичний матеріал, у т.ч. результати експертного опитування та соціологічних досліджень, слід сприймати не як відповіді на проблемні питання, а радше як акценти на проблемах, тези для роздумів та обговорення.

1. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАРАДИ ПОШУКУ СПІЛЬНИХ ВІДПОВІДЕЙ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ

1.1. Понад два десятиліття після холодної війни були багатими на події, появу нових викликів і загроз. Тісний зв'язок і взаємозалежність політичних, соціальних, економічних, енергетичних, екологічних, кібернетичних проблем і підходів до їх розв'язання кардинально змінили уявлення про систему забезпечення глобальної, регіональної, національної безпеки, безпеки людини та людства. Військові аспекти безпеки, методи “жорсткої сили” хоч і не втратили актуальності, але набули нового змісту та мають сенс лише в комплексі заходів, разом із засобами “м'якої сили”.

1.2. Міжнародні відносини зазнали докорінних змін: нових рис набула боротьба за глобальне та регіональне лідерство. Через глобальні мережі торговельно-економічних, політичних, інформаційних, культурних зв'язків поширюються не лише кращі надбання людства, але й економічні, політичні, соціальні потрясіння. Колись найбільш загрозливі протиріччя між державами за принципом “свій-чужий” трансформуються та поступаються місцем транскордонним викликам, впоратися з якими не вдається не лише поодиноці, але й силами наявних, але побудованих на старих засадах міжнародних організацій.

1.3. Висновки про неможливість одноосібно протидіяти сучасним комплексним загрозам і викликам, рекомендації стосовно необхідності розвитку міжнародної кооперації і партнерства стали шаблоною частиною стратегічних документів держав і міжнародних організацій. Їх логічність та очевидність не піддаються сумніву – так само, як і розуміння складності практичної реалізації. Дуже часто діяльність міжнародних організацій блокується нездоланими бар'єрами розбіжностей в цінностях, інтересах їх членів, неготовності (або неможливості) створювати спільну ресурсну базу.

1.4. Перспективи еволюції світового порядку в багатьох аспектах визначатимуться спроможностями міжнародних організацій (держав-учасниць і секретаріатів), їх здатністю адаптуватися самим та адаптувати систему міжнародних відносин, міжнародне право до змін, що відбуваються. Від цього залежатиме їх привабливість для потенційних членів і партнерів, їх міжнародний авторитет, легітимність та ефективність.

1.5. Переважна більшість міжнародних організацій працюють у відносно обмежених і самостійних сферах (фінансовій, економічній, безпековій, гуманітарній, екологічній тощо), не вимагають єдності ціннісних засад, форм, способів урядування своїх членів і не торкаються найбільш суперечливого питання – державного суверенітету. З метою підвищення своєї

легітимності та ефективності в розв'язанні нагальних проблем, вони зацікавлені в якомога більшій кількості членів, не вирішуючи за них питань орієнтирів розвитку. Водночас, одним із головних завдань інтеграційних утворень є визначення перспектив розвитку організації та її членів, які добровільно погодилися на передачу частини суверенітету наднаціональним органам, наділивши їх відповідними повноваженнями.

1.6. Успішний вихід держав, міжнародних організацій на нові рубежі співробітництва в розв'язанні глобальних проблем залежить від того, наскільки збалансованими в їх діяльності будуть відповіді на складні та взаємопов'язані дилеми. Пошук балансу між індивідуальними (національними) інтересами та колективними; традиційними цінностями, правами людини та державними інтересами; правом націй на самовизначення і принципом територіальної цілісності; невтручанням у внутрішні справи та обов'язком захисту – лише незначна частина переліку цих дилем.

1.7. Головними критеріями ухвалення рішень про об'єднання країн у союзи, вступ і прийом нових членів залишаються спільність або принаймні несуперечливість:

- цінностей, інтересів, стратегічних цілей і підходів до їх реалізації;
- оцінок загроз безпеці, їх джерел, носіїв, а також підходів до запобігання і протидії загрозам;
- потреб і можливостей у створенні спільної ресурсної бази, намірів справедливо розподілу ресурсного навантаження та колективної політичної відповідальності.

1.8. Найбільш реалістичним й оптимальним варіантом утворення (приєднання) та успішного розвитку союзу (членства в організації) є поетапне наближення до згаданих критеріїв у процесі співробітництва за окремими напрямками з поступовим його поширенням на інші. Історично-культурна близькість, досвід спільного існування або сусідства, подібність типів, форм і способів урядування, добровільність об'єднання та безконфліктне визнання рівноправності та лідерства, повноважень наднаціональних органів суттєво впливають на рівень стійкості та ефективності союзу. **Спільність цінностей і стратегічних цілей є обов'язковою передумовою пошуку консенсусу стосовно всіх інших питань.**

1.9. Ігнорування зазначених критеріїв, примушення або штучне прискорення процесу інтеграції може призвести до негативних наслідків: відсутності очікуваних результатів, марнування ресурсів, дискредитації організації, партнерів, самої ідеї інтеграції.

1.10. Створення нових альянсів або приєднання до вже існуючих авторитетних міжнародних організацій

створює передумови, але не надає країні автоматичних гарантій успішного досягнення цілей – колективних та індивідуальних. Будь-які прогнози наслідків вступу до тієї чи іншої організації є умовними, оскільки реалізація переваг або ж нейтралізація ризиків залежать переважно від результатів діяльності уряду та партнерів.

2. ПОТРЕБИ УКРАЇНИ В ПАРТНЕРСТВІ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ЧЛЕНСТВІ В НИХ

2.1. В умовах глобалізації та паралельних процесів дезінтеграції і регіоналізації успішність будь-якої держави, в т.ч. України, залежатиме від наявності ефективної стратегії взаємодії з міжнародними об'єднаннями, в рамках яких вона зможе робити посильний внесок у забезпечення миру, стабільності та розвитку на глобальному та регіональному рівнях, а також – використовувати інструменти міжнародного співробітництва та отримувати різноманітну допомогу для реалізації власних цілей.

2.2. Україна співпрацює з міжнародними організаціями в різних форматах і якостях (повноправний член, кандидат на членство, партнер, спостерігач, контрибутор). Членство в 75 міжнародних організаціях може слугувати підтвердженням добрих намірів політичного керівництва держави співпрацювати “з усіма заінтересованими партнерами, уникаючи залежності від окремих держав, груп держав чи міжнародних структур”¹.

2.3. Україна є активним контрибутором спільних заходів із зміцнення міжнародної стабільності та безпеки: бере участь у багатьох багатонаціональних місіях (п'яти – ООН, двох – ЄС, трьох – НАТО, одній (у Придністров'ї) – на засадах міжнародної угоди). У 2012р. збільшено загальний внесок України в міжнародні зусилля із врегулювання конфліктів шляхом розширення контингенту в чотирьох місіях ООН та одній – НАТО. 2013р. відзначився головуванням України в ОБСЄ та ОЧЕС. Продовжується інтенсивне співробітництво з НАТО – на основі річних національних програм співробітництва з Альянсом. Готується до підписання Угода про асоціацію з ЄС.

2.4. Водночас Україна покладає великі надії на зміцнення власних спроможностей забезпечення національної безпеки (в т.ч. економічної, енергетичної, екологічної тощо), протидії сучасним викликам і загрозам за рахунок механізмів міжнародного співробітництва та залучення допомоги міжнародних організацій і країн-партнерів. Зовнішня консультативна, технічна, фінансова допомога (безповоротна фінансова допомога та кредити на вигідних умовах) також є критично важливими для проведення широкого спектру структурних, соціально-економічних і політичних реформ, реалізації стратегічно важливих проектів.

• *Світова спільнота не спроможна ефективно протидіяти сучасним викликам і загрозам. Загальна структура міжнародних організацій, способи їх взаємодії, а також система міжнародного права, яка тримається на спроможностях цих організацій, не відповідають сучасним реаліям. Яким є запас міцності наявного світового порядку та чи доцільно надалі намагатися його адаптувати, не змінюючи саму парадигму?*

• *Деякі міжнародні організації не відповідають сучасним вимогам, продовжують існувати завдяки зусиллям секретаріатів і повинні або змінитися, або припинити існування. Чи варто намагатися реанімувати неефективні міжнародні утворення, чи необхідно ініціювати рішення про їх розпуск?*

• *Вступ до організації може бути як проміжною метою, так і інструментом досягнення стратегічних цілей. Формалізація відносин має дисциплінуючий ефект, стримує від непродуманих політичних рішень. Наскільки важливим для країни є формальне членство в міжнародних організаціях?*

¹ Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, ст.11, п.1. Див.: Сайт ВР України, <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Перелік міжнародних організацій, членом яких є Україна, див.: Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна. – Сайт МЗС, <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>.

2.5. Напрями зовнішньої допомоги переважно відповідають законодавчо визначеним національним пріоритетам² або спрямовуються на вирішення найбільш актуальних проблем життєдіяльності суспільства:

- Захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України (ООН, ЄС, НАТО, ОБСЄ).
- Створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, збереження і зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку та забезпечення постійного зростання рівня життя й добробуту населення (МВФ, Світовий банк, СОТ, ОЕСР, МБРР, ЄБРР, Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), Енергетичне співтовариство, ОЧЕС).
- Гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина (ОБСЄ, Рада Європи, Венеціанська комісія (Європейська комісія за демократію через право), ЄС, Європейський суд з прав людини, Міжнародна амністія, Міжнародний комітет захисту прав людини).
- Розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів, зміцнення політичної і соціальної стабільності (ООН, Світовий банк, ЄС, ОБСЄ, Рада Європи, міжнародні фонди та окремі західні держави).
- Забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів. (ООН, Глобальний Екологічний Фонд, ЄС, ЄБРР, ЄІБ, ОБСЄ, НАТО, Північний інвестиційний банк, Північна екологічна фінансова корпорація).
- Розвиток культури, моральних засад, інтелектуального потенціалу, зміцнення фізичного здоров'я суспільства, створення умов для розширеного відтворення населення (ООН, Світовий банк, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна організація праці, Рада Європи, ЄС, ОЧЕС, ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ).

2.6. За часів незалежності (станом на січень 2013р.) Україні надано кредитів на загальну суму \$40,8 млрд. (в т.ч. МВФ – \$18,28 млрд., МБРР – \$7,27 млрд., МФК – \$2,4 млрд., ЄБРР – €8 млрд., ЄІБ – €1,53 млрд.)

та \$8,9 млрд. на реалізацію проектів міжнародної технічної допомоги (насамперед, США, Канада, Німеччина, Нідерланди, Велика Британія, Швеція, Швейцарія, Японія, ЄС, ООН, МБРР)³. Крім цього, у процесі співпраці Україна отримує консультативну підтримку, професійну експертизу та доступ до кращих практик і міжнародних стандартів.

2.7. Міжнародними донорами та вітчизняними експертами відзначається недостатня результативність зовнішньої допомоги Україні. Головні недоліки, а також причини такого стану справ детально висвітлені в документах як міжнародного, так і національного рівня. Ключ до вирішення проблеми полягає в посиленні спільної відповідальності, гармонізації, узгодженні, орієнтації на результати і взаємній підзвітності донорів та отримувачів⁴. Але проблема залишається актуальною, у т.ч. і для України, через брак єдиної стратегії розвитку країни (за наявності формальних стратегічних документів), дієвих механізмів формування та реалізації державної політики, прозорості, незалежного контролю й належної відповідальності.

2.8. Традиційною системною проблемою української влади є нехтування стратегічними перспективами розвитку на користь тактичних цілей⁵. Політика багатовекторності, позаблоковості, “малих кроків” могла б вважатися прийнятною, якби вона була складовою чіткого стратегічного напряму розвитку України. Брак стратегії формує пасивну, вразливу позицію у відносинах з партнерами, спонукає погоджуватися на пропозиції іншої сторони, брати на себе зобов'язання, які згодом виявляються неприйнятними.

2.9. Найбільш актуальним питанням зовнішньої і внутрішньої політики, а також потужним фактором впливу на їх формування та реалізацію, залишається де-факто невизначеність стратегічного вибору розвитку України між трьома взаємовиключними геополітичними напрямками: східним, західним та умовно “нейтральним” (як намаганням відтермінування стратегічного рішення).

3. ГЕОПОЛІТИЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

3.1. Україна як повноправний суб'єкт міжнародних відносин активно співпрацює з різними державами та міжнародними організаціями. Рівні відносини з кожною із сторін відрізняються за формою і змістом, оскільки з об'єктивних причин неможливо співпрацювати одночасно з усіма з однаковою інтенсивністю або гармонізувати відносини з партнерами, між якими існують глибокі двосторонні протиріччя.

• **Україна є членом 75 міжнародних організацій, сума членських внесків щорічно сягає близько \$45 млн. Яким має бути баланс між корисністю організації для країни і країни для організації? Наскільки ефективним і доцільним є витрачання людських і фінансових ресурсів? Які наслідки для України матиме припинення її членства в організаціях, участь у яких буде визнана недоцільною?**

• **Позаблокова політика України передбачає більшу відповідальність за забезпечення національної безпеки та оборони. Яким має бути баланс між розвитком спроможностей для автономної оборони і створенням експедиційних сил для участі в міжнародних операціях з підтримки та зміцнення миру?**

• **Окремі європейські країни без формального членства в ЄС (Норвегія, Швейцарія) чи в НАТО (Австрія, Фінляндія, Швеція) є, по суті, інтегрованою частиною економіки ЄС і євроатлантичної безпекової спільноти. В чому полягає специфіка України? Наскільки згадані приклади можуть бути прийнятними для неї?**

² Пріоритети визначені Законом “Про основи національної безпеки України”. – Сайт ВР України, <http://zakon1.rada.gov.ua>.

³ Стратегія залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2013-2016рр. (проект). – <http://www.me.kmu.gov.ua/file/link/201093/file/proekt.doc>.

⁴ Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги від 2 березня 2005р. – http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/998_271.

⁵ Докладно див.: Альманах сектору безпеки України 2012. – Центр Разумкова, Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами, 2013, http://razumkov.org.ua/upload/Almanakh_bezpeky_fnl.pdf.

3.2. Багатовекторний підхід є абсолютно виправданим, якщо сприяє досягненню головних цілей партнерства України з міжнародними організаціями і членства в них, а саме:

- активній участі в забезпеченні регіональної і глобальної стабільності та безпеки;
- зміцненню довіри і взаєморозуміння між партнерами;
- підвищенню авторитету, рівня власної суб'єктності на міжнародній арені;
- отриманню допомоги у стабілізації внутрішньої ситуації, реалізації національних інтересів і забезпеченні власної безпеки.

3.3. Необхідність робити вибір між партнерами, особливо стратегічними, часто створює додаткові проблеми і взаємні претензії. Подібні етапи розвитку країни є тестом для політичної еліти на відданість національним інтересам, здатність звиряти тактичні рішення з обраним стратегічним курсом. Тривала невизначеність, намагання зберігати рівновіддалену позицію містять загрозу втрати партнерів і потрапляння до буферної зони між різними альянсами, особливо, за наявності історичних і географічних передумов для цього.

3.4. Подальший розвиток України передбачає обов'язкове визначення стратегічних цілей (цінностей, стандартів життя, національних інтересів як сукупності параметрів, що описують бажаний стан суспільства на певну перспективу). Нинішні світові зразки таких ціннісних засад, інтересів, локалізовані в рамках міжнародних об'єднань, можуть слугувати геополітичним орієнтиром для України, стимулом для поглибленого партнерства або інтеграції.

3.5. Українському суспільству, попри регіональні, вікові розбіжності стосовно мови, культурних традицій, зовнішньополітичних орієнтирів, переважно притаманні певні спільні цінності, які визначають цивілізаційний вибір розвитку країни: (а) прихильність до загальнолюдських моральних цінностей (добро, свобода, справедливість, милосердя); (б) чітка ієрархія соціальної ідентичності (особистість, родина, громада, регіон, держава, суспільство); (в) важливість демократії, верховенства права, прав і свобод людини, народовладдя, толерантність; (г) людиноцентрична правова держава (рівноправність, порядок і безпека, справедливе та доступне правосуддя, ефективні та доступні адміністративні послуги)⁶.

3.6. Формальне закріплення євроінтеграційного курсу не лише не зупинило внутрішні дискусії навколо стратегічного вибору між впливовими групами інтересів (разом з обслуговуючими їх елітами), але й посилює зовнішній тиск. На рівні суспільства вибір між Сходом і Заходом є одним із чинників штучного розколу

(особливо під час виборчих кампаній), який, за певних умов, може стати джерелом радикалізації суспільних рухів і регіональної напруженості.

3.7. Поряд з очевидними стратегічними перевагами для обох сторін, асоціація України з ЄС пов'язана із серйозними викликами, труднощами, перешкодами, які необхідно вчасно ідентифікувати та нейтралізувати. Існує ризик розчарувань через надмірні очікування як з боку України, так і ЄС. Будь-які позитивні та негативні прогнози наслідків інтеграції є досить умовними. Формалізація відносин не надає гарантій, а лише створює інституційні передумови для реалізації додаткових можливостей.

3.8. Асоціація з ЄС може стати важливим кроком до вирішення однієї з найактуальніших проблем національної безпеки України, а саме – браку надійних зовнішніх гарантій. Взаємні зобов'язання “забезпечення поваги до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності”, а також протидії розповсюдженню ЗМУ є основними елементами Угоди про асоціацію. Переважна більшість країн ЄС (22 з 28) є членами НАТО, а решта – хоч і не належать до Альянсу де-юре – фактично є членами євроатлантичної безпекової спільноти, об'єднаної не лише формальними зобов'язаннями, але й духом демократичної солідарності, що базується на спільних цінностях і готовності до їх захисту.

3.9. Головними аргументами прихильників вступу України до Митного союзу Росії, Казахстану та Білорусі є зниження ціни на газ і зростання товарообігу, а також – загроза застосування цілого комплексу засобів тиску в разі відмови від пропозиції Кремля. За наявності багатьох “за” і “проти” європейського вибору, головними мотивами євроінтеграційного курсу є перспектива побудови правової, соціально-орієнтованої держави, громадянського суспільства, розвинутої ринкової економіки, забезпечення регіональної стабільності та безпеки.

3.10. Серед української політичної еліти залишається чимало прихильників “позитивного нейтралітету” – вичікувальної політики “рівнонаближеності – рівновіддаленості”, “майстерного вичікування” та балансування, завдяки чому Україна, на їх думку, здатна посилити свою суб'єктність на міжнародній арені. Політика “нейтралітету” як обережності, обачливості, виваженості рішень відповідає менталітету суттєвої частини українського суспільства.

3.11. Попри значні розбіжності в позиціях груп прихильників альтернативних геополітичних векторів, імовірні виклики та ризики, Україна вже найближчим часом має зробити остаточний вибір на користь одного з векторів – досягнення амбітних стратегічних цілей інтеграції до європейської спільноти навряд чи можливе шляхом вичікування. ■

• **Україна стоїть на порозі цивілізаційного вибору між Сходом і Заходом. Чим саме визначаються та відрізняються альтернативи? Якими є (мають бути) мотиви вибору? Наскільки серйозними є ризики кожного з можливих варіантів: (а) підписання Угоди про асоціацію з ЄС; (б) відмови від асоціації на користь Митного союзу; (в) відтермінування остаточного рішення?**

• **Україна задекларувала намір до співпраці з усіма заінтересованими партнерами. Чи можливо одночасно підтримувати партнерські відносини з країнами - світовими лідерами або організаціями, які перебувають у стані перманентного суперництва між собою?**

• **Інтеграція до будь-якого міжнародного об'єднання вимагає виконання кандидатом певних вимог – формалізованих або не формалізованих. Які вимоги є прийнятними? Чи готова Україна до їх виконання? У чому полягає її “домашнє завдання”?**

⁶ Докладніше про ціннісні засади ідентичності громадян України див.: Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи і виклики. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2007, №9, http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD93_ukr.pdf.

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ – ДУМКИ ЕКСПЕРТІВ*

Співробітництво з міжнародними організаціями – ключова складова зовнішньої політики та політики безпеки України. З огляду на широкий спектр і різноплановість міжнародних контактів, вкрай актуальними є розуміння загального стану та перспектив співробітництва, окреслення його оптимальних форматів і сфер, визначення чинників, що заважають співпраці. Цим проблемам присвячене експертне опитування Центру Разумкова, результати якого дають не лише узагальнені відповіді на питання, але й підстави для більш глибокого аналізу окремих аспектів співробітництва з міжнародними організаціями на різних етапах його становлення та розвитку, в т.ч. вибору формату співробітництва чи його радикальної зміни.

Серед **найбільш актуальних загроз для безпеки України** експерти відзначають, насамперед, загрози внутрішнього характеру, пов'язані з неефективністю врядування (корупцію, зрощення влади й бізнесу, переважання особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними; нелегітимне використання силових структур у політичних чи бізнесових інтересах). Також досить актуальними, на думку експертів, є такі загрози, як деформація внутрішнього конкурентного середовища, відсутність довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, позбавлення України доступу до ресурсів (особливо енергетичних), зниження боєздатності українських Збройних Сил.

Вибір міжнародних партнерів для співробітництва у сфері безпеки та подальший розвиток відносин великою мірою визначається **спільністю (близькістю, збігом) цілей, інтересів, оцінок загроз і підходів до протидії їм**. Оцінки експертами відповідних критеріїв демонструють систему координат, в якій вони бачать Україну. Очевидно, що найбільш прийнятним і вигідним для держави має бути співробітництво з організаціями, де спостерігається найвища спільність позицій (ООН, ОБСЄ, ЄС). Не можна, звичайно, вилучати із списку тих партнерів, у співробітництві з якими відзначається лише часткова спільність позицій (ОДКБ, Митний союз, ШОС), але слід бути готовим до суттєвих обмежень

і проблем, спричинених принциповими розбіжностями в цінностях, інтересах, стратегічних цілях.

Узагальнюючи окремі оцінки експертів (спільності/збігу позицій України та міжнародних організацій, з якими вона співпрацює, важливості для неї цілей та окремих сфер безпекового співробітництва, ефективності його форм), міжнародні організації можна умовно поділити на дві групи. *Перша* – ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО. *Друга* – СНД, ОДКБ, Митний союз, ШОС.

Такий поділ зумовлений наступними аспектами. *По-перше*, на думку експертів, найбільшою мірою цінності, інтереси, позиції та підходи України збігаються з цінностями, інтересами, позиціями та підходами організацій першої групи, тоді як з позиціями організацій другої групи збіг є значно меншим. *По-друге*, співробітництво з організаціями першої є відносно більш важливим і продуктивним для України, зокрема – для зміцнення її безпеки та обороноздатності, підвищення міжнародного авторитету, зміцнення демократії, поглиблення відносин з ЄС, розвитку економіки, подолання корупції і підвищення добробуту громадян. Експертні оцінки співробітництва з організаціями другої групи є помітно нижчими. Найбільш скептично експерти оцінюють вплив співробітництва з цими організаціями на поглиблення відносин України з ЄС, зміцнення демократії та подолання корупції всередині країни. Зрозуміло, це зовсім не означає, що Україні не потрібне співробітництво з цими організаціями.

* Експертне опитування проведене Центром Разумкова в липні-серпні 2013р. Опитано 40 експертів у сферах зовнішньої політики та політики безпеки – представники профільних міністерств і відомств, державних і неурядових дослідницьких структур. Через неможливість охопити всі міжнародні організації в межах одного опитування, було виокремлено перелік міжнародних структур, партнерство з якими є найбільш актуальним з точки зору безпеки.

Міжнародна конференція, 16-17 вересня 2013р.

Якщо узагальнити експертні оцінки **важливості** безпекового співробітництва за його цілями, то до першої трійки рейтингу увійдуть ЄС, НАТО, ОБСЄ. Оцінюючи **вплив** безпекового співробітництва на реалізацію його цілей, експерти віддають перевагу співробітництву з ЄС, НАТО, ОБСЄ та ООН.

Експертні оцінки ефективності **різних форм безпекового співробітництва** підтверджують загальний висновок стосовно умовного рейтингу міжнародних безпекових організацій. Найбільш результативним за всіма параметрами є партнерство з НАТО. Відповідно, експерти віддають помітну перевагу спільним військовим навчанням, співробітництву в рамках операцій та місій, підготовці військових і цивільних фахівців у сфері безпеки саме з Альянсом – провідною політико-військовою організацією у світі. Половина опитаних експертів переконані, що саме НАТО має бути **провідною організацією в забезпеченні безпеки в Європі**, що значно переважає частку тих, хто бачить у цій ролі ОБСЄ (22,5%) та ЄС (17,5%).

Цю картину доповнюють оцінки важливості співробітництва України з міжнародними організаціями в різних секторах безпеки – оборонній реформі, протидії тероризму, нерозповсюдженні зброї масового ураження (ЗМУ), протидії новим загрозам, подоланні наслідків надзвичайних ситуацій. За всіма параметрами експерти віддають пріоритет НАТО, ЄС, ООН, ОБСЄ. Дещо нижче оцінюється важливість партнерства з СНД, ОДКБ і ШОС.

Що найбільшою мірою перешкоджає партнерству України з окремими міжнародними структурами? Експерти відзначають різні фактори, залежно від організації-партнера. Зокрема, на їх думку, найбільшою мірою відносинам України з ЄС і НАТО перешкоджає “російський фактор”. Водночас, перешкодами співробітництву з ЄС є також низький рівень відповідальності української сторони за виконання взятих зобов’язань, інституційна слабкість України, брак компетентних кадрів і політичної волі. Співробітництву з НАТО перешкоджають, насамперед, такі чинники, як брак політичної волі та суспільної підтримки. Співробітництву з Митним союзом (МС) і ОДКБ заважають, першою чергою, розбіжності в цінностях, політичних цілях і стратегічних орієнтаціях. Головна проблема відносин з СНД, на думку експертів, полягає у браку ефективності та видимих результатів.

Досить чітко визначилися позиції експертів стосовно **формату співробітництва** з наведеними в опитувальнику міжнародними організаціями. Так, фактично не піддається сумніву доцільність повноправного членства України в ООН та ОБСЄ (її відзначили по 97,5% експертів). Позиції експертів стосовно **повноправного членства** в ЄС (72,5%) та, особливо НАТО (72,5%), значно відрізняються від показників загальнонаціональних досліджень громадської думки. Дещо несподіваною – з огляду на те, що опитування майже збіглося із завершенням головування України (30 червня 2013р.) в ОЧЕС – виглядає оцінка доцільності повноправного членства в цій організації. Таку доцільність відзначили лише 57,5% експертів. Водночас, переважна більшість експертів вважають, що саме **співробітництво** є найбільш доцільним форматом взаємодії з ОДКБ, МС, ШОС та ОДКБ.

Експерти досить критично оцінюють **ефективність нинішньої зовнішньої політики керівництва України**. За п’ятибальною шкалою, задовільні оцінки (три бали й вище) отримали лише зовнішньополітичні зусилля з підтримання миру і стабільності в регіоні; забезпечення недоторканності, територіальної цілісності, суверенітету держави; спрощення візових режимів і процедур прикордонного контролю. Решта напрямів експертами оцінені нижче трьох балів, а найменші успіхи відзначені у формуванні позитивного міжнародного іміджу України, утвердженні її впливу та авторитету в міжнародному співтоваристві (2,1), а також у створенні сприятливих умов розвитку українського суспільства, держави та економіки (2,2).

Не менш критичними є експертні оцінки одного з найбільш важливих державних рішень у сфері безпеки – формалізації **політики позаблоковості**. Більшість (62,5%) опитаних експертів упевнені, що це негативно позначилося на безпеці країни, 42,5% – відзначили негативний вплив позаблоковості України на її міжнародний авторитет, 37,5% – вважають, що позаблоковість шкодить її економічному розвитку. Відчутний позитивний вплив рішення про позаблоковість експерти бачать у двох сферах: відносини з Росією (45%) і стабільність у суспільстві (40%).

Експерти оцінювали також вплив реалізації двох найбільш важливих документів співпраці України з її головними міжнародними партнерами – **Порядку денного асоціації Україна-ЄС і Річних національних програм співробітництва з НАТО** – на внутрішньополітичну ситуацію в Україні, окремі напрями внутрішніх реформ, процеси європейської інтеграції та інтеграції до євроатлантичного безпекового простору. Зазначений вплив експерти оцінили загалом позитивно – що може слугувати підтвердженням як важливості співробітництва України з ЄС і НАТО, так і ефективності його інструментів.

Нижче наводяться результати експертного опитування, узагальнені в таблицях і діаграмах. Вони дають змогу більш детально проаналізувати окремі оцінки, покладені в основу викладених висновків.

Оцінки рівня актуальності для України кожної з наступних загроз*, середній бал

Поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики, організованої злочинної діяльності	4,9
Переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними	4,6
Нелегітимне використання силових структур у політичних чи бізнесових цілях	4,5
Деформація внутрішнього конкурентного середовища, неефективність антимонопольної державної політики	4,4
Відсутність довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку України, в рамках якої мали б узгоджуватися плани реструктуризації, приватизації та розвитку як окремих галузей, так і підприємств	4,3
Позбавлення (неприйнятне ускладнення) доступу України до ресурсів (особливо енергоресурсів)	4,3
Зниження боєздатності Збройних Сил України, інших силових структур до рівня, що не забезпечує надійний захист від наявних і потенційних загроз	4,3
Критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення	4,2
Неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел постачання	4,2
Транскордонна злочинність (торгівля людьми, наркаторгівля тощо)	4,1
Неадекватність систем захисту об'єктів і населення масштабам наявних і потенційних загроз	4,1
Велика боргова залежність держави, критичні обсяги внутрішнього та зовнішнього боргів	4,0
Позбавлення (критичне обмеження) державного суверенітету	3,4
Переростання внутрішніх протиріч (на політичному, етнічному, релігійному, майновому підґрунті) у відкриті конфлікти із застосуванням сили	3,4
Нестабільність і конфлікти поблизу українських кордонів	3,3
Прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів, втрата територіальної цілісності	3,0

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що проблема є зовсім неактуальною, а "5" – проблема є надзвичайно актуальною.

**Якою мірою збігаються цілі, інтереси, позиції та підходи України з цілями, інтересами, позиціями та підходами кожної з наведених міжнародних організацій за кожним із вказаних критеріїв?
% опитаних експертів**

		Спільність систем цінностей, інтересів, стратегічних цілей і підходів до їх реалізації	Спільність позицій стосовно оцінки загроз безпеці, їх джерел і носіїв	Спільність підходів до запобігання і протидії загрозам
ООН	Повністю	70,0	67,5	62,5
	Частково	27,5	30,0	32,5
	Не збігаються	0,0	0,0	0,0
	Не відповіли	2,5	2,5	5,0
ОБСЄ	Повністю	65,0	45,0	45,0
	Частково	32,5	50,0	47,5
	Не збігаються	0,0	0,0	2,5
	Не відповіли	2,5	5,0	5,0
ЄС	Повністю	42,5	32,5	27,5
	Частково	50,0	62,5	62,5
	Не збігаються	5,0	2,5	5,0
	Не відповіли	2,5	2,5	5,0
НАТО	Повністю	35,0	25,0	15,0
	Частково	50,0	67,5	72,5
	Не збігаються	12,5	2,5	2,5
	Не відповіли	2,5	5,0	10,0
СНД	Повністю	0,0	5,0	2,5
	Частково	75,0	75,0	75,0
	Не збігаються	22,5	15,0	15,0
	Не відповіли	2,5	5,0	7,5
ОДКБ	Повністю	0,0	0,0	0,0
	Частково	25,0	55,0	47,5
	Не збігаються	72,5	42,5	47,5
	Не відповіли	2,5	2,5	5,0
Митний союз	Повністю	0,0	0,0	0,0
	Частково	45,0	42,5	42,5
	Не збігаються	52,5	55,0	52,5
	Не відповіли	2,5	2,5	5,0
ШОС	Повністю	0,0	0,0	0,0
	Частково	47,5	70,0	67,5
	Не збігаються	50,0	27,5	27,5
	Не відповіли	2,5	2,5	5,0

Оцінки важливості для України кожної з наступних цілей безпечного співробітництва з кожною з наведених міжнародних організацій*, середній бал

Цілі	Організації	ЄС	НАТО	ОБСЄ	ООН	СНД	ОДКБ	ШОС	Митний союз
Підвищення міжнародного авторитету України		4,9	4,7	4,8	4,8	2,8	1,9	2,3	1,8
Зміцнення міжнародної безпеки України		4,8	4,7	4,4	4,4	2,5	2,2	2,2	1,7
Поглиблення відносин з ЄС		5,0	4,7	4,3	3,8	2,0	1,6	1,7	1,7
Розвиток відносин з РФ		3,4	3,2	3,3	3,0	3,4	3,1	2,7	3,4
Підвищення ефективності влади		4,6	4,3	3,7	3,3	2,5	2,0	2,0	1,9
Зміцнення обороноздатності України		4,0	4,7	3,3	3,3	2,1	2,0	1,7	1,7
Зміцнення демократії в Україні		4,9	4,5	4,3	3,8	1,9	1,7	1,7	1,6
Розвиток ринкової економіки		4,7	3,9	3,2	3,1	2,4	1,6	2,1	1,8
Подолання корупції в Україні		4,8	4,4	3,9	3,6	2,1	1,7	1,8	1,8
Підвищення рівня добробуту громадян України		4,5	3,7	3,1	3,0	2,5	1,6	2,0	2,2
Підвищення ефективності оборонної промисловості		3,8	4,2	3,0	2,6	2,6	2,3	2,0	2,1
Сума оцінок		49,4	47,0	41,3	38,7	26,8	25,6	22,2	21,7

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що співробітництво є зовсім неважливим, а "5" – є надзвичайно важливим.

Який вплив має співробітництво України з кожною з наступних міжнародних організацій на реалізацію кожної з наведених цілей?*, середній бал

Цілі	Організації	ЄС	НАТО	ОБСЄ	ООН	СНД	ШОС	ОДКБ	Митний союз
Підвищення міжнародного авторитету України		1,0	1,0	1,0	1,0	0,4	0,3	-0,2	-0,3
Зміцнення міжнародної безпеки України		1,0	1,0	1,0	1,0	0,4	0,2	0,2	-0,2
Поглиблення відносин з ЄС		1,0	1,0	1,0	0,8	-0,2	-0,2	-0,7	-0,9
Розвиток відносин з РФ		0,0	-0,2	0,7	0,7	0,7	0,4	0,6	0,5
Підвищення ефективності влади		0,9	0,9	0,9	0,7	0,2	0,2	0,0	0,0
Зміцнення обороноздатності України		0,9	1,0	0,8	0,8	0,2	0,2	0,0	-0,1
Зміцнення демократії в Україні		1,0	1,0	1,0	0,9	0,0	0,0	-0,3	-0,3
Розвиток ринкової економіки		1,0	0,9	0,7	0,6	0,4	0,4	0,0	-0,1
Подолання корупції в Україні		1,0	1,0	0,9	0,8	-0,1	0,1	-0,2	-0,3
Підвищення рівня добробуту громадян України		0,9	0,7	0,6	0,6	0,4	0,2	-0,1	0,1
Підвищення ефективності оборонної промисловості		0,8	1,0	0,6	0,6	0,2	0,2	0,0	0,1
Сума оцінок		9,5	9,5	9,2	8,5	2,6	2,0	-0,7	-1,5

* За шкалою від "-1" до "+1", де "-1" означає, що вплив є негативним, "0" – впливу немає, а "+1" – вплив є позитивним.

Оцінки важливості кожної з наступних сфер співробітництва України з кожною з наведених міжнародних організацій*, середній бал

Сфери співробітництва	Організації	ООН	ОБСЄ	ЄС	НАТО	СНД	ОДКБ	ШОС
Оборонна реформа, розбудова оперативних спроможностей, освіта та тренування		3,0	3,3	4,1	4,9	2,0	1,8	1,5
Протидія тероризму		4,1	4,1	4,5	4,7	3,3	2,7	2,8
Заходи з нерозповсюдження ЗМУ, відповідних матеріалів і технологій		4,4	4,2	4,3	4,6	3,4	2,8	2,4
Нові безпекові виклики, в т.ч. пов'язані з кіберзахистом, енергетичною безпекою, безпекою мореплавства, боротьбою з піратством		4,1	4,1	4,6	4,8	3,0	2,6	2,7
Планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру		4,0	3,8	4,6	4,6	3,3	2,6	2,3

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що співробітництво є зовсім неважливим, а "5" – є надзвичайно важливим.

Наскільки ефективною зараз є кожна з наступних форм безпекового співробітництва України з кожною з наведених міжнародних організацій?*
середній бал

Форми співробітництва	Організації	НАТО	ЄС	ООН	ОБСЄ	СНД	ШОС	ОДКБ
Політичні консультації з питань безпеки, регіональних проблем з метою попередження криз та участі в їх врегулюванні		3,8	3,6	3,4	3,6	2,2	1,4	1,6
Співробітництво в рамках операцій та місій		4,3	3,8	3,9	3,5	2,1	1,3	1,5
Спільні військові навчання		4,5	3,1	2,6	2,6	2,2	1,2	2,0
Підготовка військових і цивільних фахівців		4,3	3,6	3,1	3,2	1,9	1,3	1,7
Сума оцінок		16,9	14,1	13,0	12,9	7,4	5,2	4,8

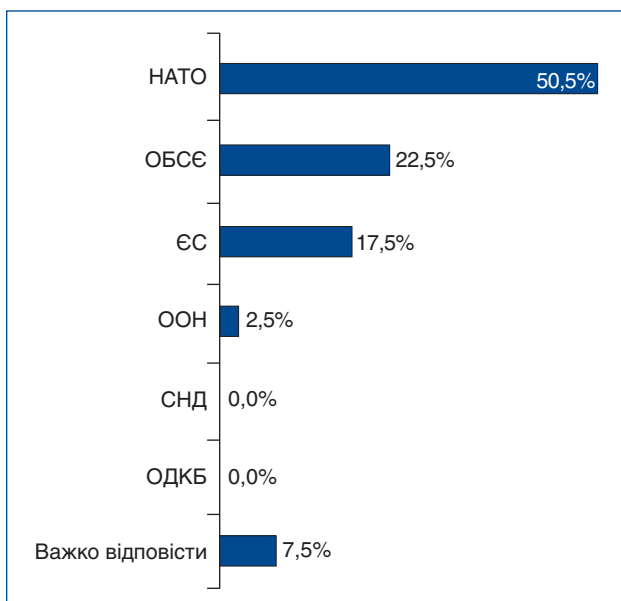
* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що співробітництво є зовсім неефективним, а "5" – надзвичайно ефективним.

Якою мірою кожен з наведених чинників перешкоджає співробітництву України з кожною з наведених міжнародних організацій?*
середній бал

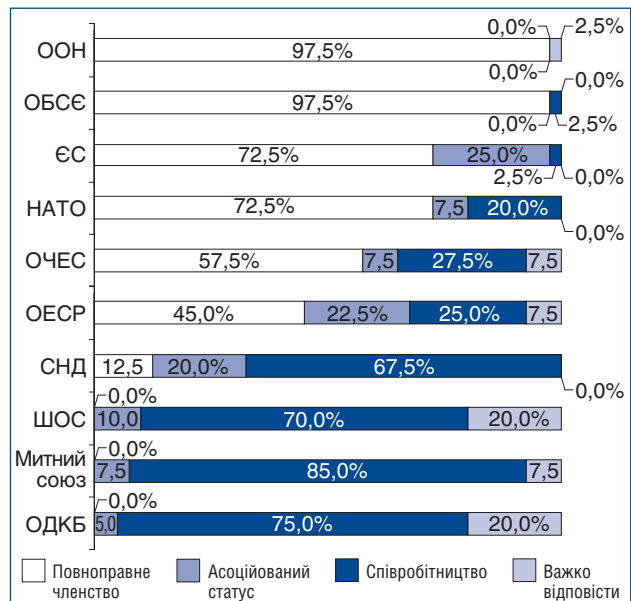
Чинники	Організації	ООН	ОБСЄ	ЄС	НАТО	СНД	ОДКБ	Митний союз	ШОС
Різні цінності, політичні цілі і стратегічні орієнтації		1,7	2,0	2,8	3,0	2,6	3,6	3,3	2,9
"Російський" фактор		2,0	2,2	4,2	4,7	2,1	2,3	2,6	2,1
Брак фінансових ресурсів		2,5	2,2	2,7	2,6	2,0	1,8	1,8	1,9
Брак ефективності та видимих результатів		2,4	2,7	3,3	3,2	3,4	2,9	2,9	2,6
Внутрішньополітичні фактори в Україні, в т.ч. відсутність суспільної підтримки		1,6	1,8	3,1	4,0	2,5	3,1	3,2	2,2
Інституційна слабкість, відсутність компетентних кадрів		2,6	2,6	3,6	3,5	2,5	2,2	2,6	2,7
Відсутність політичної волі в Україні		2,1	2,3	3,6	4,4	2,7	2,8	2,9	2,6
Відсутність чітко визначених пріоритетів, головної мети партнерства		2,2	2,4	2,9	3,5	3,1	3,0	2,8	2,7
Низький рівень відповідальності української сторони за виконання взятих зобов'язань		2,8	3,0	4,0	3,7	2,7	2,3	2,5	2,5

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що чинник зовсім не перешкоджає, а "5" – надзвичайно перешкоджає.

Яка організація повинна бути провідною у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі?
% опитаних експертів

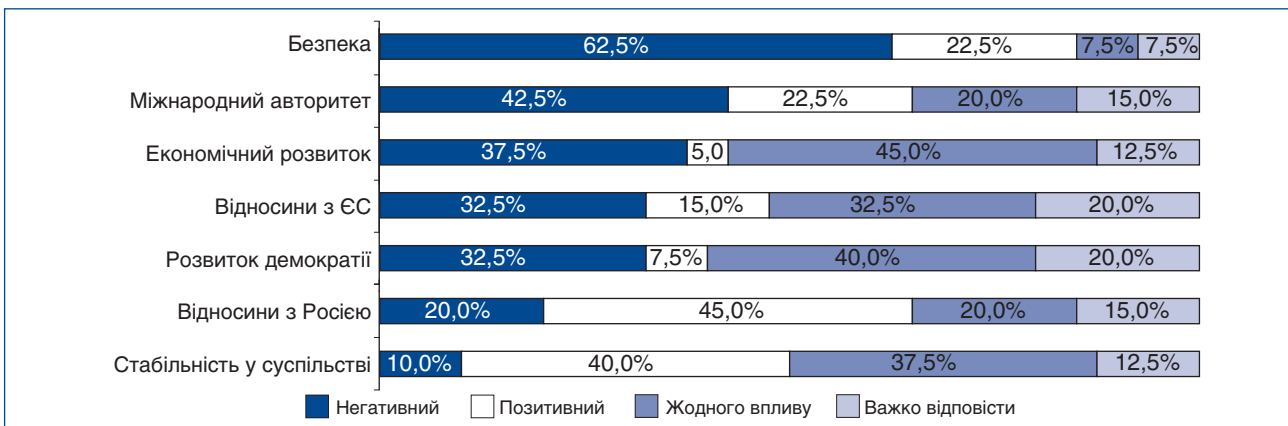

У якому форматі Україна має взаємодіяти з кожною з наступних міжнародних організацій?
% опитаних експертів

Якою мірою нинішня зовнішня політика керівництва України забезпечує ...?*
 середній бал

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що забезпечує дуже погано, а "5" – дуже добре.

Якою є Ваша оцінка впливу позаблоковості України на наступні сфери?
 % опитаних експертів

Яким є вплив реалізації Порядку денного асоціації Україна-ЄС та Річних національних програм співробітництва з НАТО на кожну з наступних сфер?*
 середній бал

* За п'ятибальною шкалою від 1 до 5, де "1" означає, що вплив є вкрай негативним, а "5" – надзвичайно позитивним.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ОЧИМА ГРОМАДЯН*

Однією з головних складових ефективної реалізації зовнішньополітичного курсу в умовах демократії є його підтримка в суспільстві. Підтримка громадянами забезпечує його легітимність і додає впевненості лідерам держави не лише у правильності політичних рішень, але й у їх особистій перспективі на наступних виборах.

Важливими критеріями підтримки громадянами зовнішньополітичного курсу є рівень оцінки ними відповідності зовнішньої політики національним інтересам (зокрема, у сферах безпеки та розвитку), а також їх ставлення до загроз і способів захисту від них, у т.ч. за рахунок міжнародного співробітництва.

Відповідність зовнішньої політики України національним інтересам громадяни оцінюють досить критично. Лише 9% опитаних вважають, що зовнішня політика держави відповідає її національним інтересам повною мірою, 37% – відповідає частково, 35% – не відповідає. Майже кожен п'ятий (19%) громадянин утримався від оцінок. На Сході України частка тих, хто повністю задоволений політикою влади в зазначеній сфері (15%), утричі перевищує число позитивно налаштованих громадян Заходу та Центру.

Характерно, що оцінки державної політики у сфері безпеки і оборони залишаються незмінними протягом тривалого часу. Різниця між відповідями респондентів у лютому 2012р. і липні 2013р. перебуває в межах статистичної похибки (діаграма “*Чи відповідає нинішня політика у сфері безпеки та оборони України її національним інтересам?*”).

Оцінюючи джерела загроз безпеці України, громадяни традиційно віддають “пальму першості” українській владі (41%). Загроза міжнародного тероризму посідає друге місце – 36%. Майже третина опитаних серйозно оцінюють загрози екстремізму та сепаратизму в Україні. Серед інших запропонованих варіантів НАТО і Росія як джерела зовнішніх загроз сприймаються українським суспільством приблизно однаково.

Сприйняття загроз суттєво відрізняється, залежно від регіону. Жителі Заходу та Центру, схоже, почувують себе загалом у відносно більшій безпеці, ніж жителі інших регіонів. Так, рівень побоювання більшості загроз (крім тих, що походять від української влади та Росії) жителями Заходу є суттєво нижчим, порівняно з Півднем і Сходом. Імовірність загроз безпеці України, що походять від США, НАТО та ЄС, на Заході оцінюється майже в 5-10 разів нижче, ніж на Півдні і Сході. Натомість, загрози від Росії оцінюються на Заході та в Центрі у 2-3 вище, ніж на Півдні

і Сході. Такі загрози, як міжнародний тероризм, екстремізм, сепаратизм викликають на Півдні і Сході значно більше занепокоєння (діаграми “*Чи існує загроза Україні від...?*”).

Вражаючими є оцінки громадянами їх власної незахищеності від загроз. Попри певні несуттєві регіональні та часові (в динаміці) відмінності оцінок, залишається різкою 5-10-разова різниця між числом тих, хто почувався в безпеці, та тих, хто не відчуває себе захищеним від стихійних лих (10% проти 83%), терактів (12% – 77%), воєнної агресії (14% – 72%), епідемічних захворювань (8% – 82%) тощо. Такі оцінки свідчать про низьку ефективність виконання державою однієї з її найголовніших функцій – захисту людини та суспільства (діаграми “*Чи відчуваєте Ви себе захищеним від...?*”).

Громадяни України дедалі скептичніше оцінюють можливості отримання зовнішньої допомоги у випадку воєнної загрози. На думку 42% громадян – незалежно від регіону проживання, – Україна може покладатися лише на власні сили. На широку міжнародну підтримку сподіваються 18-21% жителів Заходу, Центру й Півдня та 11% – жителів Сходу країни. На Заході частіше, ніж в інших регіонах сподіваються на допомогу з боку країн ЄС і НАТО (25%), США (10%). Натомість, на Півдні і Сході значно більші надії покладаються на Росію (43% і 34%, відповідно). Але, найголовніше – впродовж року помітно зменшилася частка тих, хто розраховує на широку міжнародну допомогу. Можна припустити, що у громадській думці відбиваються сучасні негативні тенденції в об'єднанні зусиль у різних форматах міжнародного співробітництва та недооцінки фактору солідарності у сферах національної і міжнародної безпеки (діаграма “*У разі воєнної загрози (збройної агресії) Україна може розраховувати...?*”).

При цьому українські громадяни високо оцінюють важливість співробітництва з міжнародними

* Соціологічні опитування проведені 20-25 квітня та 18-24 липня 2013р. Опитано 2 010 та 2 011 респондентів, відповідно, віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка кожної вибірки не перевищує 2,3%.

Регіональний поділ: **Захід** – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Центр** – Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області; **Південь** – АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід** – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області.

організаціями, насамперед, з ЄС (71%), ООН (63%), СНД (61%). Загалом, число прихильників співробітництва з міжнародними організаціями у 3-5 разів переважає частку тих, хто має протилежну думку. Окреме місце в оцінках громадян посідає НАТО – прихильники та опоненти важливості співробітництва з Альянсом розділилися майже порівну (35% та 33%, відповідно). На Сході та Півдні частка тих, для кого співробітництво з НАТО не є важливим, становить відносну більшість (46% і 49%). Що стосується важливості співробітництва з ЄС, то попри певні регіональні особливості, спостерігається суттєва перевага позитивних оцінок над негативними – від абсолютної більшості на Заході (86% проти 3%) до більшості на Сході (57% проти 22%).

Примітно, що про деякі міжнародні організації, з якими Україна співпрацює впродовж багатьох років, майже половина громадян ніколи не чули (ОЕСР – 50%, ОДКБ – 49%, ГУАМ – 49%, ОЧЕС – 47%). ЄС є найбільш “відомою” для українців міжнародною організацією – лише 2% опитаних “не чули про таку організацію” (діаграма “Чи важливим є для України співробітництво з наступними міжнародними організаціями?”).

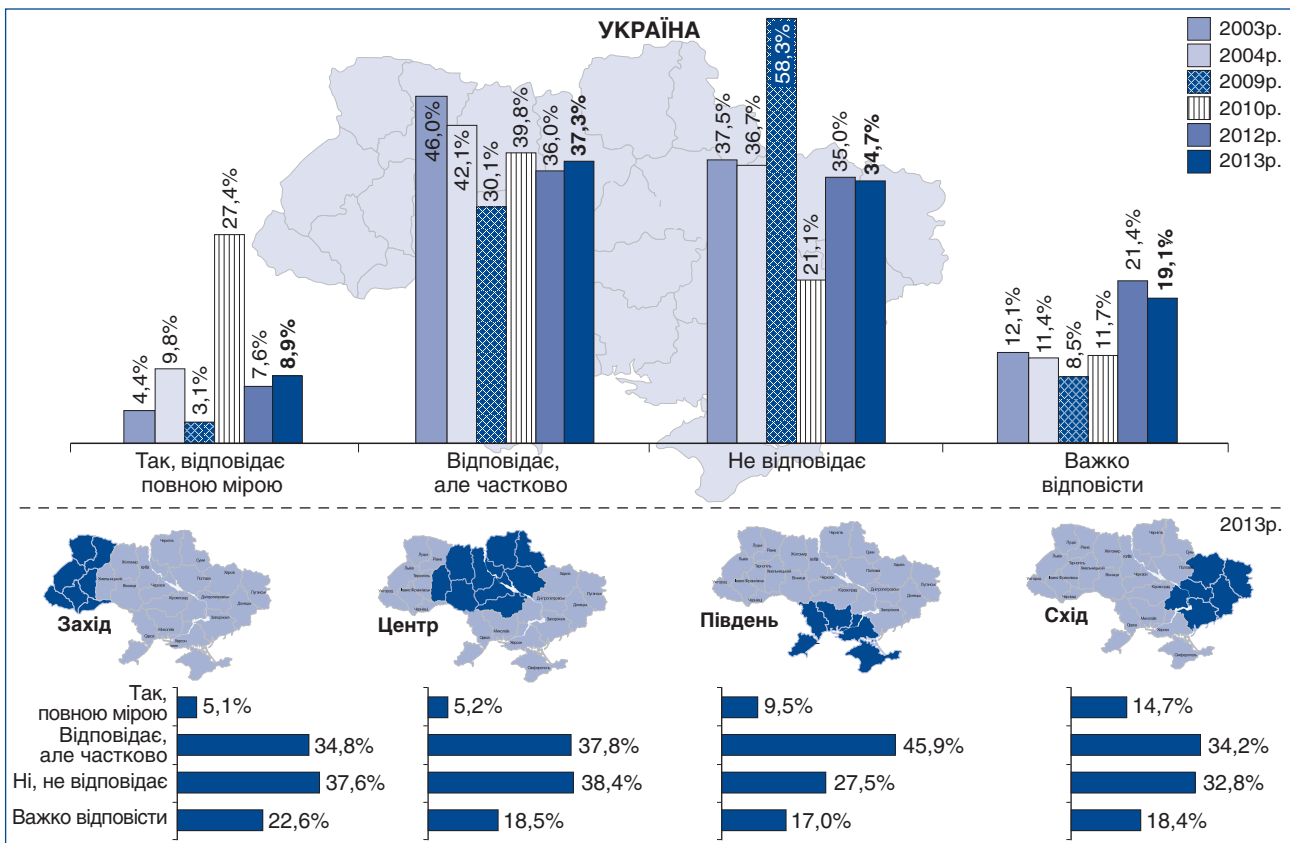
Питання **європейської інтеграції** залишається актуальним не лише з формальної точки зору пріоритетів зовнішньої політики України. Громадяни країни віддають перевагу європейському курсу. При цьому спостерігається залежність рівня підтримки європейської інтеграції від віку опитаних (55% – серед молоді з поступовим зменшенням до 28% – серед людей похилого віку), рівня освіти (55% – вища і 16% – неповна середня), а також – залежно від визнання

української чи російської мови рідною: так, з-поміж громадян, які вважають рідною українську мову, віддають перевагу європейському курсу інтеграції 53%; серед тих, хто рідною вважає російську, або однаково рідними і російську, і українську – 28% і 30%, відповідно (діаграма “Яким інтеграційним напрямом має йти Україна?”).

Одним із головних чинників, що визначають особливості громадської думки з питань інтеграційної політики України, є **рівень поінформованості** громадян про інтеграційні утворення, навколо яких відбуваються найбільш активні дискусії в політичному та суспільному середовищах. Результати опитування дають підстави стверджувати, що цей рівень не є достатнім для обґрунтованого, свідомого вибору громадян між ЄС і Митним союзом (МС). Так, лише близько 5% опитаних вважають власний рівень поінформованості високим, близько 40% – середнім, і понад 40% – низьким (діаграма “Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості...?”). Найгірша ситуація – на Сході країни, де відносно повну інформацію про ЄС і МС мають лише близько 3% громадян.

При цьому, як видно з таблиці “З яких засобів масової інформації Ви отримуєте інформацію про ЄС та МС...?”, головним джерелом отримання громадянами інформації є українські центральні (понад 75%) та місцеві (понад 30%) телеканали, центральні (близько 25%) і місцеві (близько 20%) газети, українські (понад 20%) і російські (близько 15%) Інтернет-сайти. Примітно також, що жителі Півдня України частіше, ніж жителі інших регіонів, звертаються до російських телеканалів як джерела інформації про ЄС і МС.

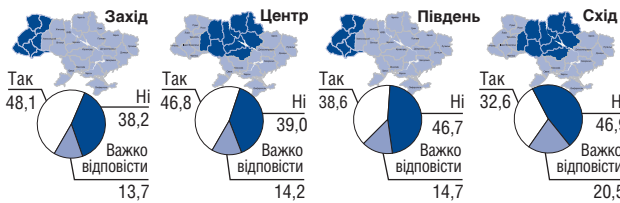
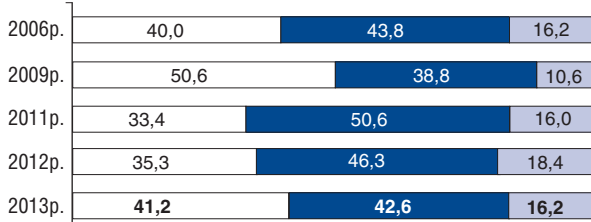
Чи відповідає нинішня політика у сфері безпеки та оборони України її національним інтересам?
% опитаних

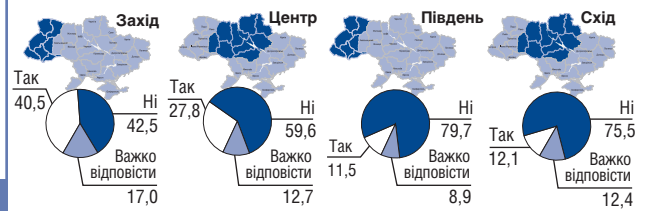
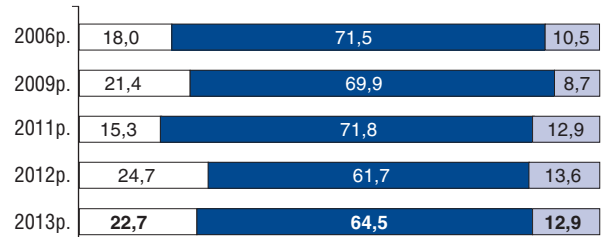
¹ Докладно див.: Європейський союз чи Митний союз: громадська думка. – Національна безпека і оборона, 2013, №4-5, с.114.

Чи існує загроза Україні від ...?
% опитаних

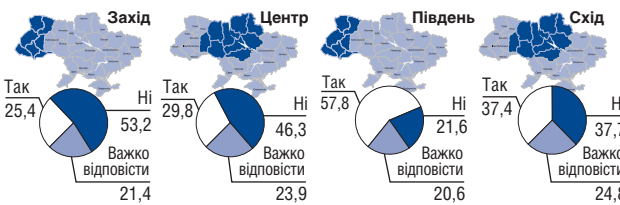
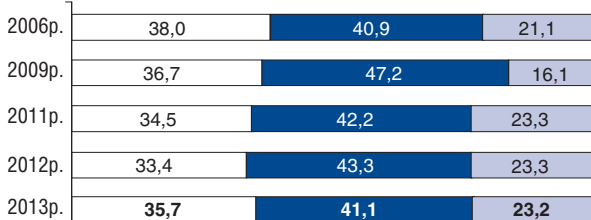
Української влади

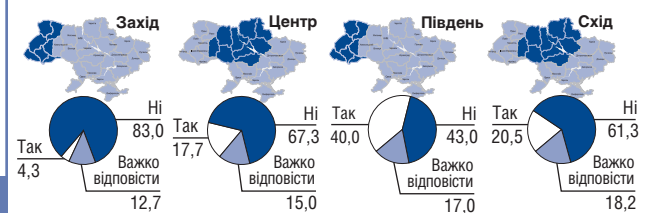
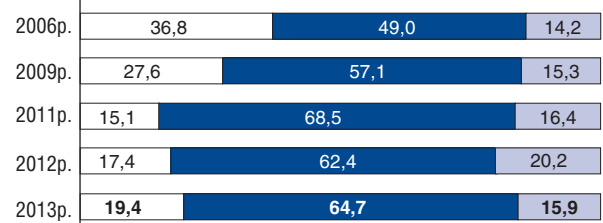
Росії

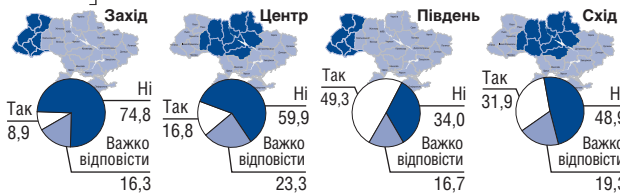
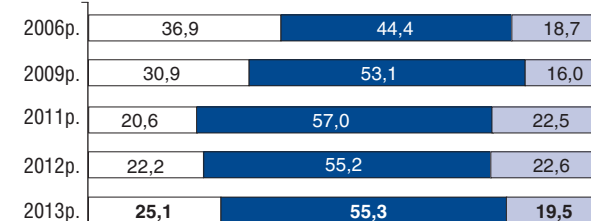
Міжнародного тероризму

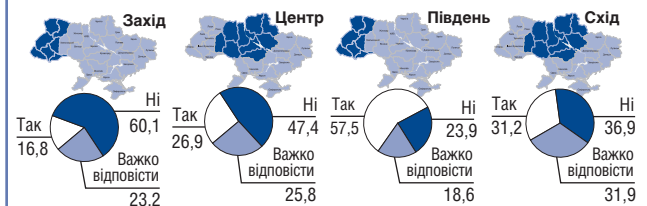
США

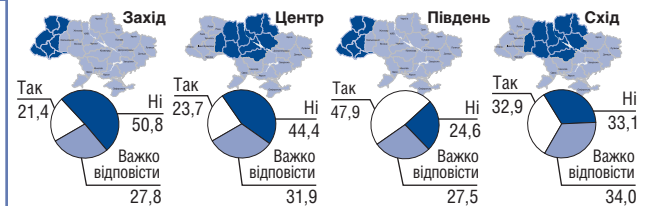
НАТО

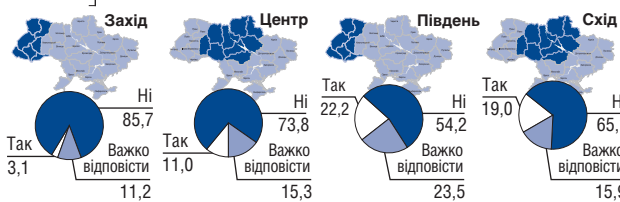
Екстремізму в Україні*

Сепаратизму в Україні*

ЄС*

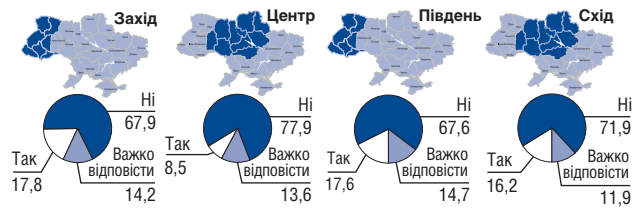
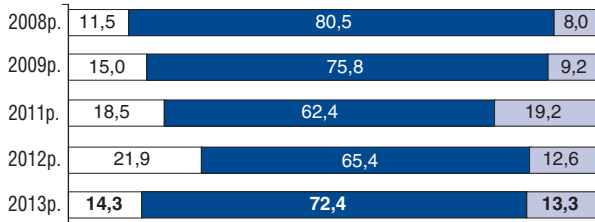

□ Так ■ Ні ▒ Важко відповісти

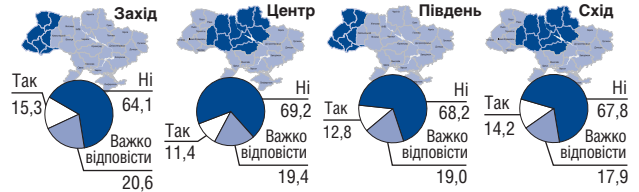
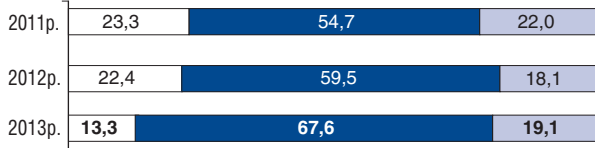
* В анкетах 2006-2012рр. такий варіант відповіді не пропонувався.

Чи відчуваєте Ви себе захищеним від ...?
% опитаних

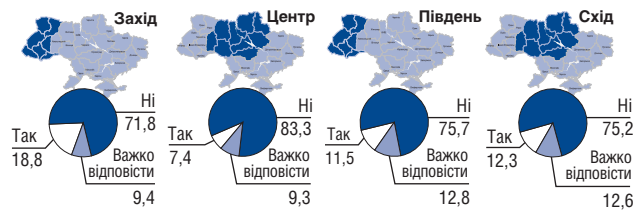
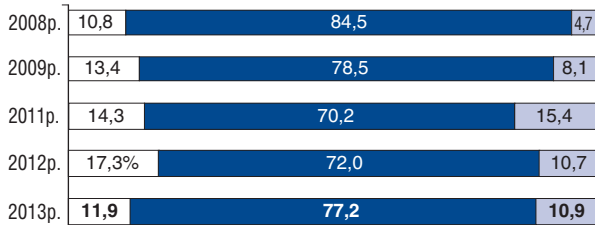
Восної агресії

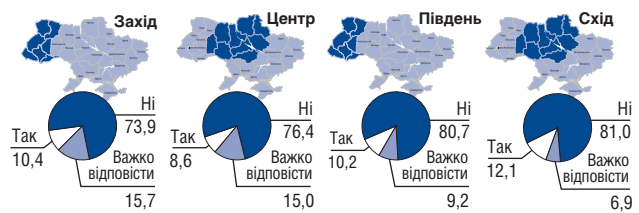
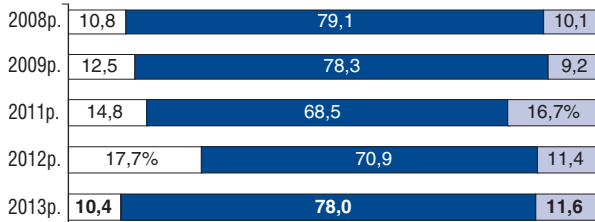
Зіткнень на міжнаціональному або релігійному ґрунті*

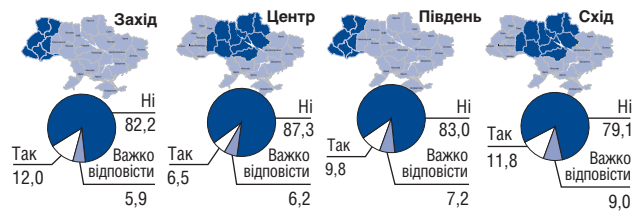
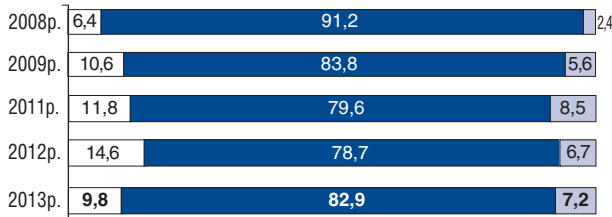
Терористичних актів

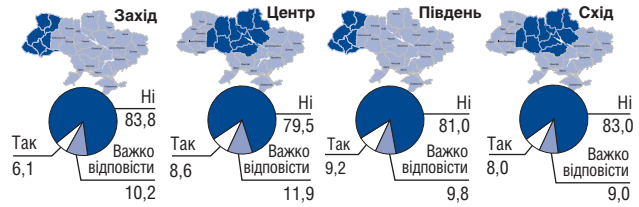
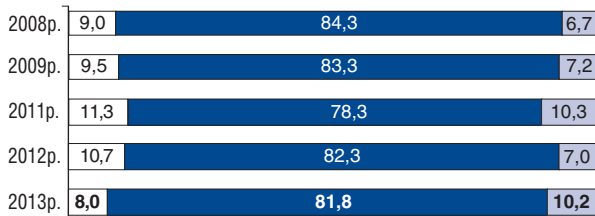
Спроб відчуження власності (бізнес, земля, житло тощо)

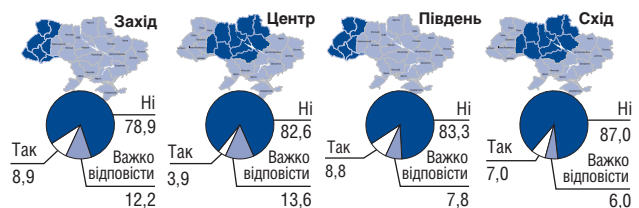
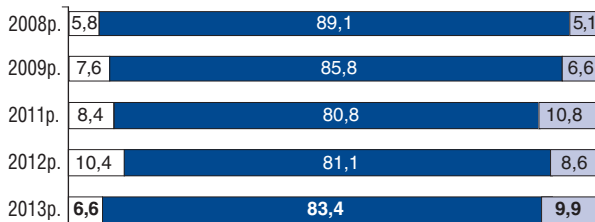
Великих стихійних лих

Епідемічних захворювань (туберкульозу, ВІЛ/СНІДу тощо)

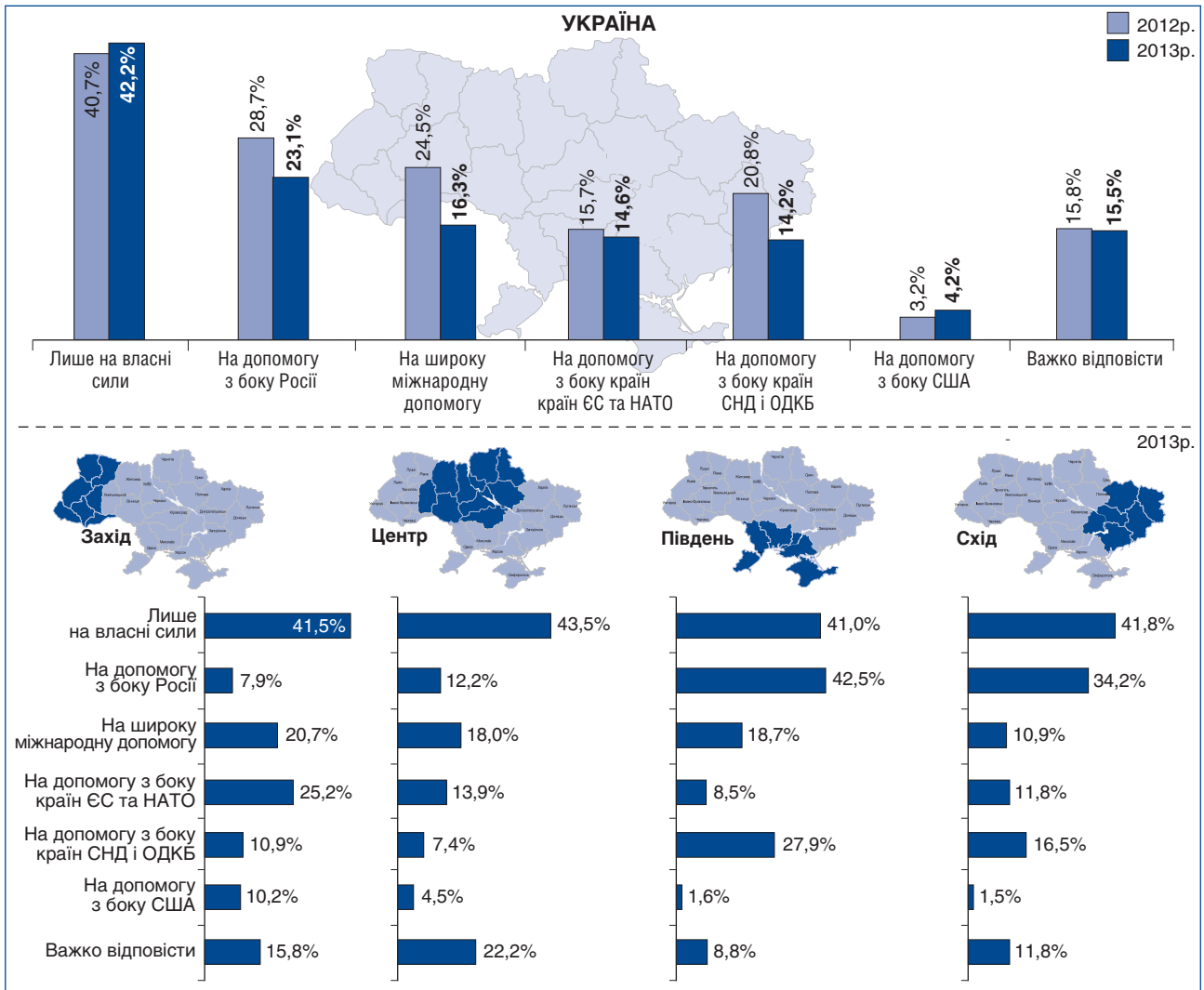
Техногенних катастроф

□ Так ■ Ні ▒ Важко відповісти

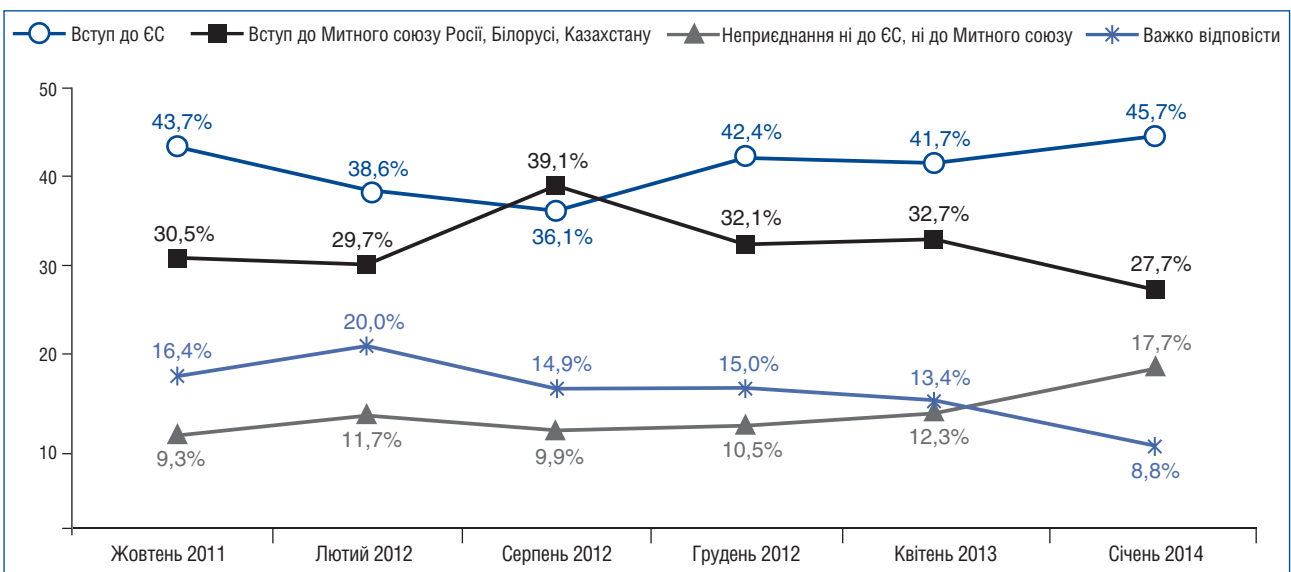
* В анкетах 2008-2009рр. такий варіант відповіді не пропонувався.

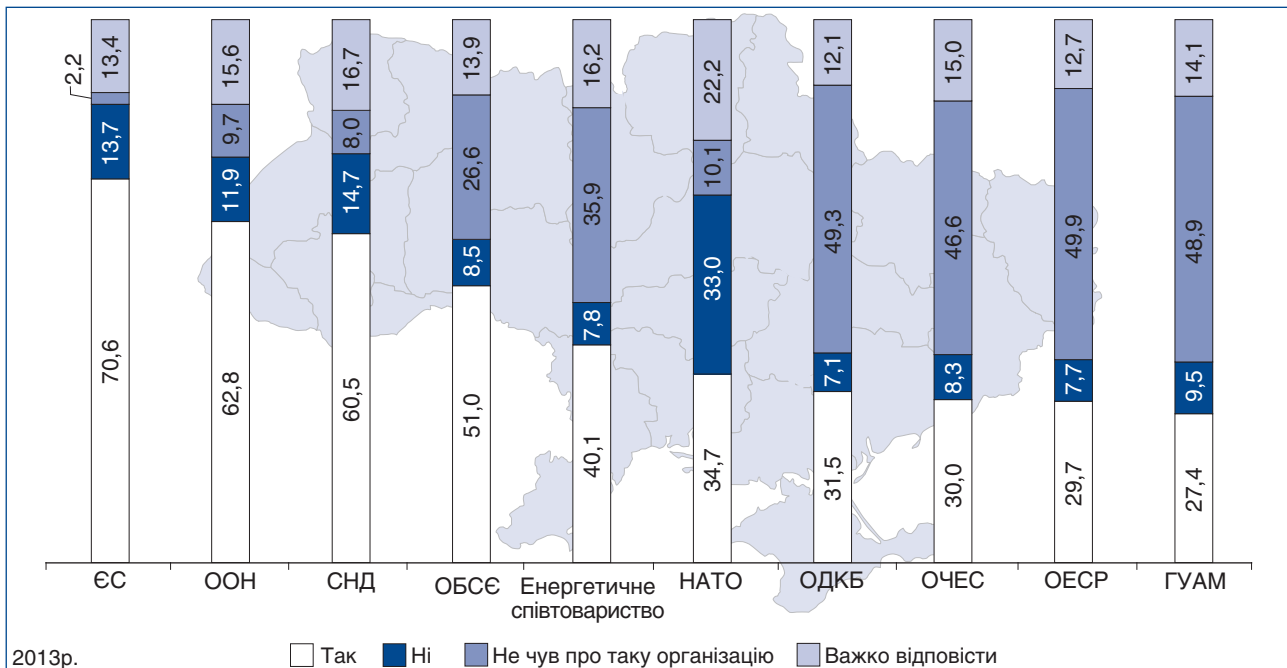
У разі воєнної загрози (збройної агресії) Україна може розраховувати насамперед ...?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити не більше трьох прийнятних варіантів відповіді.

Яким інтеграційним напрямом має йти Україна?
% опитаних

**Чи важливим є для України співробітництво з наступними міжнародними організаціями?
% опитаних**

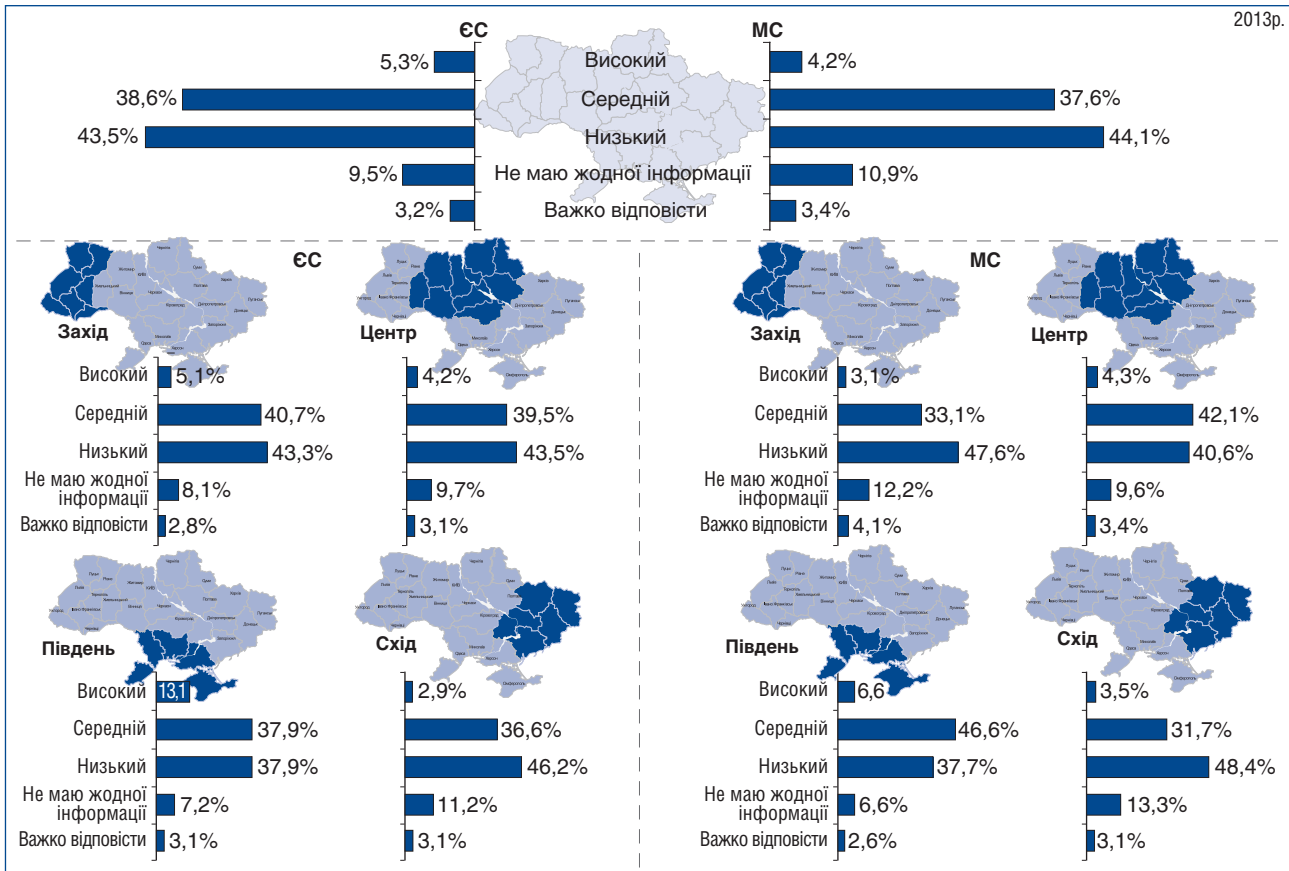
2013р.

□ Так ■ Ні ■ Не чув про таку організацію ■ Важко відповісти

		Захід	Центр	Південь	Схід
ЄС (Європейський Союз)	Так	86,0	73,7	73,1	57,4
	Ні	2,8	9,2	18,7	22,4
	Не чув про таку організацію	1,3	2,9	1,3	2,5
	Важко відповісти	9,9	14,2	6,9	17,8
ООН (Організація об'єднаних націй)	Так	71,2	59,2	76,5	55,0
	Ні	5,6	9,6	12,1	17,8
	Не чув про таку організацію	7,1	16,2	3,9	7,5
	Важко відповісти	16,1	15,1	7,5	19,8
СНД (Співдружність Незалежних Держав)	Так	48,7	48,8	85,3	67,8
	Ні	23,7	16,5	6,9	11,0
	Не чув про таку організацію	7,4	14,8	1,6	4,4
	Важко відповісти	20,2	19,9	6,2	16,7
ОБСЄ (Організація з безпеки та співробітництва в Європі)	Так	55,8	48,8	64,5	43,9
	Ні	3,3	6,2	14,5	11,2
	Не чув про таку організацію	25,1	31,4	13,2	29,1
	Важко відповісти	15,7	13,6	7,9	15,9
Енергетичне співтовариство	Так	33,6	35,5	60,7	38,9
	Ні	6,1	7,5	8,5	8,7
	Не чув про таку організацію	45,0	39,1	23,6	32,9
	Важко відповісти	15,3	17,8	7,2	19,4
НАТО (Організація Північноатлантичного договору)	Так	55,0	33,5	35,4	23,3
	Ні	14,2	23,6	49,2	46,1
	Не чув про таку організацію	7,1	17,3	4,3	7,5
	Важко відповісти	23,7	25,6	11,1	23,1
ОДКБ (Організація Договору про колективну безпеку)	Так	19,3	25,9	50,2	35,6
	Ні	8,9	5,1	9,8	6,6
	Не чув про таку організацію	58,0	57,4	35,7	42,3
	Важко відповісти	13,7	11,6	4,3	15,5
ОЧЕС (Організація Чорноморського економічного співробітництва)	Так	22,1	22,0	51,3	32,6
	Ні	7,9	8,2	9,5	8,3
	Не чув про таку організацію	55,0	56,1	31,7	39,1
	Важко відповісти	15,0	13,7	7,5	20,1
ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку)	Так	21,9	29,5	45,4	27,1
	Ні	4,3	5,2	11,4	10,4
	Не чув про таку організацію	58,4	54,9	38,6	45,0
	Важко відповісти	15,3	10,3	4,6	17,5
Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ	Так	20,2	26,2	45,6	24,5
	Ні	9,4	7,3	12,5	10,4
	Не чув про таку організацію	55,6	53,1	33,4	47,9
	Важко відповісти	14,8	13,4	8,5	17,2

Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про ЄС і Митний союз?
% опитаних

2013р.

З яких засобів масової інформації Ви отримуєте інформацію про ЄС, про Митний союз Росії, Білорусії і Казахстану?*
% опитаних

	Про ЄС	Про МС	Про ЄС				Про Митний союз			
	УКРАЇНА		РЕГІОНИ							
			Захід	Центр	Південь	Схід	Захід	Центр	Південь	Схід
Центральні українські телеканали	78,5	76,3	79,6	76,4	82,0	78,4	78,1	75,0	81,0	74,4
Місцеві телеканали	33,3	30,6	41,5	22,4	42,0	35,1	37,4	20,8	38,2	32,6
Центральні українські газети	25,4	24,4	30,0	29,2	22,2	20,5	26,7	27,8	22,3	20,7
Українські інтернет-сайти	23,3	21,0	21,9	27,1	20,3	21,7	16,5	25,6	18,0	20,7
Російські телеканали	22,7	24,4	10,9	19,9	35,7	26,3	10,9	23,1	40,0	26,5
Місцеві газети	21,5	20,3	30,5	16,8	26,8	18,2	26,7	16,8	26,6	17,0
Російські інтернет-сайти	14,7	14,5	8,7	15,3	18,0	16,4	7,6	15,9	17,7	15,8
FM-радіостанції	14,2	13,0	16,8	12,7	21,3	10,7	12,5	12,2	21,0	10,3
Центральне українське радіо	9,6	9,8	10,2	14,8	6,6	5,5	10,2	14,8	6,9	6,0
Місцеве державне радіо	5,4	5,6	7,4	5,6	5,2	4,1	6,6	6,2	4,9	4,9
Інші закордонні інтернет-сайти	4,6	3,2	4,8	3,9	10,5	2,5	3,3	2,6	7,2	1,7
Інші закордонні телеканали	4,0	2,8	6,4	3,1	5,9	2,6	3,3	2,3	5,2	1,7
Російські газети	2,7	2,8	0,8	3,2	1,3	4,0	1,0	4,0	1,0	3,5
Російські радіостанції	1,9	1,9	0,3	0,0	0,0	1,7	0,8	0,8	4,3	2,6
Інші іноземні газети	1,0	0,9	2,5	0,5	0,3	1,1	2,0	0,6	0,7	0,6
Інші закордонні радіостанції	0,6	0,4	0,6	0,4	0,6	0,4	0,3	0,0	0,3	0,9
Інше	4,3	4,5	2,3	4,5	7,5	3,8	2,5	4,5	7,2	4,3
Важко відповісти	5,1	6,4	4,6	2,9	5,2	7,5	5,3	3,4	5,2	10,7

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

2013р.

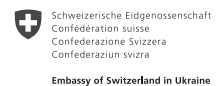
ОРГАНІЗАТОРИ:

ПІД ПАТРОНАТОМ:

ЗА ПІДТРИМКИ:

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ “РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ”

У роботі Конференції взяли участь представники більш ніж 20 країн, а також офіційні особи міжнародних організацій (ОБСЄ, ООН, НАТО, ЄС, Ради Європи, Енергетичного співтовариства, Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ), послы та заступники послів в Україні Австрії, Бельгії, Болгарії, Данії, Канади, Нідерландів, Великої Британії, Німеччини, Норвегії, Росії, Польщі, Швейцарії, Швеції, представники посольств Литви, Естонії, КНР, Словенії, США, Туреччини, представники законодавчої і виконавчої влади України, провідні експерти вітчизняних та зарубіжних аналітичних центрів, представники ЗМІ.

Конференція відбулась у формі трьох панелей:

1. Україна і міжнародні організації: відповідь на спільні виклики та загрози;
2. Україна і міжнародні організації: економічне та енергетичне співробітництво;
3. Європейська інтеграція і політика безпеки.

Оцінки, ідеї, висновки і пропозиції учасників Конференції стосовно стану та ефективності діяльності глобальної і регіональної систем безпеки, ролі та місця в ній України заслуговують на детальне вивчення та використання у процесі формування державної політики співробітництва з міжнародними організаціями та її реалізації.

Нижче наводяться виступи учасників у тому порядку, як вони були представлені на Конференції під час дискусій. Тексти, якщо не вказано інше, наводяться за стенограмою, в дещо скороченому вигляді. Виступи деяких учасників, які не змогли взяти безпосередню участь у заході, а відтак – оприлюднити власні бачення та позиції під час Конференції, були надіслані пізніше на адреси організаторів. Але їх думки є надзвичайно актуальними та становлять особливий інтерес, що й спонукало нас опублікувати ці виступи.

РОЛЬ КЛЮЧОВИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ОБ'ЄКТИВНО ЗРОСТАТИМЕ

Леонід КОЖАРА,
Міністр
закордонних справ України

Становлення нового світоустрою відбувається важко, в суперечках, регіональних конфліктах і навіть іноді у відвертому протистоянні. Ситуація навколо Сирії – наочний приклад. Будь-який варіант її вирішення, включно із силовим, містить ризики непередбачуваних

наслідків. І не випадково ключові гравці віддають перевагу багатостороннім механізмам її врегулювання.

Отже, світ у край потребує сильних міжнародних організацій, в рамках яких підходи різних сторін до питань безпеки могли б приводитися до спільного знаменника.

Останніми роками було багато критики на адресу міжнародних організацій – від ООН до ОБСЄ – і багато в чому вона була справедливою. Але пропоную лише на мить уявити: що б сталося зі світом, якби не було цих структур разом з їх переговорними форматами, з новітнім розгалуженим міжнародним правом, власне, ними виробленим?

Світ був би миттєво відкинутий далеко назад, в архаїку міжособних воєн, у життя за “правом сильного” без загально визнаних правил і стандартів. Пригадую відомий вислів колишнього Генсека ООН шведа Дага Хаммаршельда: “ООН була створена не для того, щоб привести людство на небеса, але щоб визволити його з пекла”. Це правильно і стосовно інших організацій.

Як Україна досягає своїх цілей в різних міжнародних організаціях – в інтересах безпеки для всіх? Саме на цьому полі ми вбачаємо простір для активності, впливу та ініціатив заради зміцнення світової і регіональної безпеки в її різних вимірах.

Почну з наших зусиль, спрямованих на **зміцнення довіри між різними гравцями на світовій арені та посилення інституційної спроможності міжнародних організацій у сфері безпеки**, насамперед, ООН та ОБСЄ.

Україна багато років є активною прихильницею зміцнення превентивної дипломатії в міжнародних відносинах за ключової ролі ООН. Раннє попередження конфліктів було одним з наріжних каменів першого членства України в Раді Безпеки ООН у 2000-2001рр. У разі **обрання до складу непостійних членів Ради на 2016-2017рр.** превентивна дипломатія і посередництво стануть відправною точкою діяльності України в цьому органі.

Ефективне виконання ООН її функцій є неможливим без максимальної адаптації Організації до реалій XXI століття. Ключ до цієї мети – реформування ООН, насамперед, Ради Безпеки. Позиція України є добре відомою: ми готові до обговорення всіх прогресивних концепцій реформування Ради, здатних вивести держави-члени ООН на максимально широку згоду.

Розбудова довіри та посилення інституційної спроможності Організації з безпеки та співробітництва в Європі – пріоритет нашого Головування в ОБСЄ. Ми реалізуємо його, наприклад, у рамках розпочатого Україною трирічного процесу “Тельсінкі + 40”. За півроку ми змогли забезпечити посилення уваги держав-учасниць до обговорення найбільш складних питань порядку денного ОБСЄ.

Брак довіри багато років стоїть на заваді вирішенню **заморожених конфліктів** у зоні відповідальності ОБСЄ. Проте нам вдалося чимало зробити. Україна ціною наполегливих зусиль забезпечила збереження динаміки в переговорному процесі з придністровського врегулювання у форматі “5+2”. Ми досягли прогресу у вирішенні конкретних проблем населення, яке проживає в регіонах конфліктів у Грузії. Ми активно сприяли діяльності співголів Мінської групи в пошуках ефективних шляхів врегулювання конфлікту в Нагірному Карабасі.

Ми дивимось уперед, будуючи довіру серед держав-учасниць ОБСЄ. На перший в історії ОБСЄ молодіжно-дитячий саміт, що пройшов за ініціативи України у серпні в “Артеку”, ми зібрали разом активних молодих людей з різних країн світу, які вже завтра братимуть участь у прийнятті важливих міжнародних рішень.

Наступний пріоритет ОБСЄ – **роззброєння і протидія розповсюдженню зброї масового ураження**. В рамках Головування ми ініціювали діалог з питань відновлення повноцінного функціонування режиму контролю над звичайними озброєннями в Європі. Є прогрес у просуванні ініціативи України щодо оновлення принципів ОБСЄ, які регулюють нерозповсюдження. Розраховуємо на ухвалення відповідного документа до кінця року.

Традиційний внесок України у зміцнення світової безпеки, який ми маємо намір всіляко розвивати – **участь у миротворчих операціях** під егідою ООН та інших безпекових структур. У третю декаду миротворчої діяльності під проводом ООН ми ввійшли із

солідним багажем участі в понад 20 операціях – від Гватемали до Тимор-Лешті та Мозамбіку. За цей час почесну миротворчу місію виконали понад 34 тисячі українських військових і правоохоронців. Маємо намір консолідувати та розширити цей внесок.

Масштаб таких транскордонних загроз, як піратство, тероризм, кіберзлочинність, розповсюдження зброї масового ураження, торгівля наркотиками зумовлює необхідність розвитку конструктивного партнерства нашої держави з **НАТО**.

Вже за кілька днів флагман Військо-Морських Сил України фрегат “Тетьман Сагайдачний” має вийти із Севастополя, щоб приєднатися до операції НАТО “Океанський щит” з боротьби з морським піратством в районі Африканського Рогу та Аденської затоки.

Наразі ми опрацьовуємо нові пропозиції та ідеї **Європейського Союзу** щодо залучення України до його місій та операцій. Україна володіє достатнім потенціалом, щоб зробити свій внесок у зміцнення спроможностей ЄС у контексті європейської і глобальної безпеки.

Ми всі розуміємо: міжнародна безпека не обмежується суто військовими вимірами. Безпека неможлива без протидії **викликам економічного та гуманітарного характеру**, таким, як енергетична небезпека, забруднення довкілля, торгівля людьми тощо.

Безперечний здобуток Українського головування в ОБСЄ – суттєва інтенсифікація дискусій з **енергетичної безпеки та довкілляного виміру енергетичної діяльності**. Україна доклала зусиль, щоб вплив енергетики на довкілля став головною темою Економіко-довкілляного форуму ОБСЄ у Празі минулого тижня. А питання енергетичної безпеки будуть у жовтні обговорені країнами ОБСЄ в Ашгабаті на конференції високого рівня під егідою Українського головування.

Вперше за багато років Україна підняла на якісно новий рівень обговорення в ОБСЄ питання протидії торгівлі людьми. У червні ми провели в Києві на цю тему конференцію високого рівня.

Поширення та **вдосконалення демократичних норм і стандартів** є також ключовим внеском у безпеку для всіх. У цьому контексті ряд міжнародних і регіональних організацій виконують важливу роль **зовнішнього стимулу внутрішніх реформ і поширення демократичних стандартів в Україні**. Маю на увазі, передусім, ЄС і Раду Європи.

З підписанням Угоди про асоціацію з ЄС у Вільносі в листопаді Україна отримає найкращий інструмент підтримки демократичних перетворень у себе вдома.

Відзначу і провідну роль Ради Європи та її інституцій в наданні юридичної та експертної допомоги з реформування українського законодавства на базі європейських норм і стандартів.

Одним з найвагоміших чинників посилення довіри та зміцнення міжнародної безпеки є активне **торговельно-економічне співробітництво, лібералізація торговельних режимів та зближення стандартів у цій сфері**. Цій меті також слугуватиме підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Але бачимо своїм завданням і сприяння лібералізації торгівлі в інших форматах, у рамках різних міжнародних і регіональних організацій.

Усунення торговельних бар'єрів було одним з пріоритетів головування України в **ОЧЕС** у першій половині року, воно є однією з першочергових цілей України в такій організації, як **ГУАМ**.

У взаємодії з регіональними організаціями на Сході – СНД, ЄврАзЕС, Митним союзом – ми виходимо з того, що торгівля, інвестиції та виробнича кооперація є ключем до безпеки та добробуту на широкому геополітичному просторі. Ми продовжуємо рух до поглиблення і вдосконалення зони вільної торгівлі СНД, і це об'єктивно буде одним із пріоритетів **головування України у Співдружності у 2014р.**

Залишаюсь переконаним, що підписання Україною і ЄС Угоди про асоціацію, всупереч песимістичним прогнозам, стане важливим чинником безпеки у східно-європейському регіоні, а в майбутньому, безумовно, сприятиме гармонізації відносин у трикутнику ЄС – Україна – Росія.

Виходжу з того, що неодноразово проголошена керівництвом ЄС і Росії мета – створення єдиного економічного та гуманітарного простору “від Атлантики до Тихого океану” – залишається актуальною. А це означає, що зближення України з ЄС на основі Угоди про асоціацію жодною мірою не суперечить цим намірам, а навпаки – може зіграти роль стимулу для прискорення їх реалізації.

Щиро переконаний, що **дедалі складніші загрози глобальній і регіональній безпеці примушують міжнародних гравців до подолання суперечок, до пошуку діалогу та порозуміння, і найкраще середовище для цього – багатостороннє.**

Тому роль ключових міжнародних організацій об'єктивно зростатиме. Нам потрібно не “менше”, а “більше” ООН, ОБСЄ, Ради Європи тощо. А це означає, що миролюбна, спрямована на компроміс і погодження позицій дипломатична лінія України в цих та інших організаціях залишатиметься актуальною й надалі. Ми від неї не відійдемо за жодних обставин. ■

НАША СПІВПРАЦЯ СЬОГОДНІ Є ІНТЕНСИВНОЮ І ПРОДУКТИВНОЮ, ЯК НІКОЛИ РАНІШЕ

Александр ВЕРШБОУ,
заступник
Генерального секретаря НАТО

Тема національної безпеки та відносин України з міжнародними організаціями є важливою. Особливої актуальності їй надають останні події як в Україні, так і в Росії, Республіці Молдова та Вірменії.

Із наближенням Вільнюського саміту Східного партнерства нам слід пам'ятати про основоположний принцип Гельсінського заключного акта, який є ключовою складовою національної безпеки та суверенітету, а саме: будь-яка держава має право будувати відносини з партнерами за власним вибором.

Нам у НАТО довелося згадати цей принцип ще у 2010р., коли демократично обраний Уряд України ухвалив рішення відмовитися від курсу на вступ до

Альянсу. НАТО поважає рішення України, адже ми поважаємо суверенний вибір кожної держави.

Проте це не все. Країни-члени НАТО домовилися, що продовжуватимуть підтримувати той самий інтенсивний рівень практичної співпраці з Україною, як це було узгоджено на саміті в Бухаресті у 2008р. Йдеться про подальше запровадження Річної національної програми з усіма її передбаченими заходами з надання практичної і дорадчої допомоги, щоб Україна стала демократичною, процвітаючою і вільною країною.

Зі свого боку, Україна не лише продовжила конструктивне співробітництво з НАТО. За останні три роки наша співпраця вийшла, мабуть, на безпрецедентний рівень і сьогодні є інтенсивною і продуктивною, як ніколи раніше.

Україна збільшила обсяги істотної участі в операції під проводом НАТО в Косові. Вона також збільшила постійний внесок у діяльність Міжнародних сил сприяння безпеці під проводом НАТО в Афганістані (ISAF). Україна однією з перших серед держав-партнерів пообіцяла продовжити участь у новій місії під проводом Альянсу на території Афганістану, яка полягатиме в навчанні, наданні консультацій і допомоги Афганським національним силам безпеки після завершення ISAF у 2014р.

Хотів би також підкреслити активну участь України в Силах реагування НАТО (NRF). Сьогодні, коли Альянс готується до завершення бойової фази операції в Афганістані, США набуватимуть дедалі помітнішої ролі як багатонаціональні сили підвищеного ступеня готовності та головного інструмента підтримання і зміцнення оперативної сумісності наших збройних сил.

Україна не лише першою серед держав-партнерів приєдналася до США НАТО. Вона була також першою країною-партнером, яка зробила внесок у нашу боротьбу з піратством поблизу берегів Африканського Рогу – операцію “Океанський щит”, розгорнувши наприкінці осені 2012р. на її підтримку флагман українського флоту “Гетьман Сагайдачний”.

Звичайно, Україна робить внесок в операції не лише під егідою НАТО. Вона також є одним з головних учасників операцій із врегулювання криз під керівництвом ООН, ЄС та ОБСЄ.

Україна бере активну участь у Бойових групах під проводом ЄС і розбудовує тісні контакти з ЄС у рамках Спільної політики безпеки та оборони. Це цілком логічно, з огляду на тривалу, послідовну політику всіх українських урядів, спрямовану на набуття спершу асоційованого членства в ЄС, а згодом – вступ до організації.

Так, фрегат “Гетьман Сагайдачний” відразу після завершення ротації у складі операції “Океанський щит” наприкінці грудня 2013р. долучиться до операції під проводом ЄС із протидії морському піратству на тому ж театрі. Цей перехід від операції “Океанський щит” до виконання обов'язків у рамках операції “Атланта” виразно характеризує сучасний стан міжнародної безпеки і те, яким чином сьогодні вона підтримується.

Така взаємозамінність стала можливою завдяки тому, що флагман українського флоту досяг рівня оперативної сумісності, необхідного для бездоганної роботи як у рамках НАТО, так і в рамках сил ЄС.

А це, своєю чергою, стало можливим завдяки існуванню загального набору стандартів військових формувань, затвердженого в НАТО. У такий спосіб співробітництво України з НАТО безпосередньо сприяло наближенню її євроінтеграційної мети.

Отже, ми наочно бачимо плоди наших зусиль в аспекті розвитку тісніших і більш ефективних відносин з іншими міжнародними організаціями – не лише ЄС, але й з ООН та ОБСЄ. Україна зробила історичний вибір. Він полягає в бажанні стати частиною європейської сім'ї народів. Вона показала себе надійним партнером, який цілком готовий взяти на себе частку тягаря в підтриманні міжнародної безпеки. Україна, зокрема, довела це своїм умілим головуванням в ОБСЄ.

Зазираючи в майбутнє, бачу потужний потенціал для більш тісної співпраці України і НАТО в різних сферах. Однією із найбільш перспективних є військова реформа і трансформація Збройних Сил. Хочу відзначити, що лише вчора до Києва прибула група експертів НАТО для консультацій з українськими колегами.

Україна також висловила наміри співпрацювати з Альянсом над кількома багатонаціональними проектами в рамках ініціативи “розумної оборони”. У рамках цієї ініціативи Альянс закликає окремі країни об'єднувати ресурси з метою розвитку конкретних галузей військового потенціалу. Один з таких проєктів передбачає вдосконалення захисту гаваней, інший – проведення оборонного планування у відповідність до наявних військових можливостей.

І, нарешті, ще однією перспективною сферою співпраці є військові навчання та освіта. Україна сама має істотний досвід і ресурси в цій сфері, які вона пропонує партнерам по НАТО, зокрема, використання Міжнародного центру безпеки і миротворчості в м.Яворів для проведення спільних навчань.

Отже, підсумовуючи: **майбутнє співробітництва Україна-НАТО виглядає багатообіцяючим**. І навіть якщо Україна відмовилася від прагнення вступу до Альянсу, інтенсивне співробітництво між Україною і НАТО сприяє просуванню її зовнішньополітичного пріоритету – інтеграції до ЄС. Я особисто пишаюся роллю Альянсу в цьому плані, а також тим, як НАТО допомагає Україні досягти цієї мети.

На завершення хотів би сказати кілька слів **про кризу в Сирії**, яка, зрозуміло, цими днями є темою номер один у міжнародних випусках новин.

Ми схвалюємо домовленість між Росією і США про ліквідацію сирійських арсеналів хімічної зброї¹. Ми віримо, що це стане важливим кроком на шляху до забезпечення швидкої, безпечної і підконтрольної ліквідації хімічної зброї на території Сирії. Цілковите та беззастережне дотримання умов угоди сирійською стороною є фундаментальною умовою. НАТО має чітку позицію з цього питання: напад із застосуванням хімічної зброї, здійснений 21 серпня поблизу Дамаска, мав жахливі наслідки й не може залишитися без відповіді.

Міжнародне співтовариство несе відповідальність за те, щоб забезпечити дотримання усталених норм і практики протидії застосуванню хімічної зброї. Порушники заборони мають бути притягнуті до відповідальності.

Ми сподіваємося, що суботня угода (про передачу хімічної зброї про міжнародний контроль 14 вересня 2013р. – *ред.*) також надасть імпульсу політичному врегулюванню, яке зможе покласти край кровопролиттю в Сирії.

Країни-члени НАТО продовжують активні консультації, і Альянс рішуче підтверджує непохитну солідарність з Туреччиною, однією з держав-членів НАТО. Ми, як і раніше, готові захищати південно-східний кордон Альянсу. ■

**ТОЧКА ЗУСТРІЧІ УКРАЇНИ, ЄС І НАТО
МАЄ БУТИ ЗНАЙДЕНА ЯКОМОГА ШВИДШЕ**

Володимир ОГРИЗКО,
Міністр закордонних справ
України (2007-2009рр.),
перший заступник секретаря
РНБО України (2009-2010рр.)

Хотів би привернути увагу до військово-політичних і військових аспектів безпеки, оскільки ця тематика є для мене більш знайомою. Упродовж багатьох років я брав участь у роботі структур ООН, які опікуються роззброєнням і безпекою. П'ять років працював Послом України в ОБСЄ. Отже, про ООН і ОБСЄ я можу судити не лише теоретично, знаючи ці структури зсередини.

ООН та ОБСЄ в безпековому плані є фантастично важливими майданчиками для обміну думками та інформацією, а також для підготовки та кодифікації тих чи інших правил для світового співтовариства. Але дозволю собі сказати, що вони не є ефективними, коли йдеться про застосування реальних засобів і життя практичних дій. Чому? Відповідь є досить простою: і ОБСЄ, і ООН об'єднують країни, різні за цивілізаційними спрямуваннями, а отже – різні у своїх діях у тих чи інших організаціях, у способах використання цих організацій для реалізації різних цивілізаційних цілей. Приклад Сирії наочно підтверджує цей висновок. Саме тому ці організації часто виявляються “паралізованими”, коли йдеться про практичну реалізацію тих чи інших рішень.

На жаль, гарантії безпеки, що надаються в рамках ОБСЄ та ООН, є формальними гаслами, не підкріплені практичними діями. Досвід Грузії 2008р. виразно показав, що на агресію Російської Федерації проти суверенної країни ні ОБСЄ, ні ООН не змогли відреагувати належним чином. Подібні приклади маємо і стосовно України: досить згадати хрестоматійний приклад конфлікту навколо Тузли або газові та торговельні війни, розв'язані проти нас нашим північно-східним сусідом.

За цих обставин Україні лишається, власне, одне – бути сам-на-сам зі своїми безпековими проблемами. І це є надзвичайно серйозним викликом. У нас немає, на жаль, дієвих інструментів захисту національної безпеки. Про стан наших Збройних Сил краще промовчати...

¹ Йдеться про дипломатичні рамкові домовленості між РФ і США від 14 вересня 2013р., які передбачають вивезення або знищення сирійського арсеналу хімічної зброї до середини 2014р. – *Ред.*

Разом з тим, коли йдеться про можливі варіанти відповіді на сучасні виклики, то ми спостерігаємо останнім часом дуже позитивну тенденцію в українському суспільстві, яке дедалі більше починає повертатися до теми Північно-Атлантичного альянсу. Ось, наприклад, результати соціологічних досліджень Центру Разумкова. На питання “Чи існує загроза Україні від НАТО?” 55,3% респондентів відповіли “ні”, а на питання “Чи важливе для України співробітництво з НАТО?” – 34,7% відповіли “так”.

На мою думку, це дуже важливі цифри, тому що вони насправді дають нам можливість для нового старту. Вже у 2007-2009рр. Україна робила серйозні кроки для реального зближення з Північно-Атлантичним альянсом, але, на жаль, цей процес був перерваний через певні політичні обставини. Водночас, якщо говорити про Річні національні програми, то можемо констатувати, що так чи інакше Україна продовжує свій чіткий і правильний курс на зближення з НАТО. Тому, на мою думку, ситуація не є безнадійною і дає відповідні стимули для подальшої активної роботи. Сподіваюся, це буде справді нашим спільним з НАТО завданням для того, щоб зробити свій внесок у зміцнення і загальноєвропейської, і загалом північноатлантичної безпеки.

Але справжній прорив у відносинах України з НАТО можливий лише тоді, коли Україна знайде в собі мужність відмовитися від помилкової концепції позаблоковості. Так само, як і від Харківських угод. Тоді відкриються нові можливості для приведення співпраці Україна-НАТО у відповідність до формули, закріпленої у 2008р. в Бухаресті: “Одного дня Україна стане членом НАТО”. Дуже хотів би, щоб цю тезу ми не забували.

Що стосується Росії, то співпраця України з НАТО може становити для неї певну загрозу. Це факт. Але питання: для якої Росії – теперішньої, недемократичної, нецивілізованої? Ми маємо думати про майбутню Росію, Росію, яка колись наблизиться до альянсу демократичних країн. І саме в цьому полягає важлива роль українського “тиску і співпраці”. Адже якщо Росія не проводитиме демократичних реформ, якщо вона не захоче змінюватися, то вже в середньостроковій перспективі підпише собі політичний вирок. На моє глибоке переконання, майбутнє Росії можливе лише в альянсі демократичних країн, інакше її перспективи можуть бути сумними.

Але з іншого боку, така сумна перспектива створює загрозу і для України, і для НАТО, і для всього північноатлантичного простору безпеки. Тому це в наших інтересах – України, НАТО, ЄС та інших європейських і північноатлантичних структур – сприяти демократичним змінам у Росії, в т.ч. жорстко протидіяти спробам російської влади гальмувати історичний розвиток власної країни та розвиток країн-сусідів. У цьому контексті слід відзначити Резолюцію Європарламенту, де фактично вперше лунає заклик до Європейської Комісії стосовно захисту країн-членів Східного партнерства². Отже, така ситуація є справжнім безпековим викликом і для України, і для НАТО, і для майбутнього Росії. Сподіваюся, що саме в такому плані розвиватиметься майбутня зовнішньополітична безпекова парадигма.

Завершуючи, хотів би сказати, що для реалізації політики національної безпеки ми, безумовно, повинні

використовувати всі можливості співпраці з міжнародними організаціями, але найактуальнішим напрямом є всебічне зближення з НАТО. Саме це є сьогодні єдиним надійним гарантом захисту національного суверенітету та незалежності України. Проміжним рішенням стане, сподіваюся, підписання Угоди про асоціацію з ЄС і долучення України до всіх його безпекових структур.

Світ трансформується, трансформуються НАТО, ЄС, трансформуємося ми, але головне завдання полягає в тому, щоб знайти правильні трансформаційні напрями. Дуже хотів би, щоб точка зустрічі України, ЄС і НАТО була знайдена якомога швидше. ■

НІЧОГО НЕ МОЖНА ДОСЯГТИ БЕЗ БЕЗУМОВНОГО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Алессандра ТІСО,
Координатор системи ООН та
Постійний представник
Програми розвитку ООН
(ПРООН) в Україні³

Історія активної участі України в ООН налічує багато десятиріч. Дійсно, як один з основоположників міжнародного права та засад діяльності ООН, Україна продовжує активно сприяти підтриманню миру та безпеки, відстоюванню прав людини та людському розвитку у світі. Внесок України в масштабні зусилля з управління кризами та їх врегулювання має велике значення для запобігання конфліктам і превентивної дипломатії. Уряд України продовжує дотримуватися цієї політики. Багато з поважних промовців, присутніх тут, продовжують і розвивають традицію активної участі України в ООН, якою можна пишатися.

Хоча роль України в підтриманні миру та безпеки широко визнана, але еволюційна природа безпеки, зокрема перехід від державоцентричної безпеки до безпеки, орієнтованої на людину, призвела до переформатування внеску України з поширенням його на сфери, що виходять за межі традиційних понять міжнародної безпеки, – як, наприклад, підтримання мирних міждержавних відносин. Серед держав-членів ООН зміцнюється розуміння того, що не може бути миру без розвитку, а розвитку – без миру, як і того, що нічого не можна досягти без безумовного дотримання прав людини і принципу верховенства права. Члени ООН визнали причинно-наслідковий зв'язок і взаємозалежність між людським розвитком і міжнародною безпекою, домовившись просувати концепцію безпеки людини.

Сьогодні держави-члени ООН визнають, що “безпека” означає набагато більше, ніж відсутність конфліктів. Зміна парадигми від безпеки як захисту держави та її кордонів військовими засобами на безпеку як захист людини від ширшого спектру загроз її

² Йдеться про Резолюцію Європейського парламенту щодо тиску, здійснюваного Росією на країни Східного партнерства від 12 вересня 2013р. Неофіційний переклад документа див. на сайті Представництва України при ЄС, 13 вересня 2013р., <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua>. – Ред.

³ Виступ англійською мовою див.: http://www.un.org.ua/images/stories/UKR_Razumkov_Center_Speech.pdf.

добробуту та безпеці – зокрема загрози політичного, економічного, соціального та культурного відчуження, – стала спільною метою для всіх міжнародних організацій, незалежно від географічної чи функціональної сфери їх діяльності.

Україна здійснює свою зовнішню політику на основі Статуту ООН. Водночас, підтримання рівноваги між “інтернаціоналізмом” і “регіоналізмом”, між функціональними та географічними компетенціями різних суб’єктів – зокрема ЄС, Ради Європи, ОБСЄ, СНД, ГУАМ і системи ООН, – є процесом, за допомогою якого вона може здійснювати лідерство в міжнародних справах. Проте, таку рівновагу можна підтримувати лише за умов дотримання міжнародних стандартів і норм, зокрема засад міжнародного права в галузі прав людини: чи то зобов’язань України за міжнародними договорами, чи то багатосторонніх інструментів – таких, як Угода про асоціацію між Україною та ЄС, намір підписання якої в листопаді 2013р. підтвердив український Уряд. Якщо поглиблення відносин між Україною та іншими державами-членами ООН дійсно базується на стандартах і нормах, то дуже високою є ймовірність того, що активізація політичних, економічних або культурних зв’язків зміцнить і людський вимір безпеки народу України.

ООН уже понад 60 років намагається підтримувати міжнародний мир і безпеку; проте, лише зараз держави-члени ООН визнають, що людям потрібно почуватися безпечно у власному житті – через освіту, роботу, базові послуги, можливості жити вільно. Саме тому наша робота над визначенням порядку денного в галузі розвитку на період після 2015р. й вивченням думок громадян України (найголовніше – її молоді) є настільки значимою для забезпечення безперервного зближення безпеки, розвитку і прав людини. Як сказав Махатма Ганді: “якщо ми бажаємо досягти справжнього миру в цьому світі та вести справжню війну проти війни, нам треба почати з дітей”.

Безумовно, важливо, що робота ООН сьогодні як ніколи раніше відповідає потребам та устремлінням найширших верств молодого покоління. Систему ООН найбільш надихає той наголос, що його Уряд України ставить на залученні молоді, зокрема – розробляючи національну молодіжну політику. Працювати з молоддю і для молоді – ще один з найголовніших пріоритетів системи ООН. Виклики, що постають перед молоддю – від посилення проявів нерівності і звуження економічних можливостей до загроз зміни клімату – стали загрозами безпеці на наступне десятиріччя, які держави-члени ООН, включно з Україною, намагаються подолати, зокрема за допомогою Міжвідомчої мережі ООН з питань розвитку молоді.

Як держава-член ООН Україна зосередилася на зміцненні Організації, щоб дати відповідь на виклики XXI століття шляхом підвищення її ефективності та відповідальності. Україна була серед багатьох держав, які схвалили прийняту Генеральною Асамблеєю 21 грудня 2012р. знакову резолюцію про проведення в рамках системи ООН чотирирічного всеосяжного огляду політики в галузі оперативної діяльності в цілях розвитку⁴. Держави-члени ООН наголосили, що хотіли б бачити потужну систему розвитку ООН – стратегічно доречно, динамічну, готову і здатну допомагати в досягненні результатів стійкого розвитку.

Ефективніша, більш узгоджена та орієнтована на результати система розвитку ООН дійсно забезпечить визначальне місце людській безпеці, розвитку і прав людини серед усіх політичних, соціальних, економічних і культурних пріоритетів держав-членів ООН.

Напередодні сесії Генеральної Асамблеї ООН, що відбудеться у вересні 2013р., держави-члени ООН ще раз підтвердили намір посилити роль, авторитет, ефективність і дієвість Організації у визначенні глобального порядку денного на тлі глибокої стратегічної та екологічної трансформації. Якщо реформа системи ООН буде проведена з необхідною сміливістю та обов’язковою далекоглядністю, у спосіб, що забезпечує рівноправне представництво всіх держав у всіх органах ООН, зокрема в Раді Безпеки, то ООН, напевно, по праву збереже своє місце біля керма світових справ. Україна, як держава-член ООН і можливий непостійний член Ради Безпеки ООН у 2016-2017рр. (якщо її буде обрано в жовтні 2015р.), продовжить формувати майбутнє Організації під проводом попереднього, нинішнього та майбутніх поколінь її дипломатів. Як сказав Даг Хаммаршельд, колишній Генеральний секретар ООН, все буде гаразд, “коли люди, прості люди, припинять думати про ООН як про чудну абстракцію Пікассо й почнуть розглядати її як малюнок, який вони зробили самі”.

ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС СТАНЕ ФОРМАЛЬНИМ ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ЛІДЕРУЮЧОЇ РОЛІ УКРАЇНИ В ГУАМ

Валерій ЧЕЧЕЛАШВІЛІ,
Генеральний секретар
Організації за демократією та
економічний розвиток – ГУАМ

Дуже актуальним і своєчасним є обговорення питань, пов’язаних з міжнародними організаціями і безпекою, місцем і роллю, яку можуть і повинні відігравати міжнародні організації в національній безпеці України. Їх можна умовно розбити на дві групи. Перша – це організації, до яких Україна не належить, друга – ті, в яких Україна бере участь. ГУАМ належить до другої групи й посідає особливе місце, оскільки Україна – не лише член Організації, але й одна з держав-засновників. Тому все, що відбувається в Організації, всі програми співробітництва повністю відповідають порядку денному зовнішньої політики України.

Вважаю, що дуже важливою перевагою ГУАМ є те, що країни-члени Організації – це дружні країни, країни-партнери, які здійснюють свою зовнішню політику на однакових, дуже близьких або споріднених пріоритетах. Європейська інтеграція, наближення до Європи є одним із стовпів – і очевидно, що наші пріоритети ґрунтуються на спільній платформі цінностей. Це означає, що в Організації ми реалізуємо всі програми співпраці в повній відповідності до пріоритетів зовнішньої політики кожної держави-учасниці,

⁴ Quadrennial comprehensive policy review of the General Assembly of UN operational activities for development (QCPR). – www.un.org/esa/coordination/2012qcpr.htm.

підсилюючи тим самим її позиції в мережі міжнародних відносин, що постійно змінюється.

За історію існування Організації було кілька випадків, коли виникала спокуса можливістю або ж викликом здійснення певного проекту трьома країнами без підтримки четвертої, яка не була проти цього проекту, але й не підтримувала його. І тоді всіма міністрами було ухвалене рішення брати участь лише в тих проєктах і програмах співпраці, що підтримуються всіма чотирма країнами. Думаю, що це дуже важливе рішення, яке сприяє консолідації ГУАМ та більш ефективному використанню потенціалу Організації.

Яку роль відіграє ГУАМ для України? Вважаю, що для України – це важливий міжнародний механізм, який створює можливість повної реалізації потенціалу України як важливого гравця у Східній Європі. Це відбивається в різних конкретних проєктах співпраці, які ми розробляємо, позначається на торгівлі, боротьбі з міжнародною злочинністю, енергетиці тощо.

Наприклад, що стосується транзитного, транспортного потенціалу. Ми знаємо, що Китай щорічно нарощує обсяги експорту товарів на ринки Європи на 10 млн. метричних тонн. Існує жорстка конкуренція за ці додаткові обсяги транзитних вантажів між різними транзитними маршрутами. Фактично, йдеться про три маршрути – північний, південний і центральний, який пролягає територією ГУАМ, в т.ч. територією України. Ми готові до такої конкуренції. Так, минулого року у Тбілісі наші міністри транспорту ухвалили Концепцію розвитку транспортного коридору ГУАМ⁵. Дуже активно будуються траси Баку-Поті та Баку-Батумі, деякі дільниці вже введені в експлуатацію.

Ми також розробили мережу залізнично-паромних переправ, які з'єднують морські порти Грузії та України, а також автомобільних і залізничних шляхів до східних кордонів ЄС. Ми віримо у виняткову важливість цих проєктів, і безумовно, що без України як основної транзитної країни імплементація цього проєкту була б неможливою.

Наступний пріоритет для ГУАМ – зона вільної торгівлі. І тут слід знову привернути увагу до особливого місця України. Україна – це найбільший ринок ГУАМ, оскільки інші три учасники – це лише третина українського ринку, 15 млн. осіб. Але, з іншого боку, для України зона вільної торгівлі з цими країнами є важливою. Так, за перші шість місяців 2013р. 3,6% українського експорту надійшло до зони торгівлі ГУАМ. На жаль, Україна має загальний негативний торговельний баланс – \$4,251 млрд. за перші шість місяців, але за рахунок позитивного балансу в торгівлі з ГУАМ Україна змогла компенсувати 23% цього дефіциту (\$962 млн.), що є свідченням того, що для України цей ринок залишається досить важливим. Ще один важливий показник на підтвердження сказаного – на країни ГУАМ припадає 2% загального обсягу торгівлі України. Тобто, з огляду на відносно невеликі розміри нашого ринку, ці показники є досить важливими.

Хочу навести ще одну цифру, яка є особливо цікавою в контексті Вільнюського саміту. Вперше за шість місяців цього року обсяги торгівлі з країнами Європи перевершили відповідні торговельні обсяги з країнами Митного союзу. З Європою – \$21,473 млрд., а з Митним союзом – \$21,408 млрд. Очевидно, що різниця в \$65 млн. на користь Європи – незначна, але, мені здається, що це важливий знак, тенденція. А якщо врахувати ще обсяги торгівлі з ГУАМ (\$1,255 млрд.), то така різниця буде ще більш символічною.

⁵ Концепція затверджена 13 лютого 2013р.

Наразі доречно наголосити на тому, чого ми всі чекаємо від Вільнюського саміту. Поза сумнівом, це буде дуже важлива подія, і я погоджуюся з Комісаром Фюле, який прогнозує саміту вирішальну роль (*game changer*). Я впевнений, що очікування держав-учасниць ГУАМ – України, Молдови і Грузії – від цього саміту повністю реалізуються. Маю надію на те, що Україна підпише Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС, а Грузія і Молдова – парафують відповідні угоди. І це стане формальним підтвердженням лідируючої ролі України в ГУАМ – країни, яка є найближчою до ЄС і яка показує нам добрий приклад.

Вважаю, що після Вільнюсу, якщо ми дійсно побачимо під час цієї події підписання та ратифікацію Угоди, це змінить повністю формат відносин ЄС із східними партнерами. Після підписання угод Східне партнерство дійсно стане оптимальним варіантом. Дві інші країни Східного партнерства – Білорусь і Вірменія – вже прийняли рішення. Білорусь є членом Митного союзу, а Вірменія оголосила про наміри підписати угоду про членство в Митному союзі. Але чотири країни Східного партнерства мають наміри зближення з ЄС як пріоритет своєї зовнішньої політики.

Очевидно, що ЄС доведеться переглянути ситуацію і знайти нові форми співпраці зі східними партнерами. Зі свого боку, ми могли б запропонувати ЄС свої інституційні структури та організаційні спроможності. Впевнений, що додаткова інституційно-організаційна інфраструктура допоможе ЄС досягти поставлених цілей і завдань у регіоні Східної і Південно-Східної Європи. Ми готові запропонувати ЄС наші можливості заради поширення європейських стандартів і цінностей на схід, оскільки завданням і метою нашої Організації є саме створення цивілізованої спільноти на європейському континенті поза межами ЄС. ■

ЄВРОАТЛАНТИЧНЕ СПІТОВАРИСТВО ВІДКРИТЕ ДЛЯ СПІВПРАЦІ

Тодор ТАГАРЕВ,
Міністр оборони Болгарії
(березень-травень 2013р.)

Упродовж останнього десятиліття Україна перебувала в пошуках свого особливого шляху та місця на міжнародній арені. З точки зору західного оглядача, цей шлях був більш складним і заплутаним, ніж міг би бути. Але ми повинні визнавати і сприймати це як право України на вибір власного шляху.

Україна співпрацює з багатьма міжнародними організаціями у сфері безпеки. Для України винятково важливо, щоб світова спільнота та міжнародні організації сприймали її як надійного контрибутора міжнародної стабільності та безпеки. Україна також зацікавлена в активній євроатлантичній спільноті, яка має можливість й волю протидіяти викликам безпеки сьогодні та в майбутньому.

Якщо ми погоджуємося з наявністю взаємного інтересу до співпраці, то доречно перейти до розгляду її форматів. Є чимало можливостей співпраці у сферах дипломатії, розвідки, економіки, культурного обміну тощо. Але, з огляду на власний досвід, вважаю за доцільне зупинитися на питаннях безпеки та оборони.

Мої спостереження свідчать про значну користь, яку отримує міжнародна спільнота, в т.ч. євроатлантична від участі України в миротворчих операціях. І для України також є вигідною співпраця з НАТО, допомога, надана членами Альянсу, участь у програмі “Партнерство заради миру”, двосторонні заходи з країнами-партнерами і членами НАТО.

Результати такої співпраці позначилися на:

- підходах до оборонного планування та менеджменту, методах, інструментах, що застосовуються в українському оборонному відомстві;
- організаційній структурі Збройних Сил (ЗС);
- концепції застосування ЗС;
- стандартах проведення бойової підготовки та навчання ЗС;
- вимогах до сумісності і стандартизації.

Ці досягнення, як і багато інших, зробили можливою ефективну участь ЗС України в міжнародних операціях з підтримання миру і стабільності.

Слід зауважити, що наші спільні здобутки, попри нинішні економічні та фінансові труднощі, могли б бути більш значимими – за умови активнішого залучення можливостей оборонної ініціативи ЄС *pooling & sharing*⁶ (“об’єднання та спільне використання”) та ініціативи НАТО *smart defence* (“розумна оборона”).

Євроатлантичне співтовариство відкрите для такої співпраці. Переважна більшість заходів НАТО відкриті для країн-партнерів, у т.ч. для України. Це стосується як протидії новим викликам, таким, як проблеми енергетичної безпеки, кіберзлочинність, так і традиційних процесів визначення майбутніх потреб і спільних підходів до розвитку можливостей протидії майбутнім викликам і загрозам.

Використання цих можливостей значною мірою залежатиме від позиції України та її ініціативності. Вважаю, що Україна могла б брати значно активнішу участь в ініціативах, програмах і проектах НАТО, зокрема пов’язаних з розбудовою військових можливостей. Такі плани могли б бути реалізовані шляхом: досягнення кращого розуміння суті та механізмів оборонного планування НАТО, що ґрунтується на можливостях⁷; залучення до досліджень з визначення та гармонізації оперативних і системних потреб, а також до процесу стандартизації; зміцнення військово-промислової співпраці.

Упевнений, що Україна має всі можливості активніше долучатися до таких заходів. Більш активна позиція дозволить Україні знайти відповідне, більш престижне місце в рамках міжнародної співпраці, спрямованої на протидію майбутнім викликам і загрозам безпеці. ■

УКРАЇНА І МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ: РЕАКЦІЯ НА СПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Пал ДУНАЙ,
старший науковий співробітник
Женевського центру
безпекової політики

Україна 337 років так чи інакше була разом з Росією. Це, звичайно, створило важливі природні зв’язки з її східним сусідом – економічні, політичні, культурні та духовні (“Київська Русь”).

Росія подає себе як державу- правонаступницю Радянського Союзу, на що туманно натякає груднева Алматинська декларація 1991р. Росія бачить себе “першою серед рівних” на пострадянському просторі. Росія домінує в регіоні й економічно, виробляючи 55% пострадянського ВВП, тоді як решту 45% поділено між іншими 11 країнами. Росія заявляє про привілейовані права на пострадянському просторі. Державі з багатокімовим і незаперечним суверенітетом важко погодитись і з повагою поставитися до нових суверенних держав. Утім, Росія не бажає брати на себе відповідальність за своїх партнерів й отримує “задоволення” від того, що ці країни мають державний суверенітет і самі відповідають за свої економічні успіхи та – що навіть важливіше – невдачі. Це створює двозначну ситуацію. Росія заявляє про якісь права і привілеї стосовно інших пострадянських держав і намагається обмежити суверенітет нових суверенів.

Поки така позиція не виходить за межі спроб вплинути на політичний курс партнерів, її можна вважати невід’ємною частиною нормальних політичних відносин. Але коли виходять за межі та визначають партнеру “червоні лінії”, які він не повинен перетинати, або коли доходить до погрозу застосування сили чи інших засобів примусу, то це слід усунути з міждержавних відносин і не допускати такого. Є й більш вишукані засоби впливу на політику іншої держави, особливо коли економічна взаємодія двох держав є настільки тісною, як між Росією і більшістю її партнерів у регіоні. Крім того, російська економіка з високою питомою вагою великих підприємств ґрунтується на симбіозі політичних і ринкових елементів. Як наслідок, Росія може “впливати” на Україну засобами, що дедалі більше відходять від суті суверенітету. Такий вплив може містити економічні стимули та санкції. Росія впродовж останніх 10 років вдалась і до того, й до іншого.

Після проголошення незалежності 22 роки тому Україна шукала відповідь, що робити зі своїм суверенітетом і що власне означає “українство”. З огляду на історію, розташування та інтереси України,

⁶ Див., наприклад ‘Pooling and Sharing’ activities of the European Defence Agency. – www.eda.europa.eu/aboutus/whatwedo/pooling-and-sharing.

⁷ Наприклад, приєднавшись до проекту ADAPT у форматі ініціативи НАТО Smart Defence. Більш детально див. веб-сторінку NATO Communications and Information Agency. – www.ncia.nato.int/events/Pages/130410-ADAPT.aspx.

простої відповіді на це немає. Україна, безумовно, – демократична країна. Але деякі хронічні проблеми врядування (зокрема, готовність політичного класу до компромісів і корупція) свідчать про складність побудови нового функціонального суверенного суб'єкта. Держава, країна й суспільство, якими важко керувати через не вигаданий, а справжній внутрішній поділ, потребують особливо вмілого політичного керівництва. Україна намагається досягти своїх цілей за важких умов. Належне врядування часто є декларативним та уявним і в новітній історії України завжди було нетривалим. Ті, хто бажає Україні добра, із занепокоєнням стежать за нерішучими рухами країни й дотримуються думки, що без усунення конфліктуючих між собою пріоритетів порядку денного належного врядування не досягти.

Конфронтація між ЄС і Росією – не в інтересах України. Росія є одним з визначальних чинників міжнародних відносин України. Водночас Україна межує з чотирма країнами-учасницями ЄС і НАТО. Таке двояке географічне розташування становить для України складну дилему об'єктивної необхідності провадити різновекторну зовнішню політику. Але гасло багатовекторної зовнішньої політики мало що говорить про зміст такої політики. Як співвідносяться між собою ці вектори? Як вони взаємодіють? Цей термін не повинен затьмарювати потреби в постійному балансуванні і перебалансуванні відносин. Для цього потрібна активна, інноваційна зовнішня політика.

Дозвольте мені торкнутися трьох питань: **відкритість НАТО, асоціація з ЄС та головування в ОБСЄ.**

Що стосується відкритості України для НАТО (і навпаки), то декларація про позаблоковий статус України 2010р. начебто вирішила це питання. Вона визначає контури взаємних очікувань. Але вона не до кінця прояснює питання. Зокрема, в ній не згадується, що членство в НАТО ніколи не мало в країні масової народної підтримки (на відміну від Грузії). Слід враховувати, що Росія завжди рішуче виступала проти членства в НАТО всіх пострадянських держав. Хоча ця позиція ґрунтується на “старому образі” НАТО, але “червона лінія”, на якій наполягає Росія, безперечно існує. В цілому, глибока політична інтеграція (у сферах, пов'язаних із сутністю суверенітету) може бути найбільш контроверсійною для України.

Проте, практична співпраця, підвищення взаємосумісності і т.ін. для України можуть бути цілком реальними. Здається, що після усунення чуливого питання членства в НАТО саме таку політику Україна і провадить. Є очевидний збіг із власними інтересами України, який підтримали б аналітики і спостерігачі з усього світу.

Що стосується відносин України з ЄС, то підписання Угоди про асоціацію та рух до поглибленої зони вільної торгівлі був чіткою демонстрацією вибору. Проте, завжди залишалося питання, наскільки це виходило за межі чистих інтересів та інтегрувало Україну в систему цінностей ЄС. Постає питання, чи вірно зроблено розрахунок і чи могла б Україна виграти, насамперед економічно, так, як вона цього потребує. Крім того, тісніша політична асоціація з ЄС може бути палицею з двома кінцями для політичного істеблішменту, оскільки це збільшить тиск на державу в питаннях належного врядування, демократії та обмеження корупції. Залишається питання, чи є асоціація “стелею”, якої Україна може досягти у відносинах з ЄС. Якщо виключити перспективу членства і в довгостроковій перспективі, то це може стати серйозним демотиватором до продовження руху в непевному напрямі.

Хіба нам не треба бути реалістами, оцінюючи проблеми та обмеження ЄС? Економіка ЄС приблизно в 6 разів більша за російську, сумарний ВВП також (\$15,9 трлн. проти \$2,5 трлн.). Якби Україна була єдиним одержувачем допомоги та завданням розвитку для ЄС, можна було б сказати: йдіть шляхом ЄС. Але ЄС переймається відновленням своєї конкурентоспроможності, долає наслідки фінансово-економічної кризи, в т.ч. високий рівень безробіття, насамперед, серед молоді. Інтеграція нових країн-учасниць була неповною і не зовсім успішною. Національні почуття не сприяють вільному руху робочої сили з деяких нових країн-учасниць (переважно Болгарії і Румунії) до інших (насамперед, Великої Британії). Нарешті, в багатьох країнах-учасницях спостерігається загальна втома від розширення. Сигналом-попередженням для ЄС є й те, що деякі нові країни-учасниці відступають від європейських цінностей. Все це означає, що асоціація України може бути тривалою і пов'язаною з проблемами.

Для України було б важливо заявити, що цього разу її вибір є остаточним і стосується цінностей, а не лише інтересів. Шкода, що асоціація з ЄС та участь у Митному союзі звелися до питання “або-або”. Поділ суспільства показує, що підхід “або-або” шкодить Україні. Не варто протиставляти зону вільної торгівлі з ЄС Митному союзу, оскільки вільна торгівля з ЄС і водночас – членство в Митному союзі означали б, що Україна могла б бути великим транзитером продукції, що вільно рухається з однієї безмитної зони до іншої. Проте, інші аспекти співробітництва між Україною і Росією, з одного боку, та Україною і ЄС – з іншого, мали б бути предметом подальших переговорів.

Варто зауважити, що **інтеграційні наміри Росії на пострадянському просторі вже вийшли за суто безпекові рамки.** Вони розширилися й економічні фактори тепер відіграють у них більшу роль, ніж будь-коли. Розширення завдань інтеграції цілком може дедалі збільшувати контроверсійність, якщо підхід “або-або” чи політика, за якої “переможець отримує все”, зберігатимуться. Але після бурхливої осені в українській зовнішній політиці та гарячої зими в політиці внутрішній має розпочатися замирення. Нова ситуація вимагатиме переоцінки і гнучкості від усіх сторін. Правило дипломатії – домагатися найкращого рішення “до останнього”, а потім змиритися з тим, що є, та отримати від нього максимум завдяки вмілому впровадженню.

Останнє, але не менш важливе – **головування України в ОБСЄ.** Потрібна точка відліку, щоб

визначити, в якій формі перебуває ОБСЄ. Наша точка відліку – це зазвичай початок 1990-х років, коли НБСЄ була в zenіті. Це було зумовлено трьома факторами: війною в колишній Югославії; готовністю Росії погодитись із статусом молодшого партнера та її сприйняттям НБСЄ як головного форуму європейської політики; і, не останньою чергою, наявністю багатьох де-факто неприєднаних держав, які шукали свого місця в міжнародній системі. Жодного з них сьогодні немає. Нові умови вимагають нової політики, а не ностальгії.

Добре, що після головування Казахстану у 2010р. головування України в ОБСЄ підтвердило, що це не монополія членів ЄС та інших поважних демократичних країн Заходу. Україна, безперечно, намагалася. Її успіху заважав сам стан організації та, частково, готовність деяких держав підтримувати чи не підтримувати зусилля головної країни, чи то у справі контролю озброєнь чи у врегулюванні застарілих конфліктів. Важко визначити пріоритети, що відповідають очікуванням усіх, у взаємозалежній конструкції. Служінням спільноті ОБСЄ, а не егоїстичним інтересам, Україна подала добрий переконливий приклад, який заохочує до того ж Швейцарію в її роботі як наступної головної країни.

Головування вимагає належної підготовки, реалізації планів і вдачі. Україна все це мала. Головування було ретельно підготовлене, хоча про пріоритети сповістили в останню мить, що не допомагало іншим країнам-учасникам, у т.ч. й наступному головному. Під час головування Україна намагалася втримати баланс між трьома вимірами – що варто окремо відзначити, оскільки це вдалося не всім попереднім головному. Так, за головування Казахстану увагу гуманітарному виміру приділяли лише формально (права людини згадувалися наприкінці списку його пріоритетів), тоді як головування Ірландії майже повністю зосереджувалося на гуманітарному вимірі. На жаль, Україна надала високого пріоритету низці питань, які не мали перспективи успіху. Це стосується контролю над озброєннями, де був очевидним брак надій на поновлення процесу обмеження звичайних озброєнь у Європі. Те ж стосується заморожених конфліктів, у т.ч. у Придністров'ї, де неможливо було досягти прориву. Економічно-екологічний вимір ніколи належним чином не розглядався та, відповідно – залишався на другому плані. Примітно, що гуманітарному виміру за головування України приділяли більше уваги, ніж за головування іншої пострадянської країни, Казахстану. Це був мудрий крок молодого демократичної країни. Для головування потрібен ще й талант. Україні пощастило, що їй не довелося стикнутися з жодним серйозним і гострим конфліктом, на відміну від, скажімо, головування Словенії 2005р. (Андижан), Фінляндії 2008р. (грузинсько-російська війна), чи Казахстану 2010р. (Киргизстан).

Що може з цього винести Швейцарія? Вагомий урок полягає в тому, що не важливо, провадить держава де-факто багатовекторну зовнішню політику чи дотримується постійного нейтралітету – вона має робити все можливе, щоб уникнути звинувачень в упередженості. Важливе – й може бути оцінене – знаходження балансу та зосередженість на головному. Краще говорити про те, що головування заохочуватиме, просуватиме, підтримуватиме, сприятиме тощо, ніж підкреслювати, що головування має досягти, владнати чи вирішити. **Бажано виступати з програмними ідеями, здатними зрушити речі в певному напрямі, не гарантуючи рішення.** ■

ВАЖЛИВО МАТИ ЧІТКУ НАЦІОНАЛЬНУ СТРАТЕГІЮ

Йон Елведал ФРЕДРІКСЕН,
Надзвичайний і Повноважний Посол
Королівства Норвегія в Україні

Коли йдеться про співпрацю України з міжнародними організаціями, то ми обговорюємо, насамперед, що може трапитися, якщо й коли вона стане членом тієї чи іншої організації, а також її досягнення у форматі тієї чи іншої організації, де вона вже є членом.

Якщо подивитися на наш регіон – скандинавські країни, то вибір міжнародної організації для співробітництва, особливо у сфері національної безпеки, – не лише в тому, щоб бути або не бути членом. Є й інші можливості інтеграції, і моя країна може слугувати таким прикладом. Норвегія не є членом ЄС, але тісно інтегрована в Європу. Наші скандинавські сусіди – Швеція і Фінляндія, є членами ЄС, але не є членами НАТО, на відміну від Норвегії, а Данія – має членство в обох організаціях.

Звичайно, є певні історичні причини тому, що саме так склалося. Але, попри все, скандинавські країни мають дуже чітку стратегію стосовно формату співробітництва з різними міжнародними організаціями: членства, асоціації, інтеграції. Це стосується як ЄС, НАТО, так і участі в роботі інших регіональних організацій. Так, Швеція і Фінляндія є активними партнерами НАТО, не будучи його членами.

Але таке співробітництво не може бути ефективним лише на короткостроковій основі. Для цього **необхідна певна національна стратегія досягнення цілей, яких ви бажаєте досягти.** Саме до питання стратегії я й хотів би привернути увагу, зокрема – з огляду на досвід скандинавських країн, норвезький досвід, який показує, що країни повинні брати на себе певні довгострокові зобов'язання стосовно інтеграції: або шляхом набуття членства, або глибокої інтеграції без формального вступу до ЄС або НАТО.

Норвегія щиро підтримує прагнення України до асоціації з ЄС, і я впевнений, що коли Угоду про асоціацію буде підписано, ми також зможемо багато в чому допомогти Україні й нашим досвідом інтеграції з ЄС. Ми також вітаємо та великою мірою підтримуємо довгострокову тісну співпрацю між Україною і НАТО. Ми цінуємо внесок України в операції НАТО. Так, у 2013р. ми разом беремо участь в операції “Океанський щит”, де Норвегія відіграє лідируючу роль, а Україна надала для операції свій фрегат. Це неймовірно приємно та є конкретним прикладом високого рівня інтеграції за бажанням, а не на вимогу. І для цього не обов'язково мати мету набуття членства. ■

ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
КЛЮЧОВИМ СЛОВОМ Є “ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ”

Ігор ДОЛГОВ,
Надзвичайний і Повноважний Посол
України в Королівстві Бельгія
та Великому Герцогстві
Люксембург (за сумісництвом),
глава Місії України при НАТО

Нібито всім зрозуміло, що таке міжнародна організація. Їх сьогодні стільки, що повний реєстр склав би більше сторінок, ніж у дослідженні, підготовленому Центром Разумкова до сьогоднішньої дискусії. Ці організації є дуже різними.

Деякі організації є настільки авторитетними і впливовими, що не задовольняються внутрішньою роботою, але й самі стають гравцями – як ООН або ОБСЄ. Крім цих загальновідомих організацій, є й інші. Є, наприклад, Вишеградська група, Бенілюкс, Асоціація країн Карибського басейну. Якщо не помиляюся, то кілька років тому ГУАМ і країни Карибського басейну провели спільне засідання. Що в них спільного?

Чому вони створюються, чому вони живуть, розвиваються? Деякі відходять у минуле, з'являються нові. Очевидно, що всі вони виникають як результат спільних інтересів. Очевидно також, що кожна держава як суб'єкт міжнародного права прагне до того, щоб налагодити якомога більше зв'язків. Ці зв'язки є запорукою того, що ми називаємо національною безпекою, але вони є також похідною від взаємної відповідальності.

Мені здається, що для міжнародних організацій ключовим словом є “відповідальність” – відповідальність кожного її члена.

Звичайно, кожна організація має свою вагу. Так, усі знають, хто такий Андерс Фог Расмуссен. Але якщо запитати навіть тут, у Дипломатичній академії, хто є Генеральним секретарем Організації Договору про колективну безпеку, то не впевнений, що багато хто назве його прізвище. Про що це говорить? Про авторитет організації. Про ту роль, яку вона відіграє і про ту відповідальність, яку на цю організацію покладають самі країни-члени.

Отже, питання міжнародної безпеки в контексті міжнародних організацій, слід розглядати з точки зору відповідальності кожної держави та її внеску у спільну справу. Хотів би повторити дані, що тут уже наводилися, про масштаби участі України в миротворчих операціях за роки незалежності – 34 тис. військовослужбовців пройшли через місії. Це є свідченням високого рівня відповідальності держави. А тому її проблеми і її безпека також стають більш цікавими й більш важливими для інших держав і для міжнародних організацій. Ми також не повинні обмежувати дискусію лише євроінтеграцією і відносинами з НАТО. Потрібен значно ширший і глибший контекст. ■

НЕ ОТ РОССИИ ИСХОДЯТ
НАСТОЯЩИЕ УГРОЗЫ УКРАИНЕ⁸

Андрей ВОРОБЬЮВ,
радник-посланник Посольства
Російської Федерації в Україні

“Уважаемые коллеги,

Я не хотел бы вступать сегодня здесь в жесткие дискуссии относительно выбора ценностей, который делает каждая страна, идя своими цивилизационными путями. Не хотел бы, иначе пришлось бы спросить представителей влиятельных международных организаций, присутствующих здесь, что они будут делать, если Ю.В.Тимошенко останется заключенной в тюрьме, а Верховная Рада не проголосует закон о гей-сообществах (а она этого никогда не сделает, ибо в воскресенье против этого высказался даже депутат О.Ляшко). Я хотел бы обратить внимание на нечто иное. Здесь сегодня слово Россия звучало едва ли не чаще, чем слово Украина, причем, что обсуждаем мы вопросы безопасности Украины. Мне это напомнило слова видного русского поэта, родившегося, кстати, в Киеве, В.Хлебникова: “Неужели ты не слышишь, что весь этот шум трескучий, есть всего лишь отражение подлинных созвучий...”⁹. Так вот о “подлинных созвучиях”. **Не с российского направления, уверяю Вас, исходит реальная угроза Украине.** Наши коллеги в МИД Украины с напряженным вниманием следят за развитием событий на Ближнем Востоке – они понимают, что непредсказуемое развитие событий в Сирии и вокруг нее – в случае внешнего военного вмешательства, для которого сейчас нет никаких международно-правовых оснований – вытолкнет боевиков не только на Кавказ, но и в Крым. Это во-первых. Во-вторых: сегодня очень много говорили о вступлении Армении в Таможенный союз (Брюссель наших армянских партнеров уже “серьезно предупредил”). Но мы-то с вами понимаем, что лежит в основе этого решения. Еревану удалось ознакомиться с планами Европы в отношении Армении. А о том, что в Баку приняли концепцию “два народа – одна армия”, в Ереване и так знали. Вот и “подлинные созвучия”. **Не от России исходят настоящие угрозы Украине, отнюдь не от России”.** ■

⁸ Виступ наводиться мовою оригіналу за текстом, розміщеним 18 вересня 2013р. на офіційному сайті Посольства РФ в Україні. Див.: “Выступление советника-посланника посольства России в Киеве А.В.Воробьева на конференции “Роль международных организаций в национальной безопасности Украины”. – http://embrus.org.ua/ru/new_posolstva/view/1648. Виділення – ред.

⁹ Імовірно, доповідач неточно цитує вірш, який насправді належить російському філософу і поету В.Соловйову (1853-1900): “Милый друг, иль ты не слышишь – Что житейский шум трескучий – Только отклик искаженный – Торжествующих созвучий?”. В.Хлебников народився в 1885р. в селі Малі Дербети Астраханської губернії; В.Соловйов – у Москві. – Ред.

**НЕОБХІДНО ЗРОБИТИ
ВИБІР МІЖ АКТИВНОЮ
ПОЗИЦІЄЮ ТА ПАСИВНІСТЮ**

Луїс ФРАГА,
президент
World Stability Observatory,
сенатор Парламенту Іспанії
(1993-2011рр.)

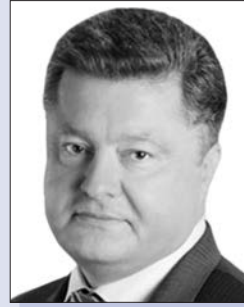
Я з Іспанії – і вважаю, що це важливо для нашої розмови. Чому? Тому що Іспанія – це країна Європи, що є найбільш подібною до України. Обидві країни мають населення понад 40 млн. осіб, приблизно однакової території. Є ще одна спільна для нас обох особливість – як ви, так і ми одночасно репрезентуємо дві цивілізації, дві культури. Ви є частиною Європи, але ви є також і частиною “російського світу”. Так само й ми є одночасно частиною і Європи, і латиноамериканського іспаномовного світу традицій і культури. Це робить нас схожими, і ця обставина вимагає схожих підходів до ухвалення рішень. Для кожної країни важливо зрозуміти, як ухвалювати правильні рішення. Сьогодні вже говорилось про цінності, говорилось про національні інтереси.

І Україна, і Іспанія мають спільний визначальний чинник прийняття рішень – це національний інтерес. Питання в тому, яким є цей національний інтерес і в який спосіб народ може висловити свої думки і брати участь у формуванні змісту національних інтересів його країни.

Ми всі сповідуємо певні цінності. Ніхто із нас не зміг би існувати без цінностей. Але питання в тому, чи було б політичною помилкою чи ні силоміць нав’язувати свої цінності іншим людям? Я протягом 12 років був членом іспанської комісії з питань Південної Америки, і ми зустрілися з багатьма проблемами, намагаючись нав’язати свої цінності іншим країнам. Ми вимагали від 17 країн Південної Америки або прийняти наші істини та наші цінності, або ми будемо вважати їх поганими людьми. І тоді почалися проблеми, тому що правда може бути лише одна. Це не працює. І, на мою особисту думку, інтереси є значно важливішими. Отже, чи не є політичною помилкою нав’язувати свої цінності іншим?

Що стосується політики України, то вже багато говорилось про необхідність вибору між Європою і Росією. На мою особисту думку, вибір полягає не в цьому. Необхідно зробити вибір між активною позицією та пасивністю. Якщо Україна обирає активну політику з багатьма векторами, то з огляду на її політичне та географічне розташування, Україна приречена на успіх. Отже, питання полягає в тому, чи це проблема вибору між Росією і ЄС, чи Україні, можливо, буде вигідніше рухатися в обидва напрями? У мене немає відповіді на це питання, тому що я – не українець. Як іспанець, можу вам сказати, що ми і з Європою, і з Латинською Америкою. Таке поєднання інтересів веде до успіху, а не до поразки. ■

**СЬОГОДНІ ВАЖЛИВИМ Є ОБ’ЄДНАННЯ
ЗУСИЛЬ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ТИХ ПРОБЛЕМ,
ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД НАШОЮ ДЕРЖАВОЮ**

Петро ПОРОШЕНКО,
народний депутат України,
Міністр закордонних справ
України (2009-2010рр.),
Міністр економічного розвитку
і торгівлі України (2012р.)

Порушення надзвичайно важливих тем, запропонованих до дискусії, є актуальним, корисним і своєчасним. Когось може здивувати поєднання тематики можливостей міжнародних організацій, з одного боку, та економічної й енергетичної безпеки – з іншого. Коли йдеться про національну безпеку, – ніби все зрозуміло. І коли Україна активно опрацьовувала завдання в рамках Плану дій щодо членства в НАТО, ми зрозуміли, що, для чого й коли слід робити.

Але якщо уважно прочитати наші зобов’язання, наші програми співпраці з НАТО, то побачимо, що 80% реформ не стосуються оборонної і безпекової сфер. Значна частина цих реформ має відбуватись і відбувається в економічній площині. І тому стає очевидним, що в сучасному глобалізованому світі національна безпека окремої держави забезпечується як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками рівною мірою. А національна безпека сама по собі стає фактором інтернаціональним. У сучасному світі загалом і в Україні зокрема економіка є сьогодні одним з найважливіших факторів безпеки.

Ризики, що накопичилися в економічній площині, зокрема в зовнішньоекономічних відносинах, можна розділити на дві групи.

Перша група ризиків – це значне погіршення умов торгівлі, пов’язане з різними причинами. Основний фактор, як відомо, це світова криза. Другий – падіння цін і втрата ринків головними українськими експортерами. Нещодавно додався третій фактор – відносини з нашим стратегічним партнером і північним сусідом, у рамках яких абсолютно всі без винятку українські виробники несподівано наприкінці серпня відчули суттєві труднощі. Масштаб цих ризиків – невичерпний. Загрози, які ці ризики створюють для економічного зростання України, для платіжного балансу, бюджетного дефіциту, платежів державного бюджету тощо, безумовно потребують від української влади здатності передбачити й запропонувати низку ефективних кроків, які необхідно реалізувати для мінімізації ризиків.

Друга група ризиків пов’язана з *bad management* – проблемами в управлінні країною, національного економікою, окремими галузями. І неефективне використання того потенціалу, що його сьогодні ще має українська економіка, втрата можливостей і, як наслідок – нарощування ризиків.

Яку роль тут можуть зіграти міжнародні організації? Для прикладу можна згадати ЄС і заходи, яких він вживає, щоб забезпечити вихід з дуже тяжкої кризової ситуації цілої низки країн. Якщо раніше

йшлося про економічні проблеми в Ірландії, Бельгії, Португалії, Іспанії, Італії, то сьогодні можна сказати, що основна загроза кризи відведена. В абсолютній більшості країн, за винятком Греції, продемонстрований суттєвий прогрес завдяки узгодженим діям та ефективній допомозі з боку ЄС.

Наскільки актуальною є можливість співпраці України з ЄС? Я впевнений, що той План дій, ті зобов'язання, що їх Україна бере на себе у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію, є планом внутрішніх реформ, конче для України необхідних. І конкурентоспроможність нашої держави, і можливість нейтралізації більшості факторів ризику буде надзвичайно актуальною.

До речі, може виникнути питання: чи не вчинить Україна так, як вчинила Вірменія, відмовившись від угоди про асоціацію з ЄС? Вірменія чітко декларувала участь у Східному партнерстві, але не брала на себе зобов'язань вступу до ЄС. Угода про асоціацію є частиною пакета Східного партнерства. Поглиблена зона вільної торгівлі, безвізовий режим та інші складові є тими "морквинами", які мали б стимулювати будь-яку країну на проведення реформ. Але це суверенне право будь-якої країни – проводити ці реформи й отримувати ці переваги чи не проводити реформи, якщо вище політичне керівництво прийняло інше рішення.

Україна, мені здається, досить послідовно проводить політику європейської інтеграції. І важко запідозрити її в намірах відходу від цієї політики... Якщо таке станеться, то це буде загроза, насамперед, для тих, хто подібне рішення прийме. Сьогодні ми можемо констатувати, що з тим чи інших причин, але понад половини українського народу підтримують євроінтеграцію, і політики, які підуть проти волі народу, матимуть дуже погану перспективу. Отже, я не бачу жодних застережень щодо виконання Україною своїх зобов'язань і підписання в листопаді 2013р. Угоди про асоціацію.

Але чи використовуємо ми ті можливості, що їх уже сьогодні дає нам співпраця з ЄС? Ні. Я пригадую, наприклад, як на посту Міністра закордонних справ у 2009р. підписав черговий документ, що передбачав надання ЄС Україні макрофінансової допомоги в розмірі €610 млн. на надзвичайно пільгових умовах. Минуло чотири роки, а Україна цю допомогу так і не отримала. І причина – не в ЄС. Проблеми слід шукати в Україні, в неефективності взаємодії, співпраці української влади з цією організацією. Там була одна важлива вимога: для того, щоб претендувати на отримання цієї, а також багато інших форм допомоги від ЄС, загальна сума яких перевищує €1,5 млрд., необхідно було відновити співпрацю з іншою міжнародною організацією – МВФ.

Які умови, поставлені МВФ для відновлення співпраці, потрібні чиновникам і бюрократам з Вашингтона? Головна умова, яка виявилася нездоланною для українських урядовців, ними ж самими була записана в Меморандумі: наведення порядку в найбільшому монополістичній Україні НАК "Нафтогаз України"¹⁰. Але платники податків країн-членів МВФ мають право знати, наскільки прозоро використовуються його кредити. Мають бути впевнені, що вони не "проїдаються", а дійсно спрямовуються на ефективну протидію кризи. Багато хто лякає нас підвищенням тарифів як умовою відновлення співпраці з МВФ. Але ж вони не обов'язково мають бути високими, вони мають бути справедливими для всіх. Незаможні люди мають отримати компенсацію із держбюджету, а заможні – платити чесну ринкову ціну.

Відновлення співпраці з МВФ дозволить нейтралізувати ще один надзвичайно актуальний ризик – скорочення золотовалютних резервів держави. Існує реальна загроза погіршення умов запозичень для України, яка й без того платить сьогодні надто високу ціну за ринкові запозичення. Навіть деякі африканські держави, де фактично немає інфраструктури, де – не побоюся цього слова – немає економіки, де половина бюджету формується за рахунок донорських грантів, платять за запозичення менше, ніж Україна.

Від стосунків з МВФ залежить також співпраця із Світовим банком. І я пишаюся тим, що у 2012р., коли я мав честь очолювати українське Міністерство економічного розвитку і торгівлі, ми досягли найвищого рівня використання ресурсів за програмами співпраці з цим банком за всю історію України. Але таке, на жаль, трапляється нечасто...

Не використовуються сьогодні повною мірою можливості співпраці з ЄБРР, Міжнародною фінансовою корпорацією, іншими міжнародними фінансовими організаціями, співпраця з якими є індикатором, "лакмусовим папірцем" для інвесторів і гарантує високий рівень прозорих, недорогих, ефективних прямих іноземних інвестицій, які, своєю чергою, забезпечують створення високооплачуваних, ефективних робочих місць і чесні надходження платежів до держбюджету.

Так само Україна сьогодні не повною мірою використовує членство в інших міжнародних організаціях, насамперед – у СОТ. Безумовно, рішення про вступ до СОТ було правильним і виправданим, але ефективне використання її можливостей для захисту національного виробника, на жаль, грузне в бюрократичній системі українського Уряду.

Сьогодні, на тлі нашого європейського вектору розвитку, співробітництво з СНД стало непопулярною темою. Але **чи повною мірою ми використовуємо можливості Співдружності, в т.ч. зони вільної торгівлі в цьому форматі?** Також ні. У вересні 2012р. я був одним із тих, хто переконував, що Україна має ратифікувати Угоду про зону вільної торгівлі з СНД, оскільки там передбачене створення арбітражного суду, де держава могла б розглядати будь-які арбітражні випадки, захищаючи національного виробника. Україна теоретично отримала потужні механізми у форматі Зони вільної торгівлі з СНД. Є чіткі зобов'язання, виконання яких треба домагатися, оскільки від цього залежить довіра між партнерами. Якщо ж партнери їх не виконують, то необхідно знайти гарний час і гарне місце, щоб порушити питання. Але ми досі не сформували групу з арбітражу в СНД, не запустили цей механізм, – як і інші механізми, передбачені Угодою.

Були дискусії й навколо **співпраці з Митним союзом**, був величезний потік критики. Але ми намагалися налагодити ефективну співпрацю і з ним, оскільки з його створенням склалась якісно нова ситуація. Наприклад, з ким Україна мала вирішувати торговельні спори? В Міністерстві економіки РФ повідомляють: "ми ці повноваження передали Євразійській економічній комісії". А там кажуть, що для вирішення будь-яких питань потрібна інституційна платформа. Це була моя ініціатива – запропонувати російським партнерам механізм співпраці в т.зв. форматі "3+1". І попри те, що спочатку російські партнери категорично заперечували такий формат співпраці, через чотири місяці переговорів з Євразійською економічною комісією було підписано Меморандум про торговельне співробітництво, який передбачав створення Координаційної групи "Діалог з торговельних питань".

¹⁰ Ідеться про Меморандум Україна – МВФ: про економічну і фінансову політику, підписаний в липні 2010р. – Ред.

Український бізнес має бути конкурентоспроможним на будь-яких ринках – українських, європейських, світових. Це прями́й обов'язок бізнесу. Завдання української держави – створити умови для того, щоб український бізнес став конкурентоспроможним. Але, якщо Уряд України не повертає ПДВ, то це означає, що українська держава вбиває конкурентоспроможність українського бізнесу. Незалежно від того, на який ринок він піде. Якщо уряди інших країн створюють привабливі умови для прямих іноземних інвестицій, а корупційне середовище в Україні їх відлякує, то ми й надалі будемо мати такі результати, які щойно оприлюднив Держкомстат: за серпень 2013р. падіння промислового виробництва, порівняно з навіть не дуже доброю базою 2012р. склало мінус 5,4%. Це та ціна, яку ми сьогодні платимо, платити український бізнес, українська економіка за створення неконкурентних, порівняно з іншими державами, умов.

Я – оптиміст і вірю, за умов виконання Україною своїх зобов'язань, у приплив прямих інвестицій, у створення нормального інвестиційного клімату, забезпечення довгих і дешевих кредитних ресурсів, доступ до сучасних технологій в поєднанні з унікальною родючістю українських земель, географічним розташуванням, компетентною і конкурентоспроможною робочою силою, доступом до енергетичних ресурсів, перспективами сланцевого газу та підвищенням енергоефективності.

Останнє з перерахованого – чи не головне. Сьогодні на \$1 млрд. ВВП Україна витрачає 7 600 барелів нафти на добу. Китай – 1 300, США – 1 100, Росія – 5 000, Казахстан – 5 600 барелів. У який спосіб українська держава, українська промисловість і український бізнес можуть бути конкурентоспроможними? Тому не варто шукати відповідальних за наші проблеми в російській службі нагляду у сфері захисту прав споживачів або ще десь¹¹.

Безумовно, ми можемо скаржитися на наших партнерів, але слід зробити спочатку свою частину роботи. Так ми повертаємося до тези про *bad management*. Слід покращити роботу в себе вдома. Підвищувати конкурентоспроможність не лише українських промисловців, бізнесу і підприємств, але й українського Уряду, української влади. Сьогодні це питання набуває особливої актуальності. Як тільки ми будемо впевнені в тому, що українська промисловість є конкурентоспроможною, а українська влада – ефективною, ми зможемо забезпечити доступ на будь-які ринки світу.

Є й інші питання, що безпосередньо стосуються розвитку економіки, наприклад, співпраця в боротьбі з корупцією, з якою українська влада не може впоратись, і це вже загрожує національній безпеці. Переконали, що співпраця в рамках міжнародних організацій могла б підвищити ефективність цієї роботи. Маю на увазі і ОБСЄ, і ФАТФ, і Інтерпол, які займаються боротьбою з відмиванням грошей, що сьогодні безпосередньо стосується нашої економіки.

Ситуація в Україні є напруженою. І сьогодні важливим є об'єднання зусиль для вирішення тих проблем, що стоять перед нашою державою. ■

У РАМКАХ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СПІВОВАРИСТВА УКРАЇНА Є ПОВНОПРАВНОЮ ЧАСТИНОЮ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ РОДИНИ ІЗ 40 КРАЇН

Дірк БУШЛЕ,
заступник директора
Секретаріату Енергетичного
співтовариства

Наша дискусія досягла кульмінації тоді, коли ми торкнулися питань стосовно критеріїв оцінки участі України в міжнародних організаціях, балансу між цінностями та інтересами, який має слугувати підґрунтям співробітництва? Свою місію я вбачатиму виконаною, якщо зможу продемонструвати вам конкретні приклади того, як ці два елементи насправді не суперечать один одному, а натомість можуть бути сторонами однієї медалі.

Енергетичне співтовариство є міжнародною організацією, де Україна з 2011р. має повноправне членство. Наша організація є “дитиною” ЄС, і ця “дитина” дійсно дуже схожа на свою відому материнську організацію. У контексті нашої дискусії, напевно, варто нагадати, що ЄС був заснований у формі Європейської спільноти з вугілля і сталі в 1950-х роках, і наскільки близьким було тоді – після війни – співвідношення між інтеграцією і безпекою. Або ми можемо згадати про перші роки діяльності Енергетичного співтовариства на Балканах після війни 1990-х років. Уже ці два історичні приклади є індикатором тісного взаємозв'язку між енергетичним співробітництвом, інтеграцією у сфері енергетики, з одного боку, та питаннями безпеки – з іншого.

Україна цілком може бути однією з тих країн, де не потрібно багато пояснень тісного зв'язку між енергетикою і безпекою. Хочу зосередитися на кількох аспектах, які можна вважати ключовими в цьому зв'язку між безпекою та енергетикою.

Перш ніж перейти до конкретики, почну із загального огляду того, чим є Енергетичне співтовариство. Воно базується на багатосторонній угоді (не двосторонній) і до його складу належать 28 членів ЄС і всім Договірних сторін. Має намір найближчим часом приєднатися до Енергетичного співтовариства Грузія. Якщо врахувати також країни Європейської асоціації вільної торгівлі та Європейської економічної спільноти, то можна говорити про об'єднання понад 40 країн-членів. Це надає йому не лише певної ваги, але й потенціалу солідарності – однієї з ключових цінностей Енергетичного співтовариства.

Отже, солідарність і безпека перебувають у центрі уваги Енергетичного співтовариства, а його базисом, як і раніше, залишається ринковий підхід. Ми віримо

¹¹ Згадується Федеральна служба з нагляду у сфері захисту прав споживачів і благополуччя людини, яка використовувалася РФ у т.зв. “торговельних війнах” з Україною, зокрема, влітку 2013р. За поданням цієї служби заборонялося ввезення до РФ певних продуктів харчування, кондитерської продукції тощо. – Ред.

у вирішення питань енергетичних відносин і торгівлі на основі ринкових відносин. Іноді такі принципи не є очевидними в енергетичному секторі, оскільки в його регулюванні політика відіграла і продовжує відігравати суттєву роль.

Енергетичне співтовариство – організація, яка базується також на інститутах (відповідно до підходів Ж.Монне 1950-х років) і правових нормах.

Наявність інститутів має особливе значення. Це означає, що певна частка суверенітету над управлінням енергетичним сектором неминуче буде делегована цим інститутам, як це відбувається і в ЄС. Зокрема, є Секретаріат Енергетичного співтовариства – зовнішній орган, що контролює виконання такими країнами, як Україна, реформування їх ринків і, за необхідності, забезпечує дотримання зобов'язань, взятих на себе Україною. Це вже передбачає дотримання правових норм – дуже важливої властивості, яка якісно відрізняє Енергетичного співтовариства від переважно політично організованих і “дискусійних” організацій – таких, як Східне партнерство.

Верховенство закону для Енергетичного співтовариства – не лише загальний принцип. Воно має також дуже практичний аспект. В Україні кілька місяців тому відбулася дискусія: чи Енергетичне співтовариство достатньо зробило для запобігання, або більш нейтрально – для адекватного реагування на фінансований “Газпромом” проект трубопроводу “Південний потік”¹². Дискусія була чисто політичною. Не було розуміння того, як працює Енергетичне співтовариство. Воно засноване на правових нормах, на юридичних законах. На практиці це означає, що ми оцінюємо проект “Південний потік” не в його політичному вимірі, а винятково у правовому вимірі. В Секретаріаті були зроблені оцінки міжурядових угод, укладених між Росією і Договірними Сторонами – такими, як Сербія, Хорватія і Македонія, на предмет їх відповідності стандартам законодавства ЄС (*acquis communautaire*), нормативним вимогам, що застосовуються в Енергетичному співтоваристві. Ми дійшли висновку, що це не так. Верховенство закону може мати дуже конкретні наслідки. Було б наївно закривати очі на їх політичні наслідки, але найважливішим залишається відповідність закону.

Енергетичне співтовариство ґрунтується на основоположних цінностях. Як найважливіші можна назвати прозорість, ефективність, справедливість і солідарність. Вони транслиуються в юридичні зобов'язання та в законні права приватних осіб і компаній. Однією з таких цінностей, або ж одним з ключових завдань є інтеграція країн у великий загальний і єдиний ринок. Це те, що відрізняє Енергетичне співтовариство від інших міжнародних організацій, які мають, можливо, більш політично та економічно вільні стосунки. **Як і ЄС, ми переконані, що інтегровані ринки, засновані на спільних цінностях і дотриманні правових норм, є кращим інструментом для захисту безпеки.**

Стисло зупинюся на кількох питаннях, які розглядаються на межі між енергетикою і безпекою.

Одним із них є інфраструктура. Інфраструктура перебуває в центрі діяльності Енергетичного співтовариства. Не обов'язково в якості стратегічного інструменту, не обов'язково орієнтуючись на питання, хто нею володіє і може використовувати її в політичних цілях. Інфраструктура є вузьким місцем і саме тому

має першочергове значення для відкриття енергетичних ринків. Тут повинні бути застосовані цінності Енергетичного співтовариства (прозорість, справедливість, ефективність) і виконані його правила. Одним з елементів т.зв. Третього енергетичного пакета, який перебуває сьогодні в центрі уваги, є вимоги розподілу. Триває розгляд арбітражних справ між “Газпромом” і державами ЄС з питання про те, чи ці вимоги розподілу прирівнюються до експропріації. За нашою логікою, це надає системі більше прозорості й більше справедливості.

Енергетичне співтовариство також має намір побудувати основу інфраструктури не лише в Україні, а й у всьому Енергетичному співтоваристві, з понад 40 країнами. Тому нещодавно ми почали визначати т.зв. Проекти інтересу Енергетичного співтовариства (*Projects of Energy Community Interest*). Вони необхідні, щоб побудувати міцний кістяк інфраструктури. Процес буде завершений рішенням Ради міністрів у жовтні, яке затвердить список цих проектів.

Другим ключовим елементом, де межують енергетика та безпека, є залежність від джерел постачання. Очевидно, що існують різні ступені залежності від одного постачальника, які зростають у ЄС і в Енергетичному співтоваристві мірою просування на схід. З недавнього часу Україна вже не є найбільш залежною країною в Енергетичному співтоваристві. Причина – в конкретній вигоді від інтегрованого ринку, яку вона отримала. Це приклад конвертації загальних цінностей в конкретні інтереси та результати. Інтегрований ринок дозволив т.зв. реверсні потоки газу з використанням інтерконекторів між Україною і західними сусідами, що дозволяє купувати дешевший газ у західних компаній, диверсифікувати поставки і знизити залежність.

Третім важливим елементом є питання соціальної стабільності. Критично важливе питання. Якщо скористатися артилерійським терміном, то соціально-економічна ситуація є бомбою уповільненої дії в багатьох наших країнах. Питання в тому, чи рівень цін на енергоносії може водночас відбивати соціальну реальність і повністю відповідати затратам, щоб забезпечити необхідні інвестиції в застарілі системи. Останнім часом були випадки, наприклад у Болгарії, коли рівень цін на електроенергію дійсно призвів до соціальних заворушень і спричинив занепокоєння стосовно безпеки.

Нарешті, хотів би зупинитися на енергетичних конфліктах. А саме – на тому, що підходить до їх контролю та вирішення, що є мірилом масштабів і глибини процесу інтеграції. Класичні методи вирішення спорів через дипломатичні канали посідають суттєве місце в енергетичному секторі. Вони далекі від прозорості і справедливості. Енергетичне співтовариство натомість запроваджує процедуру спрямування політичних конфліктів у правове русло врегулювання спорів, що допомагає знайти рішення у випадках, коли комерційні енергетичні спори переплітаються з надзвичайно чутливими політичними. Можна згадати, наприклад, суперечку між магістральними операторами Сербії і Косово. Вона паралізувала регіональний ринок електроенергії на тривалий час. Зрозуміло, що Сербія як сторона, звинувачена в недотриманні *acquis communautaire*, виступала проти рішення. Але суперечки зазвичай не зникають просто так. Вони можуть навіть вийти з-під контролю, якщо неможливо спрямувати

¹² Ідеться про газопровід для постачання російського газу до Європи, він оминає територію України і є конкурентом її газопровідної системи. Будівництво газопроводу започатковане 7 грудня 2012р. – Ред.

їх у прозоре і справедливе русло за певною процедурою. У взаємодії з Європейською Комісією, ми використали цей інструмент, щоб посадити обидві сторони за стіл переговорів – процес, який згодом навіть пішов на користь Сербії на її шляху до вступу в ЄС. **Хороша процедура врегулювання спорів є лакмусовим папірцем якості будь-якої міжнародної угоди, в т.ч. її можливостей вирішення конкретних проблем безпеки.**

На завершення. Звичайно, Енергетичне співтовариство не розглядає і не вирішує всіх питань, пов'язаних з безпекою, навіть – з енергетичною безпекою. Наприклад, до Енергетичного співтовариства не належать східні та північні сусіди України. І воно не може підмінити собою політику. Але воно впроваджує раціональні і прозорі цілі та процедури, спільні цінності, правила і спільні інститути. Я вважаю це важливим активом, який міжнародні організації, на зразок нашої, можуть запропонувати Україні.

Повертаючись до ЄС, нашої “материнської організації”, я дуже вітаю наміри України тісніше пов'язати себе з ЄС. В енергетичній сфері Україна вже перебуває в рівних умовах з будь-якою з країн-членів ЄС. У рамках Енергетичного співтовариства Україна є і залишається повноправною частиною на внутрішньому ринку енергетичної родини з 40 країн, де щільність співпраці навіть виходить за рамки будь-якої майбутньої Угоди про асоціацію. ■

**ВАЖЛИВИМ Є НЕ ЧЛЕНСТВО
В МІЖНАРОДНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ,
А ЗДАТНІСТЬ ВИКОРИСТОВУВАТИ ЇЇ
МОЖЛИВОСТІ В ІНТЕРЕСАХ КРАЇНИ**

Валерій ПЯТНИЦЬКИЙ,
Урядовий уповноважений
з питань європейської
інтеграції

Для нас “питання Вільнюса” є надзвичайно важливим, оскільки підготовка до підписання Угоди триває вже не один рік. Але зараз я торкнувся деяких інших аспектів нашого співробітництва з міжнародними організаціями, зокрема – із СОТ.

Хотів би висловити кілька тез на прикладі цього співробітництва. У позиційних матеріалах, підготовлених Центром Разумкова, я знайшов підтвердження деяким ідеям, про які хотів сказати. Особливо цікавими є результати опитування експертів, які свідчать, що Україна, прагнучи стати членом багатьох міжнародних організацій, робить це наполегливо, витрачає багато ресурсів, сил, натхнення, досягає цієї мети, а далі постає перед питанням – навіщо це робиться?

Зрозуміло, що будь-яка міжнародна організація – це платформа, як правило, багатостороння, для того,

щоб тебе почули, щоб спробувати реалізувати свої плани. Але головне, що це, насамперед, завжди система певних правил – правил міжнародної безпеки, чи торгівлі, чи правил у сфері енергетики.

Досить часто ми зупиняємося на моменті вступу. Нам здається, що ми вже всього досягли – певного рівня гармонізації правил з цією організацією і щось про неї зрозуміли. **А надалі можна просто перебувати в цій організації, сплачуючи внески і час від часу відвідуючи штаб-квартиру.**

У цьому контексті повертаюся до Вільнюського саміту, а саме – до загрози, яка полягає в тому, що такий підхід може так само бути застосований і в європейській інтеграції.

Ми витратили понад п'ять років на переговори. Понад п'ять років працювали всередині країни для того, щоб ті сфери, в яких ми сьогодні співпрацюємо з ЄС, були гармонізовані з його базовими вимогами.

Але хотів би звернути увагу на ще одну проблему, яка також підтверджується висновками дослідження Центру Разумкова. Що перешкоджає співробітництву з міжнародними організаціями? Що стосується ЄС, то там – дві біди, як завжди. В цьому випадку: російський фактор і – що з моєї точки зору більш важливо і до чого я б хотів привернути особливу увагу – низький рівень відповідальності української сторони за виконання взятих зобов'язань. І це – очевидно.

Ми вже сьогодні очікуємо, що рівень виконання взятих зобов'язань буде досить низьким. І це завжди нам дорого коштує. Порушуючи ті чи інші правила, ми стикаємося, щонайменше, з нерозумінням. Ми демонструємо свою непослідовність і наражаємося на дуже негативну реакцію та заходи у відповідь – компенсаційні заходи, що можуть бути спрямовані проти нас.

Ця непослідовність – одна з найважливіших для нас загроз, яка, фактично, в нас самих. Тобто ми самі для себе дуже часто складаємо загрозу. Непослідовність, як тут було сказано, вона – багатовимірною. Є, звичайно, багато бюрократичних перешкод. Також є певне нерозуміння того, що треба робити, як треба робити і т.ін.

Сьогодні, на фінальному етапі підготовки до підписання Угоди, в інформаційний простір вкидається багато різної інформації, яка фактично спотворює зміст Угоди, в т.ч. зміст зобов'язань, які ми повинні будемо виконувати. Така інформація дуже часто має на меті залякати суспільство. Так, лунають заяви про те, що за умови європейської інтеграції нам доведеться відмовитися від метричної системи, змінити ширину залізничної колії і т.ін. Це – смішно, але є люди, що цьому вірять.

Повертаючись до першої тези: ми підписуємо угоду з організацією – і зупиняємося. Не відбувається внутрішнього розвитку. Не створюються в тих або інших міжнародних організаціях потужні представництва України. Так, сьогодні фактично немає представництва України при СОТ. Лише стикнувшись із проблемами на Сході (зокрема із запровадженням РФ утилізаційного збору на імпортні автомобілі¹³), ми раптом згадали про великий інструментарій, який могли б використати.

¹³ Ідеться про запровадження РФ з 1 вересня 2012р. екологічного утилізаційного збору на імпортні автомобілі (з метою захисту російського автопрому в умовах різкого зменшення імпорتنних мит після вступу РФ до СОТ – з 30% до 25%). Цей крок негативно позначився на українському машинобудуванні, оскільки значна частина його продукції експортується до РФ та інших країн СНД. У відповідь на наміри України запровадити аналогічний збір ЄС висловив застереження, що такий крок може суттєво ускладнити торговельні відносини між ним та Україною, а Росія та її партнери по Митному союзу ініціювали розгляд питання Судом СНД. – *Ред.*

Спочатку ми вступили в діалог з ЄС. Але відхилення від тих чи інших правил призвели до того, що сьогодні вже ведуться консультації з тією ж Російською Федерацією, яка в рамках іншої системи – СНД – скористалася своїм правом ініціювати розгляд цієї справи в Економічному суді СНД. І ми знову виявилися останніми, хто відібрав експертів для цього органу. Зараз добре, що такі експерти вже є, але наскільки вони готові? Чи мають вони досвід участі в таких спорах? Де їх вони готували? Добре, що вони мають юридичну освіту, але цього недостатньо. Тому що будь-яка багатостороння система – це не лише набір певних правил, це й політичні аспекти. Це не лише торгівля товарами.

Якщо ми говоримо з СНД, то саме ці наші слабкі сторони починають грати проти нас. Не те, що ми не розуміємо, які стандарти або технічні регламенти треба гармонізувати з ЄС. Сьогодні вже згадувалася кондитерська галузь, діяльність якої гармонізована з усіма міжнародними правилами. Але проти нас інколи грають без правил. І тоді чи можемо ми скористатися механізмами, які є в рамках СОТ?

Якщо ми говоримо про економічні організації, то це й питання взаємодії з бізнесом. Можна, звичайно, ініціювати дискусію навколо загальних питань, теоретичного бачення однією чи іншою стороною порушень тощо. Але цього недостатньо для досягнення успіху. Сьогодні й бізнес повинен бути готовим разом з Урядом використовувати механізми міжнародних організацій, розуміючи, що іноді цей процес є досить тривалим. Навіть у межах цієї дискусії говорилося: “Так, нам слід врегулювати проблему, але не застосовуючи міжнародні інструменти, а на двосторонньому рівні”. Можна робити й так.

Але наші російські колеги не мають докорів сумління щодо того, що вони ініціювали вирішення спору з приводу утилізаційного збору з продажу автомобілів у рамках інституції СНД. Вони готові розглядати, якщо прийде час, а я думаю, що він прийде, наприклад, ту ж ситуацію з утилізаційним збором у рамках СОТ.

Тому для України участь у міжнародних організаціях є дуже важливою. Але важливим є не просто членство, а здатність використання всіх інструментів, притаманних цим організаціям – а для цього потрібно створити необхідний набір можливостей для ефективної роботи в них. ■

НАША МЕТА – ПІДТРИМКА МИРУ, СТАБІЛЬНОСТІ ТА ДОБРОБУТУ

Віктор ЦВІРКУН,
Генеральний секретар
Постійного міжнародного
секретаріату ОЧЕС

Я вдячний за надану Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) можливість презентувати її погляди й заходи із заохочення регіональної економічної співпраці у сфері енергетики.

Як відомо, ОЧЕС, заснована в 1992р. і перетворена на повноцінну міжнародну організацію в 1999р., суттєво посприяла розвитку регіональної економічної

співпраці, єднаючи різні погляди і специфічний досвід її 12 країн-учасниць, що представляють ширший Чорноморський регіон, від Адріатики до Каспію. За ці роки наша організація – під керівництвом Ради міністрів закордонних справ і завдяки діяльності Робочих груп і спеціальних фондів: Фонду розвитку проектів ОЧЕС і Грецького фонду розвитку – домоглася конкретних результатів у різних сферах співробітництва. Регулярні зустрічі галузевих міністрів забезпечують керівництво та оцінку прогресу, досягнутого у відповідних галузях.

ОЧЕС завжди приділяла питанням енергетики пріоритетну увагу, маючи за мету заохочення тіснішої співпраці в цій галузі шляхом політичного діалогу, обміну інформацією і досвідом, а також – підтримки невеликих конкретних проектів. На наш погляд, усі країни регіону виграють від розширення регіональної енергетичної співпраці, в т.ч. від диверсифікації маршрутів постачання та доступу до нових, альтернативних джерел енергопостачання. У цьому контексті зміцнення співпраці в енергетиці є не лише окремим важливим фактором забезпечення регіональної стабільності та енергетичної безпеки значної частини Європи, але й сектором економіки, який дає величезні можливості для інвестицій і зростання.

На зустрічі в Софії 28 січня 2010р. міністри енергетики ОЧЕС оголосили **спільну мету – “визначити кроки, які треба здійснити для поступового створення інтегрованого чорноморського енергоринку”**, з належним урахуванням національних норм, стандартів і технічних відмінностей систем транспортування.

Саміт 26 червня 2012р., проведений з нагоди 25-ї річниці ОЧЕС, схвалив, затверджений кількома тижнями раніше Радою міністрів закордонних справ ОЧЕС, **Економічний порядок денний розширеного партнерства ОЧЕС** – стратегічний документ, що визначатиме діяльність ОЧЕС на наступні роки. Надалі, завдяки діяльності Робочої групи ОЧЕС з енергетики і Спеціальної групи з розвитку “зеленої енергетики”, розроблено план дій з досягнення цих пріоритетів за наступними напрямками:

- **розвиток конкурентного регіонального енергоринку**, в т.ч. шляхом розробки регуляторної бази для створення об'єднаного чорноморського енергоринку (це питання перебуває також у центрі уваги Секретаріату Енергетичного співтовариства, з яким ОЧЕС співпрацює на регулярній основі);
- **заохочення енергоефективності** як необхідного кроку для гарантування енергетичної безпеки та раціонального використання енергоресурсів;
- **підтримка використання відновлюваних джерел енергії і чистих технологій** з метою перетворення регіону ОЧЕС на зразок чистої енергетики до 2050р.

Формування ефективно діючого енергоринку в Чорноморському регіоні має бути спрямоване на: збільшення виробництва енергоресурсів; забезпечення транскордонної торгівлі енергоресурсами; заохочення інвестицій у виробництво електроенергії і розвиток мережі електропередач; максимальне підвищення ефективності роботи енергетичної інфраструктури та використання енергоресурсів; захист довкілля; ядерну безпеку; регулювання торгівлі та поставок енергоресурсів – з тим, щоб запропонувати споживачам недискримінаційний і прозорий доступ до енергомереж, ширший вибір, доступні і справедливі ціни та надійність постачань.

Визнано, що створення єдиного енергоринку вимагає укладення міжнародного договору держав регіону з визначенням їх прав та обов'язків, а також створення спільних структур і юридичної бази їх діяльності. Найперша вимога єдиного регіонального ринку ОЧЕС – забезпечити спільні правила і стандарти в питаннях, що впливають на транскордонну торгівлю та безпеку постачань. В основу цих правил і стандартів мають бути покладені базові принципи інтеграції ринків і регуляторів СОТ і Договору до Енергетичної хартії, а також – законодавство внутрішнього енергоринку ЄС (оскільки ЄС є найбільшим покупцем для постачальників з регіону ОЧЕС), і наявність багатьох проектів транзитних маршрутів, що вимагають гармонізації транскордонних правил. Особливо важливим є досвід Секретаріату Енергетичного співтовариства, до якого належать багато країн-учасниць ОЧЕС.

Зусилля країн-учасниць ОЧЕС слід будуть зосереджені також на розвитку потрібної інфраструктури виробництва, транспортування, зберігання, розподілу скрапленого природного газу, а також – на заохоченні енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії.

Завдяки діяльності фондів ОЧЕС, Фонду розвитку проектів ОЧЕС і Грецького фонду розвитку, наша організація вже допомогла з розробкою невеликих регіональних проектів шляхом залучення до їх виконання партнерів з двох чи більше країн-учасниць. Ці проекти, попри їх згадану обмеженість, відчутно сприяють регіональній співпраці, а на місцевому рівні можуть мати суттєвий вплив на розвиток відновлюваних джерел енергії та енергоефективність. Лише вчора я був присутнім у Кишиневі на презентації такого проекту ОЧЕС з енергетичної безпеки, фінансованого через Грецький фонд розвитку.

Варто зазначити, що багато проектів, фінансованих через фонди ОЧЕС, підтримують також інші міжнародні організації або агенції з розвитку – такі, як ПРООН, ЮНІДО, Австрійська агенція розвитку та німецька GIZ. Ми намагаємося надалі розвивати цю співпрацю, яка забезпечує фінансову підтримку та моніторинг наших проектів.

Ми в ОЧЕС, регіональній економічній організації, розглядаємо нашу діяльність з розвитку економічної співпраці як необхідні і бажані дії з підтримки миру, стабільності та добробуту відповідно до нашого Статуту. На цій основі ми будемо й надалі поглиблювати співпрацю між країнами-учасницями у сфері енергетики для здійснення конкретного внеску

через спільні ініціативи і проекти. На цій основі ми також будемо продовжувати взаємодію з іншими дотичними міжнародними організаціями та органами – такими, як Секретаріат Енергетичної хартії, Форум ОБСЄ з питань економіки та екології і ПРООН. Нарешті, ми продовжуємо та поглиблюємо діалог з ЄС з усіх питань, в т.ч. – з питань відновлюваних джерел енергії та енергоефективності. ■

ВАЖЛИВО, ЩОБ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОТРИМУВАЛИСЯ ПРИНЦИПІВ СОЛІДАРНОСТІ І ПРОЗОРОСТІ

Роман ШПЕК,
член Ради директорів
Національного банку України,
радник Президента України

Національна безпека в сучасному глобалізованому світі не може бути відокремлена від економічної сили держави, конкурентоспроможності національної економіки, а тому залишається вразливою до внутрішніх і зовнішніх загроз економічного характеру. Для України, для її майбутнього надзвичайно важливо розуміти, наскільки сучасна структура економіки та модель економічного розвитку може забезпечувати незалежність, сприяти успішній інтеграції України до міжнародних об'єднань.

Понад половина (51%) ВВП України поставляється на експорт. Це переважно сировинні продукти або напівфабрикати. Обсяг імпорту – 59% ВВП. Тобто Україна надто залежить від зовнішніх ринків і має значно менш ємний (як для країни з такою територією і чисельністю населення) внутрішній ринок. Це призводить до того, що Уряд не завжди й не відповідною мірою може впливати на економічне зростання.

Викликами для національної безпеки є низький рівень продуктивності праці. Цей термін вже майже не вживається не лише політиками, але й професійними економістами. Всі зосередилися на розмовах про рівень доходів, зростання реальних доходів, реальної зарплати. Ми не говоримо про продуктивність праці, а конкурентоспроможність у сучасному глобальному світі визначається саме й насамперед продуктивністю праці та енергоємністю національної економіки.

До речі, за рівнем енергоємності ми обігнали чи обганяємо і Росію, і Туреччину, і Польщу. Головні торговельні контрагенти, конкуренти України на міжнародних ринках мають і вищу продуктивність праці, і нижчий рівень енергоємності ВВП. Це вже не лише економічна категорія, вона має безпосередній вплив на рівень національної безпеки та гарантування суверенітету.

Серед інших специфічних внутрішніх загроз слід згадати якість бюджетного планування. Кожного року маємо бюджет, в якому крім погодженого та затвердженого дефіциту, міститься й т.зв. прихований дефіцит, обсягом приблизно 50-75% офіційно визнаного.

Це призводить до того, що ресурси і Національного, і комерційних банків спрямовуються на фінансування прихованого дефіциту, унеможливаючи підтримку реального сектору економіки та, відповідно – економічного зростання.

Серйозною загрозою національній безпеці є обсяг тіншової економіки, який складає, за різними оцінками, 45-55% загального обсягу економіки. Це і зарплати в конвертах, і хронічний дефіцит Пенсійного фонду, і брак довгострокових фінансових ресурсів на ринках, і т.ін. Це все також безпосередньо стосується національної безпеки.

Якщо стисло підсумувати, це все вже призвело до того, що **конкурентоспроможність української економіки є критично низькою, що створює додаткові ризики й загрози для національної безпеки і здатності гарантувати національний суверенітет.**

Звичайно, не слід применшувати вплив зовнішніх чинників. Це і спад на світових ринках, рецесія в економіках наших основних торговельних партнерів, неготовність виходити на інші – більш розвинуті й більш конкурентні – ринки з продукцією вищого рівня доданої вартості.

Україна – велика держава, але вразлива в аспекті безпеки, особливо – економічної. Сьогодні Україна балансує між двома супер-силами: Росією та ЄС. Якщо хтось допускає, що таке становище може тривати довго, то хочу сказати – даремно, не треба бути наївним. Тому що слабкість між двома супер-силами існувати довго не може. Ми всі повинні робити належні висновки стосовно важливості реформ для збереження незалежності та суверенітету. Ми приречені на реформи політичної системи, економічні реформи, а також розвиток громадянського суспільства, який гарантує вищий рівень конкуренції.

Реформи потребують часу, коштів, досвіду. Тому постає питання нагальної потреби для України в участі і співпраці з різними міжнародними організаціями. Там є і досвід, і кошти в різних формах технічної допомоги та співпраці, які можуть бути спрямовані на підтримку реформ. Міжнародні організації мають потужні міжнародні фінансові інститути. Це і ЄБРР, і Європейський інвестиційний банк, і група Світового банку, МВФ, і багато різних міжнародних організацій, що мають ресурси, які можуть надаватися з метою стимулювати реформи на значно довші терміни, ніж це роблять комерційні банки.

Для прикладу: ресурси Світового банку для України доступні за досить конкурентними відсотковими ставками з терміном повернення кредиту у 23 роки. Європейський інвестиційний банк може надавати кредити на 15 років. Це дає можливість розвивати інфраструктуру, проваджувати інституційні і структурні реформи для зміни структури економіки й моделі економічного розвитку, стимулювати розвиток внутрішнього ринку і зменшувати залежність України від зовнішніх ринків.

Звичайно, як уже говорилося, з нашого боку потрібен докладний і розумний аналіз участі в міжнародних організаціях. Необхідно більш критично

оцінювати свої кроки. Ми піддалися переконуванню, аргументам Європейської Комісії – і Україна стала членом Європейської енергетичної хартії, ратифікувала відповідну Угоду. Напевне Європейська Комісія всі зусилля зосередила на Україні, а РФ Угоду не ратифікувала – і ми нічого від членства не отримали, а, можливо – втратили у двосторонніх енергетичних стосунках з Росією.

Не слід забувати і про авторитет міжнародних організацій. Потрібно говорити, якою мірою вони відповідають ними ж задекларованим цінностям. Наскільки Європейська Комісія піклується про Енергетичне співтовариство? Чи відповідають переговори Європейської Комісії з приводу проекту *OPAL* принципам *solidarity and transparency* [солідарність і прозорість]?¹⁴ Якщо ні, то з часом Договір про заснування Енергетичного співтовариства може закінчити так само, як закінчила Енергетична хартія¹⁵. Це до того, що **не лише Україна повинна брати на себе відповідальність, але й організації також повинні відповідати перед своїми членами.**

Ви також пам'ятаєте участь України в Кіотському протоколі – для нас значною мірою успішну, бо ми отримали доступ до досить дешевих фінансових ресурсів. Але США із зміною політичної еліти змінили й позицію стосовно актуальності проблеми: “все не так погано, як думали, а якщо погано – то в Китаї, Україні, чи в інших країнах-учасниках Протоколу”¹⁶.

Ми надзвичайно зацікавлені у співробітництві з міжнародними організаціями. Але ми зацікавлені, щоб міжнародні організації, побудовані на цінностях, не відмовлялися від цінностей і не переходили до інтересів, які іноді суперечать тим цінностям.

Коли ще Європейська Комісія підбивала перші підсумки розширення на саміті в Тесалоніках у 2003р., її Президент Р.Проді всіх переконав, що найкращим стимулом для демократичних, політичних, економічних реформ у країнах-кандидагах була перспектива членства в ЄС. Але на питання журналіста, “а як щодо України?” відповів: “Ні-ні, України це не стосується, Україну так стимулювати не можна”.

Це означає, що цінності розтоптані, а переважили інтереси деяких країн-членів (“не посваритися з кимось”). Вже його наступник Х.М.Баррозу, приїхавши до Сербії і намагаючись вплинути на перебіг переговорів з “косоварами”, звернувся до молоді в центрі міста із словами: “Я в Європі! Це європейське місто! Ви маєте право на членство, бо ви – європейці!”. І всі аплодують. Правильно. І ми б аплодували, якщо б так сказали. І той самий журналіст на моє прохання запитав Президента Європейської Комісії: “... *what about Ukraine?*” – “*No, no, nothing!*” Розумієте?

Ви нас щодня вчите, що то є цінності, а самі ці цінності ігноруйте заради інтересів. Ми, можливо, не дуже добрі учні, але ваші промахи ми теж бачимо, як ви бачите наші.

Важливо, щоб міжнародні організації дотримувалися того, що записано в Договорі про заснування Енергетичного співтовариства, – *solidarity and transparency*. Якщо ставлення буде як до молодшого, а не

¹⁴ Проект *OPAL* – суходільна ділянка газопроводу “Північний потік” потужністю 36 млрд. м³. Проект компанії “Газпром” і німецької *Wintershall*. Газопроводом подається російський газ до Німеччини та Чехії. Компанії ведуть переговори з ЄС про виведення газопроводу з-під дії норм Третього енергетичного пакета ЄС, що дозволить їм залишити за собою 100% його потужності. “Північний потік” є альтернативою українській газотранспортній системі. – *Ред.*

¹⁵ Європейська енергетична хартія, підписана в 1991р., на цей час діє в ослабленому режимі. – *Ред.*

¹⁶ Кіотський протокол – міжнародна угода, прийнята в Кіото (Японія) у грудні 1997р. на додаток до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1992р.). Протокол зобов'язував держави, насамперед, розвинуті скоротити або стабілізувати викиди парникових газів. США підписали Протокол, але відмовилися його ратифікувати. – *Ред.*

до рівного партнера, то по суті й механізм взаємодії – не той. Куди йде Україна визначено нашим законодавством. **Наша перспектива – європейська інтеграція.** Ми хочемо одного дня бути в сім'ї країн-членів ЄС.

Але, на жаль, нова Угода, яку я вітаю і схвалюю, такої перспективи нам не дає. Ми, українці, розглядаємо цю Угоду як інструмент проведення реформ у державі. І коли вели переговори з торговельних позицій (а окремі з них були більш жорсткими, ніж Угоди про членство України в СОТ), нам технічні працівники казали: ваша ж мета – інтеграція української економіки до внутрішнього ринку ЄС, а потім – членство. Тоді в преамбулі напишіть, що перспектива членства для нас не примарна, а реальна. Ні-ні, ми на це мандата не маємо!

Коли ви дійшли до цінностей, то торгувати ними не треба – треба жити за цими цінностями. Тоді, напевно, і в нас буде більша послідовність.

Було багато сказано про НАТО. Надзвичайно важлива організація, і так трапилось, що НАТО в членстві України не зацікавлений. Про це нам було сказано у 2008р. Потрібні лише наші миротворці, наші гелікоптери і т.ін. І це, напевно, нормально, тому що після поділу Європи на “нову” і “стару” членство в НАТО – вже не означає прискорення членства в ЄС. Ми в Україні прекрасно розуміємо, що для рушіїв європейської політики – Франції і Німеччини – більш важливо, щоб країна була віддана європейським цінностям, а не трансатлантичним інтересам, як це сталося під час визначення доцільності військової кампанії в Іраку. ■

МИ ПОВИННІ ЗНАЙТИ СВІЙ ПОЗАБЛОКОВИЙ НЕЙТРАЛЬНИЙ СТАТУС У ПИТАННЯХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕЛИКОЇ ЄВРОПИ – ВІД ВЛАДИВОСТОКА ДО ЛІСАБОНА

Олександр ЧАЛИЙ,
президент
“Гранд Торнтон Україна”,
заступник Глави Секретаріату
Президента України
(2006-2008рр.),
перший заступник Міністра
закордонних справ України
(1998-2001рр.; 2003-2004рр.)

Перш за все, я вважаю, що за перші 20 років незалежності ми практично зняли з порядку денного проблеми політичної і військової безпеки України. Сьогодні, на третьому десятилітті розвитку держави, ключовими будуть проблеми економічної та енергетичної безпеки.

Вже не чути про територіальні спори, які завершилися після підписання Великого договору з Росією, договору з Румунією, рішення Міжнародного суду¹⁷.

¹⁷ Згадуються Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, підписаний 31 травня 1997р., Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією, підписаний 2 червня 1997р., а також Рішення Міжнародного суду ООН від 3 лютого 2009р. стосовно територіального спору (власне, статусу о.Зміїний в Чорному морі) між Румунією (заявник) та Україною (відповідач). Рішення було прийняте на користь Румунії. – Ред.

Фактично ми співпрацюємо з усіма військовими союзами. Водночас економічні війни, торговельні, енергетичні, газові згадуються в заголовках газет приблизно раз на півроку. Питання – чому?

Я переконаний, що військово-політичні аспекти безпеки ми вирішили, ставши в кінці-кінців на нейтральну позаблокову позицію, яка адекватно відбиває наш статус у світі, у великій Європі.

Що стосується економічних та енергетичних вимірів безпеки, то ми ще шукаємо своє місце, ми намагаємося бути з одним “великим” проти іншого. А це дуже небезпечна політика. Тому моя ключова теза – впродовж найближчих 10 років ми повинні знайти свій позаблоковий нейтральний статус у питаннях економічної та енергетичної безпеки Великої Європи – від Владивостока до Лісабона. Якщо ми цього статусу не знайдемо, то війни будуть продовжуватися.

Я згоден з висловленою тут тезою про те, що наші проблеми безпеки в економіці, енергетиці пов’язані з наявністю двох великих сусідів, двох “галактик” – ЄС і Росії. Але не згоден з тим, що ми не зможемо довго зберігати нейтралітет, не будучи членом тієї чи іншої “галактики”. Ми приречені в довгостроковій перспективі, впродовж наступних 30 років бути країною, яка не приєднається до жодної з цих “галактик”. Тому ми повинні знайти відповідний геополітичний і гео економічний статус у цьому розташуванні. Геополітичний ми знайшли, тепер ідеться про гео економічний.

Було дуже гарно сказано про широку колію. Широку залізничну колію практично розібрали в Польщі, Румунії, Угорщині. Там, де вона ще залишилася, вона не використовується. Але в Україні широку колію не розберуть, навіть якщо ми підпишемо Угоду про асоціацію, чи станемо повноправним членом ЄС. Є речі в українській дійсності, які мають сталість – стратегічну сталість, куди б ми не інтегрувалися, що б ми не робили. І це – приклад широкої колії. Тобто ми повинні навчитися жити в якості асоційованої держави з ЄС, але ми будемо залишатися з “широкою колією”. І таких широких колій у нас дуже багато. І треба навчитися мати синергію від цієї взаємодії.

Як це можна зробити? В тій ситуації, де Україна є й буде впродовж наступних 30 років, вона повинна спиратися, насамперед, на власні національні інтереси і прагматичний підхід до їх реалізації. Наш ключовий національний інтерес – це інтеграція в ЄС. Це дійсно той інтерес, який ми не змінюємо. І ми всі тут бажаємо, щоб Угода у Вільнюсі була підписана.

Однак, ми повинні розуміти, що інтегруємося в ЄС не як країна-кандидат. ЄС не хоче дати нам навіть надію. Ми інтегруємося в ЄС як інтегрується в ЄС Норвегія або Швейцарія. Тобто, ми залишаємося самостійною суверенною країною.

З одного боку, це мінус, оскільки, якщо б ми інтегрувалися як країна-кандидат, то на нас працювали б великі структурні фонди підтримки адаптації до європейських стандартів. Якщо ж ми інтегруємося як самостійна країна, то ми повинні інтегруватися винятково власним коштом. У бюджеті ЄС на це передбачені крихти. Це мінус. Але плюс у тому, що ми в цих інтеграційних процесах – суверенна країна. І нам не

можна сказати, як країні-кандидату – “роби так”. Ми самі повинні обирати темпи нашої інтеграції. І підходити до цього дуже прагматично.

Умовно кажучи, якщо полякам можна було наказати розібрати широку колію, то нам: (а) ніхто не має юридичного права так сказати і (б) навіть якщо ми будемо готові розібрати свою широку колію, то ми можемо зробити це у строки і в спосіб, яких хочемо ми. Це дуже важливий момент нашого майбутнього позиціонування в енергетиці, в економіці. І прагматичний підхід має бути поетапним.

Наступне ключове питання. Ми повинні зрозуміти, що наша інтеграція в економічній і в енергетичній площинах не повинні бути надто швидкими. Якщо ми повністю приймемо всі стандарти однієї системи, повністю станемо працювати як складова системи ЄС, то це розірве нашу країну, розірве нашу економіку й нашу енергетику.

Наша стратегічна мета – абсолютно інша. Ми повинні стимулювати стратегічні взаємозв'язки між двома “галактиками” – нашими геополітичними сусідами, між ЄС і Росією. Тобто ми повинні сприяти тому, що проголосив Президент В.Путін у передвиборчих статтях, де він сказав, що його план на п'ять років – це створення єдиного економічного простору між ЄС і Росією. Тобто, **наша ключова мета у процесі інтеграції в ЄС – демонструвати її не як проект, спрямований проти Росії, а навпаки, як інструмент, що сприяє розширенню можливостей Росії.** І нам потрібно робити все можливе по лінії Брюссель – Москва, щоб об'єднувати точки зору і в економіці, і в енергетиці.

Я абсолютно згоден з тим, що відповідальність за негаразди в нашій економічній та енергетичній безпеці лежить насамперед на нас самих. Це і проблема врядування в широкому сенсі слова, і проблема виконання зобов'язань. І дуже дивно чути визнання цих проблем тими, хто сьогодні при владі. Коли ви про це говорите – так ви ж і повинні відповідати! Вмерти, але розв'язати ці проблеми. Ви повинні взяти особисту відповідальність за все, що відбувається, за невиконання зобов'язань. Ми дуже легко беремо на себе зобов'язання розібрати “широку колію” наступного року, розуміючи, що не розберемо її і впродовж наступних ста років.

Більш конкретний приклад – Третій енергетичний пакет. Назвіть мені хоч одну країну Європи, члена ЄС, яка сьогодні на 100% його реалізувала. Жодної. І впродовж наступних 15 років не реалізує. А ми взяли “стахановський” план – зробити це у 2015р. Це те саме, що обіцянка полетіти завтра на Марс – але це неможливо! Не буде реалізований Третій енергопакет в Україні у 2015р. І це необхідно визнати, запропонувати іншу дату і взяти реальні, відповідальні зобов'язання.

І останнє. Нам слід надавати більшу увагу універсальним організаціям – таким, як ООН, ОБСЄ, СОТ, МВФ, Світовий банк, Енергетичне співтовариство – і максимально активізувати свої позиції в них. У 2014р. ми головуємо в СНД, і це дуже для нас важливо, тому що **наша генеральна задача – переконати Росію, що Угода про вільну торгівлю з СНД повинна діяти (і діяти ефективно) після підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Україна повинна отримати новий статус, коли ми матимемо вільну торгівлю з усіма ключовими партнерами, і в цьому полягає синергія майбутнього, це – ключове стратегічне завдання української зовнішньої політики.**

Це велике досягнення – що ми маємо Зону вільної торгівлі з СНД. Це дуже серйозний інструмент майбутніх наших дій. Запрацювала формула “3+1”. **А сьогодні я пропоную іншу формулу – “2+1”, ЄС і Росія плюс Україна. Ми повинні змусити вести діалог з тих проблем, що виникають, і ЄС, і Москву.** ЄС завжди був категорично проти, але місяць тому позиція ЄС стратегічно змінилася. Заяви Європарламенту, керівників ЄС свідчать про готовність підтримати нас і вести діалог з Росією. Я пропонував би Президенту України запросити лідерів ЄС і Президента В.Путіна до Києва, щоб обговорити питання, які виникли перед підписанням Угоди у Вільнюсі. Ми маємо подібний досвід. Така ж істерія була, коли ми вступали до СОТ. Тоді ми обговорили загрози для РФ і дійшли згоди, що не будемо порушувати жодних питань з приводу її вступу до СОТ. Україна свої зобов'язання виконала, підтвердивши репутацію договірноспроможної країни.

Отже, якщо Росія занепокоєна сертифікатом походження товару, то ми повинні спільно з ЄС надати їй гарантії, що з нашої території подвійних, фальшивих сертифікатів походження товару надходити не буде. Тобто, треба діяти на упередження. **Наше майбутнє – це ЗВТ з Росією, з СНД і з ЄС. І в цьому зацікавлена стратегічно і Росія.** ■

МАЄМО ВСІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ОПТИМІЗМУ

Андрій ОЛЕФІРОВ,
заступник Міністра
закордонних справ України

Не буде зайвим повторити, що цей рік був для України надзвичайно важливим, зокрема – для наших відносин з ЄС. Стратегічний курс на європейську інтеграцію, всі законодавчі механізми в Україні були запроваджені вже кілька років тому і це дозволяє без зайвих пересторог відповідати на будь-які питання стосовно “можливості зміни курсу впродовж однієї ночі”. **Наша стратегічна довгострокова мета – набуття повноправного членства в ЄС.**

Угода про асоціацію є інструментом, *по-перше*, проведення структурних і глибинних реформ в Україні. *По-друге*, в контексті європейської інтеграції це є наступним щаблем до вступу до ЄС. Дозволює собі порівняння з Вищою лігою у футболі, який до впадоби майже всім українцям. Ми почали, умовно кажучи, з другої ліги – партнерства і співробітництва, а Угода про асоціацію – це наступний етап, перехід до наступної ліги для того, щоб потім через значну працю, через трансформацію, через тренування, користуючись футбольною термінологією, досягти рівня вищої ліги, в цьому випадку – європейської політики.

Укладення Угоди матиме вплив не лише на розвиток двосторонніх відносин між Україною та ЄС, не лише на українське суспільство, його трансформацію, але також, безперечно, на геополітичну ситуацію в регіоні всього Східного партнерства, виклики і проблеми якого добре відомі. Природа цих загроз

пов'язана з т.зв. замороженими конфліктами, суперництвом за природні ресурси, а в окремих випадках – за геополітичне лідерство. В цьому контексті хотів би відзначити роль України, яка з моменту набуття незалежності виступала надійним контрибутором регіональної безпеки і стабільності – саме тих двох речей, про які ми сьогодні ведемо мову.

Сьогодні цю надійність ми демонструємо через практичні заходи. Цього року Україна головує в ОБСЄ. Важливою складовою і пріоритетом нашого головування є робота у сфері врегулювання триваючих конфліктів на просторі ОБСЄ. Вважаю, що успіхом нашого головування є те, що відбулися вже три раунди переговорів із врегулювання придністровської кризи у форматі “5+2”. Наступний раунд, з ініціативи української сторони, відбудеться на початку жовтня – і вперше він проходить у Брюсселі, що є надзвичайно символічним.

Що стосується Женевських міжнародних дискусій, спрямованих на вирішення актуальних питань безпеки та гуманітарних питань у регіонах конфлікту на території Грузії. Україна активно долучається до них. Разом з представниками ЄС та ООН ми співголували на двох раундах дискусій, які є сьогодні фактично єдиним механізмом переговорів із врегулювання конфліктів у Грузії.

Постійної пильної уваги з боку ОБСЄ і, зокрема, України як головної вимагає ситуація навколо врегулювання Нагірно-Карабаського конфлікту. Ми активно підтримуємо зусилля співголів Мінської групи ОБСЄ із сприяння сторонам конфлікту в пошуках його мирного вирішення.

Говорячи про питання регіональної безпеки, логічно згадати ключового гравця – Росію. Добросусідські відносини між Україною і Російською Федерацією є важливим чинником європейської стабільності та безпеки, це незаперечний факт. Останні події в наших відносинах вже були ретельно проаналізовані ключовими міжнародними гравцями. Насамперед – ЄС, країни-члени якого висловили критичну оцінку поведінки нашого сусіда у відносинах з Україною та деякими іншими країнами Східного партнерства.

Як відомо, **Україна у відносинах з РФ завжди виходила з принципів взаємної поваги та пошуку взаємовигідних, взаємоприйнятних рішень.** У цьому контексті ми продовжуємо вивчення всіх наявних опцій для створення відповідного механізму співробітництва з Митним союзом. Ще раз хотів би наголосити, що механізм співпраці повинен ґрунтуватися на національному законодавстві та жодним чином не суперечити стратегії України щодо європейської інтеграції. Наша мета – розвивати, а не обмежувати, особливо штучно, двостороннє співробітництво. Ми зацікавлені в поглибленні взаємовигідної співпраці з Росією, а не у створенні додаткових перешкод, якими б вони не були.

Водночас, розвиток подій у країнах Східного партнерства та в іншому регіоні, який охоплюється політикою сусідства, – на Близькому Сході, показав можливість взаємодії ЄС і Російської Федерації з метою вироблення збалансованих підходів до найбільш гострих безпекових проблем. І це дає підстави

сподіватися, що ЄС зможе знайти адекватні підходи у своєму діалозі з Росією з чутливих безпекових питань, про який би регіон не йшлося.

Співпраця з ЄС у сфері Спільної зовнішньої політики та політики безпеки є важливою частиною європейського інтеграційного курсу України. Ми прагнемо до подальшого зміцнення, насамперед, практичного співробітництва з ЄС у цій сфері вже зараз, ще до підписання Угоди про асоціацію.

Україна вже має певні досягнення на цьому напрямі. Зокрема, ми продовжуємо взаємодію в операціях ЄС. Це – не лише наміри, але й конкретні рішення України про участь фрегата “Гетьмана Сагайдачного” в операції ЄС “Аталанта” в січні 2014р. Залишилося завершити лише деякі юридичні процедури, наразі документи перебувають на розгляді наших європейських партнерів.

Іншим пріоритетом практичної роботи з ЄС є участь у т.зв. бойових тактичних групах – БТГ. Є позитивний досвід роботи в БТГ “Хелброк” у 2011р., здійснюється підготовка до участі українського контингенту у БТГ “Вишеград”, яка заступить на чергування у 2016р. Наразі ми продовжуємо підготовку підрозділів, які братимуть участь у цих групах.

Україна володіє, безперечно, значним оборонно-промисловим потенціалом, що, своєю чергою, становить добру основу для співпраці з ЄС у різних європейських оборонних проєктах. На цей час опрацьовуються можливості укладення угоди між Україною і Європейським оборонним агентством. Нами запропоновано кілька ключових галузей – таких, як стратегічні перевезення, протидія саморобним вибуховим пристроям, військова медицина, ремонт і технічне обслуговування повітряних суден, бронетехніки та ін.

Завершуючи, хотів би повернутися до питання регіональної безпеки і стабільності в регіоні Східного партнерства. Я переконаний у винятковій важливості укладення угод про асоціацію не лише Україною, але й іншими учасниками Східного партнерства, які цього прагнуть. Тим більше, що деякі з них, так само, як Україна, прагнуть не лише підписання Угоди про асоціацію включно із Зоною вільної торгівлі, але й мають стратегічну мету набуття повноправного членства в ЄС.

Укладення цієї Угоди та її імплементація, яка починається частково ще до її ратифікації парламентами всіх 28 країн-членів ЄС, є вигідним, насамперед, для українського суспільства, українських бізнесменів. Ця подія однозначно сприятиме припливу іноземних інвестицій.

Це не порожні слова. Не лише Україна зацікавлена в ЄС, але й ЄС зацікавлений у співробітництві з найбільшою за територією країною Європи з високоосвіченим населенням у 46 млн. осіб. Також не треба забувати, що завдяки родючості нашої землі вона завжди мала назву “житниці Європи”.

Демократична Україна, без сумніву, сприятиме стабільності, безпеці і процвітанню в європейському ширшому контексті. Тому маємо всі підстави для глибокого оптимізму стосовно безпечного і процвітаючого європейського майбутнього нашої держави. ■

**ПІДПИСАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ
ВИВЕДЕ НАШУ СПІВПРАЦЮ У СФЕРІ
БЕЗПЕКИ НА НОВИЙ РІВЕНЬ І
НАДАСТЬ ЇЙ НОВОЇ ЯКОСТІ**

Ян ТОМБІНСЬКИЙ,
голова Представництва
ЄС в Україні

Європейська інтеграція з плином часу стала політичним процесом такого масштабу, який відповідає амбіціям батьків-засновників Європейського Союзу. Цим процесом рухає вже не лише економіка.

Нас об'єднують в ЄС наші цінності, принципи, а також безпека всіх і кожного з нас. Як ви знаєте, Лісабонський договір запровадив два ключових положення про солідарність у питаннях безпеки і оборони: положення про взаємну допомогу, згідно з яким, “Якщо держава-учасниця є жертвою збройної агресії проти її території, інші держави-учасниці матимуть стосовно неї зобов'язання допомоги та підтримки всіма наявними у них засобами” (ст.42, п.7); та положення про солідарність, що застосовується в разі природної чи техногенної катастрофи або терористичного нападу (ст.222).

Високий рівень взаємозалежності практично в усіх сферах суспільного життя, досягнутий в ЄС, є найкращою гарантією безпеки на європейському континенті. Громадяни об'єднаної Європи зараз користуються всіма вигодами спільної безпеки, створеної в рамках ЄС.

Отже, останні раунди розширення ЄС сприймалися суспільствами відповідних країн уже як такі, що ґрунтуються на перевагах системи спільної безпеки. **Економічний добробут, справедливі правила економічної конкуренції, соціальне забезпечення, захист прав людини, включно з правами споживача, політичні передбачуваність і прозорість, стабільні демократичні структури, включено з верховенством права – всі ці елементи сьогодні незамінні для того, щоб громадяни об'єднаної Європи мали високий рівень безпеки.**

Одним із загальновідомих досягнень європейської інтеграції є вільний рух (товарів, капіталу, послуг і людей), що є однією з основ внутрішнього ринку Європейського Союзу. Як ви знаєте, цей процес ще не завершено, але за всієї його недосконалої, ці чотири свободи разом зі спільною валютою (євро) мають важливе значення для зміцнення європейської ідентичності та солідарності. Нещодавно Європейська Комісія запропонувала скасувати плату за роумінг в ЄС, завдяки чому всі громадяни Євросоюзу відчують пряму, просту і практичну вигоду європейської інтеграції. Так ми працюємо: **у фокусі європейської інтеграції перебувають інтереси громадян.**

Чому я навожу всі ці факти, можливо, очевидні для вас, про реалії ЄС? Ті з вас, хто вже прочитав Угоду про асоціацію, яка зараз чекає підписання ЄС та Україною в листопаді у Вільнюсі, чудово

знають відповідь. Безпековий аспект європейської інтеграції невдовзі може поширитися на вашу країну завдяки економічному, соціальному та політичному зближенню ЄС та України. **Гасло нашої інформаційної кампанії “сильніші разом” означає також “безпечніші разом”.**

Угода про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), що є складовою частиною Угоди про асоціацію, має поступово **інтегрувати Україну до внутрішнього ринку ЄС.** Угода про асоціацію загалом сприятиме поглибленню політичних та економічних відносин між Україною і ЄС, визначивши набагато більш амбітні цілі їх партнерства.

Угода про асоціацію – це конкретний інструмент використання динаміки відносин ЄС з Україною для підтримки ключових реформ, економічного відновлення і зростання, врядування й галузевої співпраці.

Угода про асоціацію також **дасть Україні план реформ** на основі всеохоплюючої програми зближення законодавства України з нормами ЄС, згідно з яким усі партнери України можуть узгодити свої дії і спрямувати свою допомогу.

Угода спрямована на політичну асоціацію, яка забезпечить **зближення в політичній і безпековій сферах**, ефективність і заохочення до практичної та результативної співпраці заради досягнення миру, безпеки та стабільності на європейському континенті. Іншими словами, і ЄС, і Україна будуть зв'язані угодою, яка означатиме справжнє стратегічне партнерство.

Економічна інтеграція і спільна відповідальність на міжнародній арені дадуть **міцніший ціннісний союз.** Угода зобов'язує обидві сторони співпрацювати заради зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права й належного врядування, прав та основоположних свобод людини (в т.ч. права осіб, які належать до національних меншин, відсутність дискримінації представників меншин і повага до різноманітності), а також продовжувати внутрішні політичні реформи.

Угода про ПВЗВТ, пов'язана з ширшим процесом зближення законодавства, сприятиме подальшій економічній інтеграції із внутрішнім ринком Європейського Союзу. Вона передбачає **ліквідацію майже всіх тарифів і бар'єрів для торгівлі товарами, надання послуг і руху інвестицій** (особливо в енергетичний сектор). Коли в Україні запровадять відповідне законодавство Євросоюзу, ЄС надасть доступ до свого ринку, зокрема, державних закупівель і промислових товарів.

Угода про ПВЗВТ забезпечить новий сприятливий клімат для економічних відносин між ЄС і Україною. **З'являться нові можливості для торгівлі та інвестицій, заохочуватиметься конкуренція.** Всі ці елементи є **важливими чинниками економічної перебудови та модернізації.** Що стосується наслідків скасування мит внаслідок Угоди про ПВЗВТ, то досвід показав, що короткострокові втрати імпортерів платежів будуть перекриті збільшенням надходжень держави у вигляді непрямих податків, які сплачують компанії, що виходять на нові ринки, і загальним зростанням економіки.

Бюджетні витрати на юридичні та інституційні реформи у сфері торгівлі підтримують і підтримуватимуть ЄС і фонди міжнародних фінансових установ. Набуття чинності Угодою про ПВЗВТ зумовить зниження тарифів, що дозволить об'єктам господарювання з обох сторін у середньому економити близько €750 млн. щороку (переважно завдяки скасуванню мит).

Про поточну співпрацю у сфері Спільної політики безпеки і оборони. Як ми знаємо, процес європейської інтеграції України фактично розпочався багато років тому. Однією зі сфер є Спільна політика безпеки і оборони (СПБО), де наша співпраця була особливо успішною, де Київ показав стабільність політичного підходу й надійність європейського партнера. Ще у 2008р. ми уклали Рамкову угоду про участь, яка дозволила Україні приєднатися до операцій СПБО. У тому ж році ми почали процес розробки річних програм дій у сфері СПБО. Ми також започаткували регулярні штабні переговори із врегулювання криз.

Співпраця у сфері СПБО є взаємовигідною. ЄС захищає інтереси власної безпеки, підтримуючи демократичну, прозору й відповідальну владу по сусідству, допомагаючи таким країнам-партнерам як Україна створити можливості для участі в СПБО.

Здійснюючи внесок в операції із врегулювання криз під егідою ЄС, Україна надає йому політичну підтримку, демонструє свою солідарність і ділиться цінним оперативним досвідом. Співпраця у сфері СПБО дозволяє отримувати знання та міжнародний досвід, координувати спільні дії у відповідь на спільні загрози.

Ми вдячні за активну участь України в операціях СПБО із врегулювання криз, зокрема за готовність виділити значні засоби для операції *EUNAVFOR Atalanta*¹⁸ у січні 2014р.

Ми цінуємо те, що Україна й надалі надаватиме війська для бойових тактичних груп ЄС¹⁹ (*HELBROC 2011-2, 2014-1, 2016-1*, планується участь у *VISEGRAD 2016-1*).

Наразі ЄС та Україна вивчають можливість майбутньої участі України в інших місіях СПБО (зокрема, *EUTM* у Малі²⁰ або *EUBAM* у Лівії).

Ми також високо цінуємо підтримку Україною створення панелі Східного партнерства з питань СПБО²¹. ЄС очікує, що Україна візьме активну участь у роботі панелі, поділиться своїм багатим досвідом співпраці у сфері СПБО з іншими країнами Східного партнерства.

ЄС та Україна постійно вивчають нові можливості для співпраці у сфері безпеки і оборони. Однією з таких можливостей є співпраця України з Європейським оборонним агентством.

Одним із важливих аспектів зближення України з ЄС/НАТО є військова стандартизація. У цьому контексті ми із задоволенням вітаємо нещодавно підписану Україною і НАТО угоду про співробітництво в цій сфері. Більшість країн-учасниць ЄС, будучи водночас членами НАТО, теж виграють від цього процесу.

Насамкінець дозвольте мені сказати, що підписання Угоди про асоціацію і поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі виведе нашу співпрацю у сфері СПБО на новий рівень і надасть їй нової якості. Формування спільної культури безпеки з Україною отримає новий імпульс. Я вірю, що українська влада скористається цією можливістю. ■

МИ ПОВИННІ ДІЯТИ ЯК ЄДИНЕ ЦІЛЕ

Тім КЛАРК,
начальник відділу Служби
зовнішньої політики ЄС

Кожного разу, коли мене запрошують виступити за кордоном, я намагаюся знайти місцеві прислів'я. Тому я "загуглив": "Україна прислів'я" і знайшов 56 висловів. Деякі з них стосувалися звичайних речей – таких, як любов і їжа, але були і три, які я думаю, пасують сьогоднішній сесії.

Перше – "Якщо ви спробуєте спіймати двох зайців одночасно, ви не спіймаєте жодного". Друге – "Щоб зустріти друга, не буває задової дороги". І третє – "Люби сусіда, але не чіпай паркан". Це не я придумав, це – українські прислів'я. Не знаю, наскільки добре англійський переклад передає їх зміст, але це те, що, на мій погляд, відповідає контексту нашої зустрічі.

Сьогодні я був свідком справжньої пристрасної, справжньої дискусії, і я отримав насолоду від беззаперечності аргументів.

Метою мого виступу є запропонувати вам невеликий огляд, екскурс у Спільну політику безпеки і оборони (СПБО) ЄС та продемонструвати зв'язки з Україною – одним з наших ключових партнерів.

Але я почну з поради. Я б порадив усім прочитати промову Президента Європейської Комісії Ж.М.Баррозу в Європейському парламенті у Страсбурзі кілька днів тому, де він відповів на питання, яке лунало тут сьогодні, – про цінності та інтереси. Що важливіше?²² Чи є вони сторонами однієї медалі, чи різними медалями? Що стоїть на першому місці?

Хотів би процитувати чотири витяги з його промови, які стосуються сьогоднішньої дискусії.

Перше – "успішність інтеграційного процесу в рамках ЄС нерозривно пов'язана з успішністю всього, що Європейський Союз намагається робити за межами Євросоюзу та його зовнішньої політики. Два аспекти взаємопов'язані. Якщо Європа усвідомлює свою роль і має бачення в розвитку інтеграційних процесів, то за межами ЄС Європа також буде сильною і буде розвивати нерозривні зв'язки зі своїми партнерами".

Друге – держави-члени ЄС надали €700 млрд. на підтримку більш слабких економік Євросоюзу. Ще рік тому люди думали, що ЄС почав валитись і держави-члени падали в прірву. Цього не сталося.

¹⁸ Один український штабний офіцер працює у штабі операції *EUNAVFOR Atalanta* з листопада 2010р. Під час конференції з надання сил для операції *Atalanta* в листопаді 2012р. Україна запропонувала почергово надавати фрегат для операцій НАТО *Ocean Shield* (вересень-грудень 2013р.) і *EUNAVFOR Atalanta* (січень-березень 2014р). Фрегат "Гетьман Сагайдачний" має на борту вертольот Ка-27ПЛ і підрозділ спецпризначення.

¹⁹ Україна надала для тактичної групи *HELBROC 2011-2* під грецьким командуванням транспортний літак (Іл-76), роту морської піхоти та 10 штабних офіцерів. Україна зобов'язалася надати такі ж засоби для *HELBROC 2014-1* і *2016-1*. Україна планує участь у тактичній групі *VISEGRAD 2016-1* (Польща-Чехія-Угорщина-Словаччина).

²⁰ Лист-запрошення надіслано Україні 31 січня 2013р. Крім потреби в інструкторах, є також потреби в тиловому, медичному забезпеченні та засобах захисту. Європейська служба зовнішньополітичної діяльності надіслала запит на два санітарних вертольоти, на який Київ не відгукнувся через зобов'язання надати авіаційний підрозділ для *UNMIL* (Ліберія) і *UNOCI* (Кот-д'Івуар). 12 березня 2013р. Президент України підписав Указ "Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України". Один із заходів передбачає розробку МЗС України пропозицій щодо можливої участі України в *EUTM* у Малі, але, станом на вересень 2013р., пропозицій від України не надходило.

²¹ Панель була створена 12 червня 2013р. спільним рішенням платформи Східного партнерства (країни-учасниці та партнери). Панель стане місцем багатостороннього діалогу, навчання, обміну інформацією/досвідом і доповнить двосторонню співпрацю.

²² State of the Union address 2013, European Commission, 11.09.2013, – http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-13-684_en.htm.

Третє – найбільш важливими є “фундаментальні цінності”. Це ті цінності, які роблять Європу такою, якою вона є. Цінності, які роблять Європу одним з найуспішніших промоутерів миру на континенті. Справді, я пишаюся як європеець, що моя інституція (ЄС) отримала Нобелівську премію миру. Ніколи раніше європейський континент не процвітав так упевнено. Сьогодні є немислимим виникнення будь-якого конфлікту в межах Європи. Це і є суть СПБО. І саме в цьому полягає сенс Політики сусідства ЄС – не лише для захисту наших кордонів, але й для розширення простору, де можуть процвітати мир, добробут і безпека.

Четверте – “ніколи не забувати про історичний досвід”. Його дуже легко забути. Світ повний панікерів, песимістів – людей, які хотіли б піддати критиці все, чого досягла Європа. Але подивіться, чим є наразі ЄС: континентом миру із зростаючим добробутом; найбільшим у світі постачальником гуманітарної допомоги; найбільшим торговельним партнером; найбільшим контрибутором у сфері співробітництва заради розвитку. Це є досягненням, поза будь-якими сумнівами.

Стисло зупинюся на історії СПБО, яка є невід’ємною частиною зовнішньої діяльності ЄС. Для чого нам потрібне партнерство? Чому ми маємо великий інтерес до України?

Можливо, насамперед тому, що загрози стали справді глобальними (кіберзлочинність, міжнародний тероризм, зброя масового ураження). Якщо одна нація в небезпеці – під загрозою всі. Жодна країна не може вирішити ці проблеми самостійно.

Ми вже багато говорили сьогодні про співпрацю з ООН, НАТО, ОБСЄ, Радою Європи. Але ЄС співпрацює також і з Африканським союзом, регіоном АСЕАН, з Лігою Арабських Держав. Ми присвячуємо багато часу зараз роботі з нашими т.зв. стратегічними партнерами: Китаєм, Росією, Індією, Японією, Південною Африкою та ін. Звичайно, дуже важливе місце посідає Східне партнерство. 27 вересня у братиму участь і головуватиму на засіданні новоствореної панелі Східного партнерства з питань СПБО. Рішення про заснування такої панелі є також значним кроком.

То ж які ключові напрями співробітництва ми намагаємося розвивати з нашими партнерами?

Якщо стисло, то йдеться про синергію і пошук взаємних інтересів. Це стосується як намірів започаткувати діалог, так і рамок співпраці. Це стосується намірів підписання формальних угод, що визначають шлях нашої спільної діяльності.

У випадку з Україною, ми маємо угоду від 2008р. – одну з 12 подібних угод. На цьому тижні ми проводимо переговори про нові угоди з Південною Кореєю і Чилі, а найближчим часом – підпишемо нову угоду з Австралією. Є великий інтерес до об’єднання з ЄС і розвитку таких альянсів по всьому світу.

У 2012р. 12 країн за межами ЄС (Ісландія, Туреччина, Норвегія та ін.) брали участь у місіях СПБО. Ми разом працювали з багатьох питань у рамках робочих нарад, навчань та інституційного будівництва. Європейський коледж безпеки і оборони вже підготував понад 600 осіб з країн, що не належать до ЄС, у т.ч. з України.

У січні 2013р. ми виробили новий програмний документ про співробітництво з партнерами у сфері СПБО, який встановлює політичні орієнтири та цілі, яких ми намагаємося досягти. У вересні 2010р. Рада ЄС заявила про необхідність “розвивати подальше співробітництво в більш послідовний та ефективний

спосіб” – і в грудні 2013р. питання СПБО обговорюватиметься на зустрічі глав держав ЄС. Темі партнерства, його консолідації, зміцнення та поглиблення буде присвячена спеціальна дискусія.

Кілька особливих аспектів стосовно України. Можу стверджувати, що Брюссель підтримує фактично більш тісні щоденні контакти з Україною, ніж з будь-яким іншим партнером. Це реальність сьогодні. У нас були переговори між офіційними представниками 28-29 травня 2013р. тут, у Києві. Ми мали Політичний діалог 11 червня. Завтра делегація України зустрічається з Головою комітету ЄС з політики та безпеки – одним з найвищих посадовців ЄС, який приймає рішення з питань миру та безпеки. Наступного тижня у нас буде ще одна зустріч у Брюсселі.

Із 2008р. у нас є рамкова Угода про участь²³, щорічні плани роботи, а також відповідна угода про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. Тут уже згадувалося про участь у бойових тактичних групах ЄС *HELBROK* і країн-членів Вишеградської четвірки.

Ми маємо офіційну участь України в місіях СПБО, у відповідних навчаннях. Східне партнерство відіграє критичну роль у наших дискусіях стосовно зазначених питань. Маємо також те, чого не було раніше – Голова Військового комітету ЄС в жовтні 2013р. відвідав Україну та зустрінеться з начальниками штабів усіх держав-членів ЄС. Це серйозне досягнення, що показує, як далеко просунулися відносини з питань безпеки і оборони з Україною.

Тепер про те, що називають майбутніми викликами на стратегічному рівні, що є предметом моєї уваги та уваги мого офісу. Кризи виникають у багатьох місцях: Сирія, Ємен, Єгипет, Малі, Лівія. ЄС не стоїть осторонь, намагаючись, де це можливо, допомогти і сприяти діалогу та миру. Водночас, спостерігаються низка стратегічних змін у балансі сил як в азіатському регіоні, так і в інших місцях.

Що стосується більш загальних питань, пов’язаних з енергетикою, тероризмом, організованою злочинністю, кібербезпекою, неспроможністю держави, зброєю масового ураження, змінами клімату і т.п., то ЄС намагається відігравати конструктивну роль у пошуку рішень стосовно всіх цих питань.

Ми визначили для себе кілька підходів у своїх діях:

- робити більше меншими силами (*do more with less*);
- об’єднання і спільне використання (*pooling and sharing*);
- розумна оборона (*smart defence*);
- розумний розвиток (*smart development*);
- робити те, що ЄС робить найкраще (*do what the EU does best*);
- зміцнення можливостей зв’язку та розвідки (*emphasize communications and intelligence*);
- застосування інтегрованого набору інструментів (*mobilise an integrated toolbox*);
- спільне програмування (*joint programming*);
- поглиблення політичного діалогу (*deepen political dialogue*).

Перед ЄС стоїть важливе питання розвитку та посилення ролі майже 140 делегацій по всьому світу, створених на виконання положень Лісабонського договору. Маючи більше ресурсів, оперативне забезпечення інформацією, краще розуміння ситуації на місцях, ЄС матиме кращі можливості для розуміння причин

²³ Угода про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС із врегулювання криз. Підписана 13 червня 2005р., ратифікована 6 березня 2008р. Див.: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_648 – Ред.

кризи і здатність визначати оптимальну роль у заходах з попередження кризи ще до її загострення.

Профілактика краще, ніж лікування. **Зараз докладається дедалі більше зусиль з метою визначення систем раннього попередження та розробки набору інструментів, здатних зупинити виникнення конфліктів.**

Уже підготовлений новий програмний документ, який, імовірно, буде ухвалений у грудні 2013р. Нова політика комплексного підходу покликана забезпечити узгоджене функціонування всіх політичних складових та інструментів²⁴.

Чи можемо ми досягнути цього через визначення спільних цілей? Відповідь “так”.

Дійсно, політика Високого представника ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки К.Ештон полягає в зусиллях, спрямованих на створення альянсів і досягнення порозуміння з найбільшою кількістю ключових гравців, зацікавлених у вирішенні конфлікту.

Якщо подивитися на географічну карту операцій СПБО ЄС, то на ній ви побачите 12 цивільних і чотири військові місії, що діють на цей час. Україна допомагає нам у кількох із них. Ці місії коштують близько €400 млн. на рік.

Сьогодні вже відзначали важливість ООН. Держави-члени ЄС забезпечують 40% бюджету всіх миротворчих місій ООН (\$3 млрд./рік) на додаток до витрат на фінансування місій ЄС.

Мабуть, **важливо відзначити також зміни, що вже є в політиці ЄС в напрямі застосування комплексного підходу.** Замість короткострокових “швидких рішень” (відрядження місії СПБО – вирішення проблеми – вивід місії) ми перейшли до визначення регіональної стратегії, яка, сподіваємося, потенційно принесе довгострокові стійкі рішення. Для наочності можна продемонструвати схему, що показує, як ми намагаємося втрутитися на початку конфлікту, щоб запобігти його розростанню.

Прикладом найбільшого успіху може служити район Африканського Рогу – регіон, що перебуває в

епіцентрі боротьби з піратством. ЄС створив певний набір різних інструментів, призначених для допомоги у вирішенні конфлікту, пов’язаного із захистом поставок продовольства двом мільйонам сомалійців під егідою Всесвітньої продовольчої програми ООН. Дуже успішною стала операція *EUNAVFOR Atalanta*. В цьому році майже не було піратських нападів.

Ми також надаємо значну підтримку Африканському союзу. Спеціальний представник ЄС, призначений К.Ештон, відповідає за забезпечення інтеграції всіх елементів політики ЄС. У нас є велика програма берегової морської підтримки *AMISOM*. Ми також здійснювали підготовку сомалійських солдатів, у т.ч. 3 500 із них у Кампалі (Уганда). Поєднання всіх цих окремих заходів забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем.

Таким чином, **доходимо висновку, що наші дії повинні бути більш активними, більш об’єднаними, послідовними і всеохопними. Ми повинні використовувати всі елементи набору інструментів, яким володіємо.**

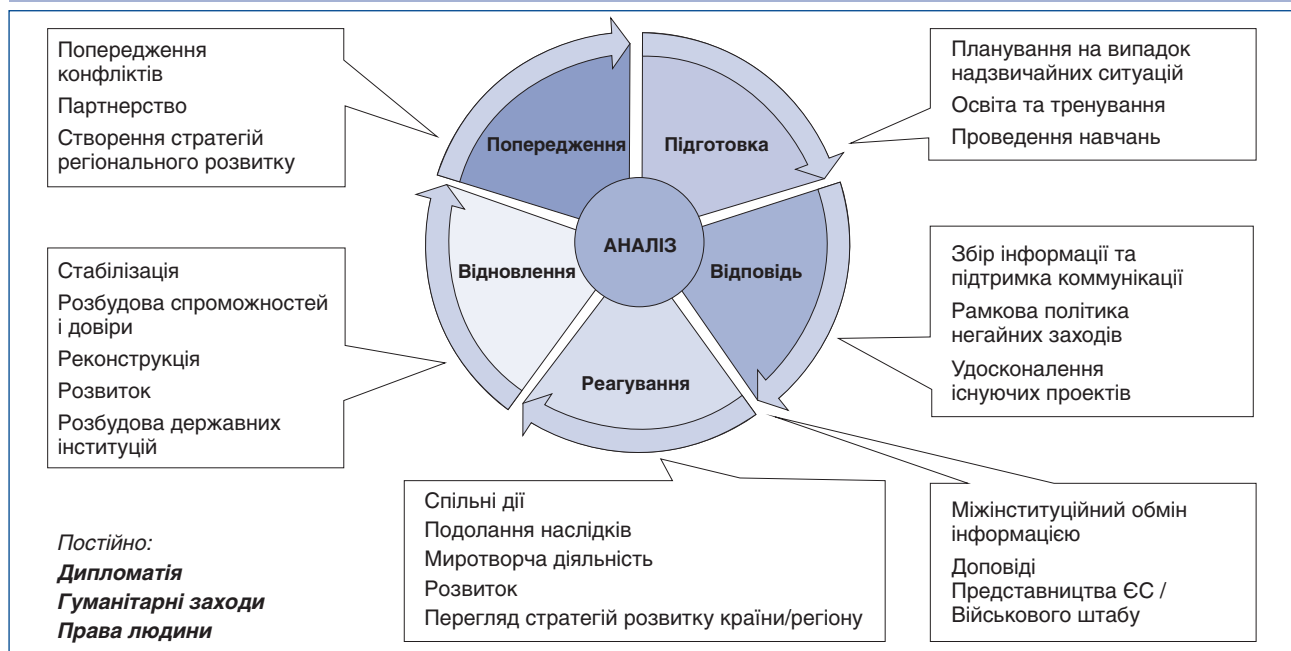
Ми повинні діяти як єдине ціле, і ми повинні – це, можливо, становить особливий інтерес для вас – дійсно культивувати й розвивати наші партнерські відносини.

Наступного тижня буде перша в історії СПБО дискусія в рамках Східного партнерства, де Україні належить зіграти вирішальну роль. Я з нетерпінням чекаю цього. Питання партнерства, звичайно, залишається на порядку денному.

На завершення хотів би зазначити, що ми будемо продовжувати переглядати місії СПБО з точки зору пріоритетів. Ми спробуємо інтегрувати оборонне і стратегічне мислення в наші програми. Ми намагаємося надати більше і кращої якості ресурсів польовим місіям. Ми постараємося посилити синергію різних фінансових інструментів, якими ми володіємо. Все це призначено для підвищення якості допомоги з боку ЄС у вирішенні криз.

Ми також будемо продовжувати поглиблювати партнерство – як на національному, так і на регіональному рівнях – на послідовній та узгодженій основі. І ми будемо продовжувати роботу над нашими міжінституційними зв’язками з НАТО, Африканським союзом, ООН і, звичайно, Східним партнерством. ■

ЦИКЛ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ

²⁴ Докладно див.: The EU's comprehensive approach to external conflict and crises. Joint Communication to the European Parliament and the Council, 11.12.2013. – www.eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131211_03_en.pdf.

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА-НАТО І ПОЗАБЛОКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ*

Марчін КОЖІЕЛ,
директор Офісу зв'язку НАТО в Україні

Україна є однією з країн-партнерів Альянсу, роль якої на пострадянському просторі дозволяє їй залишатися важливим гравцем у спільній з НАТО боротьбі з викликами регіональній і глобальній безпеці. На регіональному рівні геополітичне розташування України є важливим для стабільності в Центральній і Східній Європі та в Причорномор'ї. Без стабільної України не можна досягти стабільності як у цих регіонах, так і поза їх межами. Це розуміння поділяється союзниками, про що свідчать такі рядки: “незалежна, суверенна та стабільна Україна, віддана демократії та верховенству права, є ключем до Євroatлантичної безпеки”¹.

Із 2010р. відносини Україна-НАТО розвиваються в контексті позаблокової політики України, що значною мірою формує динаміку відносин і впливає на їх пріоритети. 1 липня 2010р. у Законі “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” позаблоковий статус визначено засадничим принципом зовнішньої і безпекової політики Києва. Водночас, у ньому прописано, що Україна збирається долучитися до вдосконалення й розвитку європейської системи колективної безпеки і продовжити конструктивне співробітництво з НАТО з питань, що становлять взаємний інтерес.

Таким чином, Уряд Президента В.Януковича дав зрозуміти, що відмовившись від участі в політико-військових організаціях (ключовий принцип позаблоковості), Україна відмовилася від стратегічної цілі набуття членства в НАТО, але має наміри підтримувати існуючий рівень співробітництва з Альянсом і виконувати взяті на себе зобов'язання. Такою є сутність позаблокової політики України в контексті відносин з НАТО. Альянс, своєю чергою, засвідчив повагу до позаблокової політики України – з огляду на суверенне і невід'ємне право кожної держави самостійно визначати свій зовнішньо-політичний курс.

Партнерство Україна-НАТО: сутність і форми

Дехто вважає, що з 2010р. всі аспекти відносин Україна-НАТО мали бути адаптовані до нових реалій. Безперечно, рішення України зупинитися на “шляху до отримання членства в НАТО” суттєво змінило стратегічну картину партнерства. Які особливості притаманні цій “новій картині”? Загалом, через три роки після оголошення позаблокової політики відносини Україна-НАТО не скоротилися *за формою*, але скоротилися *за сутністю*.

Під “сутністю” ми розуміємо стратегічний поворот в українській зовнішній і безпековій політиці; під “формою” – рамки, в яких розвивається особливе партнерство України з НАТО, і які залишилися ефективними в нових умовах. Подальший політичний і військовий діалог з питань регіональної стабільності, практичний внесок України в операції під егідою НАТО та оборонна реформа залишаються головними завданнями співробітництва. Вони не втратили актуальності, незалежно від того, прагне Україна стати членом НАТО чи ні. Щонайменше, подальша участь України в такій діяльності в довгостроковій перспективі

* Погляди, висловлені в цій статті, належать автору та не обов'язково відбивають позицію Організації Північноатлантичного договору.

¹ Підсумкова декларація саміту глав держав і урядів Північноатлантичної ради в Чикаго 20 травня 2012р.

принесе позитивні зміни для сектору оборони і безпеки, змінивши навіть її безпекову культуру.

Що стосується більш практичних аспектів, то основою для розвитку відносин залишаються Хартія Україна-НАТО, Комісія Україна-НАТО та Річні національні програми (РНП). Відмова від цих основ означала б відмову від партнерства, до якого ми звикли, і в більш широкому контексті, без сумніву, призвела б до відчуження.

Річні національні програми

Важливо підкреслити, що “позаблокова” Україна прийняла рішення про створення нових органів, покликаних підтримувати подальший розвиток відносин з Альянсом. Так, у 2010р. Указом Президента створена Комісія високого рівня з метою підтримання конструктивного партнерства з НАТО. Комісія на чолі з Міністром закордонних справ є допоміжним органом при Президентові, до неї належать п’ять національних координаторів у сферах: зовнішньої політики та економіки; оборони та військової сфери; ресурсного (фінансового) забезпечення; безпеки; права. Комісія допомагає в реалізації РНП – ключового інструменту, за допомогою якого НАТО й союзники можуть допомогти Україні трансформувати державу і здійснювати ефективну політику в цих п’яти ключових сферах. Важливість РНП для організації нашої співпраці була знову підтверджена 12 червня 2013р. Указом Президента України “Про Річні національні програми співробітництва Україна-НАТО”, спрямованим на забезпечення подальшого конструктивного партнерства і вдосконалення механізму планування та виконання задач і спільних заходів. Не відкидаючи безумовну важливість РНП, слід зазначити, що ці документи також зазнали змін із запровадженням парадигми позаблокової політики, починаючи від зміни офіційної назви з *Річної національної програми з підготовки України до членства в НАТО* на *Річну національну програму співробітництва Україна-НАТО* і завершуючи корекцією багатьох важливих положень².

Однак, базовий зміст РНП не змінився. Україна, як і раніше, заявляє про бажання досягти євроатлантичних стандартів демократичного врядування, верховенства права і продовжити всебічні реформи у сфері безпеки і оборони, в чому Альянс та союзники можуть поділитися досвідом. Примітно, що Україна зараз є єдиною державою, яка, не маючи на меті членство в Альянсі, у партнерстві з НАТО взяла на себе зобов’язання повної трансформації політичних і безпекових відносин. Попри обмежену роль РНП, її очевидні недоліки і брак ресурсів, вона підвищує якість сфери оборони і безпеки України. Зрештою, п’ять змістовних розділів РНП як “дорожні карти” внутрішніх перетворень та інструменти стратегічних контактів з НАТО націлені на підтримку євроінтеграційних прагнень України.

Комісія Україна-НАТО

Комісія Україна-НАТО (КУН), створена у 1997р. згідно з Хартією про особливе партнерство, залишається головним полем контактів України з Альянсом і ключовим механізмом двостороннього діалогу. Слід підкреслити, що попри зміни, спричинені позаблоковим статусом, стратегічний діалог між НАТО і Києвом у рамках КУН триває, і цей стратегічний канал комунікацій залишається відкритим.

Але чи обмежилися відносини України з НАТО винятково “рамковими стратегіями” та “інструментами”? Дехто справедливо вважає, що ухвалення Закону в липні 2010р. призвело до деполітизації відносин Україна-НАТО. Це, однак, не означає, що політичні контакти звелися до мінімуму чи зазнала звуження політична тематика. Нам, як особливим партнерам, є що обговорити на найвищому рівні. Так, 24 лютого 2011р. відбувся офіційний візит до України Генерального секретаря НАТО А.Ф.Рамуссена, 15 квітня 2011р. тодішній Міністр закордонних справ К.Грищенко взяв участь у міністерській зустрічі КУН, що відбулась одночасно із засіданнями Північноатлантичної Ради в Берліні, а в травні 2012р. Президент В.Янукович відвідав саміт НАТО в Чикаго для зустрічі з колегами з країн, що підтримують місію стабілізації в Афганістані під егідою НАТО (ISAF). У лютому 2013р. відбулося дуже продуктивне засідання КУН на рівні міністрів оборони.

Оборонна реформа

Україна та НАТО продовжують виконувати широкий спектр практичних заходів. Партнерство у сферах оборонної реформи, військового співробітництва та політичного діалогу з питань регіональної безпеки залишається активним і насиченим. Найбільш яскравий приклад – пріоритетне місце співпраці у сфері оборонної реформи в Україні в порядку денному Альянсу. Ця співпраця здійснюється в рамках Спільної робочої групи Україна-НАТО з військової реформи (СРГ ВР), створеної в 1998р. Її програма містить різні заходи, в т.ч. програми підвищення кваліфікації українських військових і цивільних службовців; проекти допомоги Україні в ліквідації небезпечних і застарілих боєприпасів; консультації з питань, пов’язаних із здійсненням оборонних реформ, демократичного цивільного контролю над спецслужбами безпеки та ролі громадянського суспільства в національній безпеці. Без сумніву, рішення про позаблоковість також вплинуло на ряд заходів СРГ ВР, але вона успішно відновила свої позиції у 2013р.

Останнім часом СРГ ВР обговорює можливі шляхи допомоги Україні в реалізації амбітної програми оборонних реформ, започаткованих Урядом. У цьому контексті варто відзначити прогрес у створенні законодавчої бази сектору оборони і безпеки. У 2010-2013рр. схвалено кілька важливих документів, серед яких – Стратегія національної безпеки, Воєнна доктрина, Стратегічний оборонний бюлетень, Державна цільова програма реформування та розвитку ЗС до 2017р.

Наприклад, союзники могли б поділитися експертним досвідом втілення власних концепцій національної безпеки, надати консультації Україні з конкретних питань, охоплених цими документами. Як приклад ефективного внеску країн-членів Альянсу в реалізацію оборонної реформи України варто згадати Міжнародну конференцію “Сучасні тенденції трансформації збройних сил і досвід впровадження країнами Центральної і Східної Європи євроатлантичних стандартів”, яка відбулась у травні 2013р. Захід спільно організували Генеральний штаб (ГШ) ЗС України, ГШ Війська Польського та Офіс зв’язку НАТО в Україні під егідою СРГ ВР. Метою конференції було надання представникам України і країн НАТО/ЄС можливості обговорити найактуальніші питання трансформації, в т.ч. оборонного планування й оперативних стандартів, сумісності, військової

² Текст Указу див.: Офіційне Інтернет-представництво Президента України, <http://president.gov.ua/en/news/27956.html>.

освіти та підготовки. Ми сподіваємося проводити такий захід щороку, залучаючи дедалі більше партнерів та експертів.

Загалом, **оборонна реформа має залишатись ключовим пріоритетом нашого співробітництва і в контексті позаблокової політики.** Для євроінтеграційних прагнень України важливо мати ЗС під демократичним контролем, добре організовані й структуровані відповідно до вимог майбутнього, а не минулого. Більше того, враховуючи намір України йти шляхом європейської інтеграції, таке співробітництво набуває особливої ваги, оскільки досвід країн НАТО і ЄС є досить подібним, так само як і стандарти, якими керуються ці дві організації. Членам НАТО із Центральної і Східної Європи є що сказати про проблеми пострадянської трансформації безпеки, а їх досвід таких перетворень може бути дуже корисним для України.

Україна в миротворчих місіях НАТО

Україна також продовжує активно долучатися до операцій Альянсу. Українські миротворці несуть службу в Афганістані (*ISAF*) і Косово (*KFOR*). Україна також бере участь в антитерористичній операції під егідою НАТО *Active Endeavour* у Середземному морі. На додаток до цього, у 2010р. Україна стала першою країною-партнером, що приєдналася до Сил реагування НАТО (*NRF*). У час, коли НАТО звертає дедалі більше уваги на безпеку на морі, ми цінуємо готовність українського Уряду – першого з партнерів – підтримати ці заходи. В результаті, в лютому 2013р. Генеральний секретар НАТО і Міністр оборони України обмінялися листами, підтвердивши намір України надати фрегат і вертоліт для операції НАТО “Океанський щит” (*Ocean Shield*) для боротьби з піратством біля узбережжя Сомалі.

Цей внесок має для нас вагоме значення. Участь українських військових підрозділів і цивільних спеціалістів в операціях НАТО підвищує сумісність українських і союзних сил, що теж має політичну і стратегічну вагу. Використання військових можливостей України, в т.ч. засобів стратегічних авіап перевезень на підтримку операцій під егідою НАТО, вирішує серйозну проблему нестачі оборонних спроможностей в Альянсі. Можливості України можуть бути корисними для ініціативи “розумної оборони” (*smart defence*).

Крім поточних місій та операцій, НАТО планує тісніше співпрацювати з Україною у протидії новим загрозам безпеці. У ХХІ столітті ми всі перебуваємо в одному безпековому середовищі, де стикаємося з однаковими викликами: тероризм, організована злочинність, енергетична безпека, військові конфлікти, кіберзагрози, корупція, яка точить державу “зсередини” – ці проблеми стоять перед всіма нами, вони не є унікальними й не стосуються лише України. НАТО й Україна вже обговорюють питання енергетичної безпеки, кібербезпеки, боротьби з корупцією в оборонних структурах, і нам потрібно продовжувати й поглиблювати цей діалог. Україна також заявила про інтерес до співпраці у протиракетній обороні.

Перспективи відносин з позицій сьогодення

Сьогодні будь-яка дискусія навколо статусу відносин НАТО з Україною була б не повною без згадки про серйозну стурбованість союзників погіршенням демократичних стандартів в Україні. Політичні події

в Україні, що відбуваються після президентських виборів 2010р., залишаються в центрі уваги Альянсу, що відзначається в численних документах, прийнятих під час різних зустрічей. Так, у 2011р. Парламентська асамблея НАТО опублікувала аналіз української внутрішньополітичної ситуації, зауваживши, що країна рухається в напрямі авторитарної моделі, відтак союзники мають подвоїти зусилля для підтримки демократичних процесів в Україні. Підкреслювалося також, що не зважаючи на міжнародну підтримку, процеси демократизації в Україні мають здійснюватися виключно народом України³.

Більше того, в підсумковій декларації саміту глав держав і урядів Північноатлантичної ради в Чикаго 20 травня 2012р. висловлена стурбованість союзників “вибірковим правосуддям, що виглядає як переслідування за політичним принципом, зокрема, спрямованим проти провідних опозиційних лідерів, а також умовами їх перебування під вартою”. Країни-члени Альянсу закликали український Уряд усунути недоліки національної судової системи, щоб засвідчити повну відповідність принципу верховенства права та положенням тих міжнародних угод, до яких долучилася Україна.

Стан дотримання демократичних стандартів і верховенства права в Україні також обговорювалися під час зустрічі міністрів оборони в рамках КУН 22 лютого 2013р. Генеральний секретар НАТО А.Ф.Расмуссен зазначив, що відносини Україна-НАТО мають ґрунтуватися на цінностях, до яких належить демократичні принципи, верховенство права і права людини. “Країни-члени Альянсу вже висловили свою стурбованість щодо вибіркового правосуддя в Україні, що нагадує політичні переслідування. Ці питання насправді турбують НАТО і вони є дійсно важливими для нашого партнерства з Україною. Ми чекаємо, що Україна звернеться до вирішення цих проблем, оскільки ми потребуємо міцних відносин із сильною Україною. І ми віддані їх подальшій розбудові”, – підкреслив Генеральний секретар НАТО. Іншими словами, **відносини Україна-НАТО полягають не лише у практичній співпраці, вони мають враховувати також спільні цінності демократії і верховенства права, без чого жодне співробітництво у сфері безпеки у світі не здатне функціонувати ефективно.**

Підсумовуючи. Рішення про позаблокову політику беззаперечно вплинуло на Особливе партнерство України з НАТО: Україна більше не прагне стати членом Альянсу, що, своєю чергою, спричинило необхідність змістити акценти в низці спільних пріоритетів. З іншого боку, у 2013р. відносини Україна-НАТО залишаються одним з найважливіших партнерств у сфері безпеки на європейському континенті: політичний і військовий діалог між Україною та державами Альянсу триває, Україна є активним контрибутором операцій під керівництвом НАТО, тоді як Альянс допомагає Києву в подоланні різноманітних проблем внутрішніх трансформацій, що охоплюють як реформу сектору безпеки і оборони, так і більш широкі аспекти демократичного розвитку. Ми також переконані, що незалежно від намірів України стосовно членства, Альянс може відігравати, – і вже відіграє – важливу роль у підтримці європейської інтеграції України. Що стосується розвитку Особливого партнерства Україна-НАТО, то його майбутнє залежить від спільних зусиль України та Альянсу. ■

³ Докладно див.: Draft Report by Lucio MALAN (Italy) “ ‘Post-orange’ Ukraine: internal dynamics and foreign policy priorities”. – <http://www.nato-pa.int/default.Asp?SHORTCUT=2439>.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: СТАН НАПЕРЕДОДНІ ВІЛЬНЮСЬКОГО САМІТУ

*Микола СУНГУРОВСЬКИЙ,
директор військових програм
Центру Разумкова*

Перед кожною країною стоять завдання забезпечення свого існування, розвитку та безпеки. Жодна з них не володіє достатніми ресурсами для самостійного вирішення цих завдань і намагається компенсувати їх брак за рахунок взаємодії з іншими державними, міждержавними та недержавними міжнародними суб'єктами. В цьому й полягає сутність і зміст міжнародного співробітництва і багатовекторної зовнішньої політики держав.

Багатовекторна зовнішня політика має дуже широкий спектр поточних цілей і завдань, орієнтована на певну сумісність інтересів партнерів у конкретних сферах співробітництва та є переважно інваріантною до вибору напрямку розвитку країни.

Натомість з таким вибором пов'язані приєднання країн до міжнародних інтеграційних проектів, наприклад, такими, як ЄС, НАТО, створюваний Євразійський союз (далі – ЄАС)¹. А для деяких країн, зокрема України, це означає цивілізаційний вибір – оскільки в цьому випадку вимоги сумісності партнерів поширюються на ціннісні засади, стратегічні цілі, ставлення до широкого спектру загроз і способів захисту від них, ресурсне забезпечення.

У статті стисло аналізуються процеси вибору Україною напрямку подальшого розвитку у формі європейської чи євразійської інтеграції, а також робиться загальний прогноз пов'язаної з цим ситуації.

Визначальні чинники (критерії) міжнародної інтеграції

Можливість, доцільність, масштаби, глибина, успішність та ефективність міжнародного співробітництва, особливо інтеграційних проектів визначаються рядом передумов, або т.зв. *чинників (критеріїв) інтеграційних проектів (ЧІП)*: близькістю

національних інтересів і способів їх реалізації; поглядів на загрози і способи захисту від них; близькістю ціннісних засад; наявністю ресурсів і готовністю до їх об'єднання.

Зазначений перелік головних ЧІП не є ні вичерпним, ні усталеним². Між окремими складовими існують

¹ Йдеться про перехід з 1 січня 2015р. від Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану та Єдиного економічного простору до Євразійського економічного союзу.

² Див., наприклад: Бейлз Е.Дж.К., Котті Е. Регіональне співробітництво у сфері безпеки на початку XXI століття. – *Щорічник СІПРІ 2006*, с.234-240. Автори відзначають наступні важливі аспекти впливу на можливість, доцільність та ефективність міжнародного партнерства: історично-культурна близькість партнерів, наявність позитивного або травматичного історичного досвіду спільного існування або сусідства; умови об'єднання (добровільне чи вимушене); умови взаємодії (рівноправна або з домінуючим партнером); умови взаємодії з альянсом (балансу суверенітету та повноважень наднаціональних органів); характер відносин альянсу з оточенням; "додана вартість" для кожного члена після об'єднання в альянс і для альянсу від кожного з його членів.

Чинники інтеграційних проектів

а. Близькість національних інтересів і способів їх реалізації. Національні інтереси – це формулювання життєво важливих потреб суспільства, держави, визначені в термінах кінцевих результатів їх задоволення. За подібними формулюваннями національних інтересів нерідко криються суттєві розбіжності в кінцевих результатах і підходах до їх реалізації. Забезпечення добробуту, наприклад, для США і Росії різняться як за розумінням цього поняття, так і за можливостями, що залежать від поточного соціально-економічного стану країн.

Для виявлення близькості (сумісності, несуперечливості) національних інтересів їх доцільно розглядати як триаду: стратегічні цілі – їх носії і виразники – способи реалізації. *Стратегічні цілі* є офіційно закріпленим визначенням (у законах, концепціях, стратегіях, програмах) кінцевих результатів задоволення усвідомлених, погоджених та життєво важливих потреб. *Носіями* можуть бути різні верстви населення (бідні, середній клас, олігархічні кола), *виразниками* – влада, політичні партії, інститути громадянського суспільства. *Способи реалізації* стратегічних цілей складаються з методів, технологій і ресурсів (фінансових, матеріально-технічних, інституційних, інформаційно-комунікаційних, кадрових).

Така структуризація національних інтересів дає можливість їх більш предметного розгляду, усвідомлення розбіжностей і точок дотику під час вирішення питань міжнародного співробітництва або інтеграції.

б. Близькість сприйняття загроз і способів захисту від них. Сприйняття загроз (як чинників, що заважають реалізації національних інтересів шляхом негативного впливу на їх складові) та, відповідно, вибір способів захисту від них мають кардинальні національні відмінності.

Так, монополізація і прозорість влади, незалежні ЗМІ, розвиток інститутів громадянського суспільства і механізмів демократичного контролю над державною

владою, свобода волевиявлення громадян сприймаються авторитарними режимами як зазіхання на державний устрій, а демократичними урядами – як засади врядування та невід’ємні складові поступального розвитку.

Навіть за близькості поглядів на загрози, є суттєві відмінності у ставленні до способів протидії, застосування сили, порогу людських і матеріальних втрат.

в. Близькість ціннісних засад (моральних цінностей, культурних стандартів, принципів державотворення та міжнародних і суспільних відносин) та готовність дотримуватися їх у внутрішній і зовнішній політиці.

Ціннісні засади є найбільш стійкою складовою ЧП. Вони створюють певні рамки для формування і національних інтересів, і ставлення до загроз та викликів, і способів реалізації цілей та захисту від загроз. Вважається, що саме притаманна конкретній країні система ціннісних засад (суперцілей) визначає її цивілізаційний вибір*.

Відповідно, розбіжності в ціннісних засадах, отже й інтересів, поглядів на загрози і способи захисту від них є суттєвою перешкодою на шляху взаємодії країн, у формуванні та реалізації спільних цілей і завдань міжнародних об’єднань. Якщо для створення міжнародних об’єднань типу “форум” (G8, G20, ОБСЄ) достатньо близькості (несуперечливості) позицій, то для об’єднань типу “альянс/союз” (ЄС, НАТО, ОДКБ) обов’язковою є близькість ціннісних засад.

г. Наявність ресурсів і готовність до їх об’єднання з метою реалізації спільних інтересів і захисту від спільних загроз. Здатність партнерів до об’єднання зусиль і ресурсів, пошуку балансу між потребами та можливостями у створенні спільної ресурсної бази, справедливого розподілу ресурсного навантаження, колективної політичної відповідальності залишається одним з визначальних чинників ефективності і стійкості міжнародних об’єднань.

* Подібні висновки про важливість ціннісних засад у міжнародних відносинах, але в контексті зіткнення та діалогу цивілізацій, див.: Huntington S., ‘The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order’, London: Simon & Schuster, 1996; Mohammad Khatami, speech at the UN General Assembly, New York, September 21, 1998, www.parstimes.com/history/khatami_speech_un.html; Michael M.S., Petito F., ‘Civilizational Dialogue and World Order: The Other Politics of Cultures, Religions, and Civilizations in International Relations’, Palgrave Macmillan, 26 May 2009. На жаль, згадані та інші дослідження відомих науковців спрямовані переважно на розвиток і захист відповідних концепцій (зокрема, зіткнення цивілізацій та діалогу між ними), але не на пошук можливості їх поєднання та розробку адекватної моделі світового порядку як складної системи, а не просто набору конкуруючих цивілізацій та організованих міжнародних утворень.

міцні взаємозв’язки, їх пріоритетність може змінюватися залежно від стадії розвитку країн і міжнародних об’єднань (виживання, прогрес, процвітання, регрес).

Недостатня увага до ЧП і взаємозв’язків між ними у процесі життєвого циклу проектів міжнародного співробітництва може спричинити негативні наслідки: брак очікуваних результатів, марнування ресурсів, втрату довіри до партнерів, їх часткову або повну дискредитацію.

Забезпечення близькості та абсолютної безконфліктності у відносинах між членами об’єднань за всіма згаданими ЧП є радше ідеалом. Ступінь наближення до нього зумовлює відповідний рівень ефективності міжнародного об’єднання. Найбільш

реалістичним варіантом утворення та розвитку ефективного об’єднання є поступове підвищення сумісності партнерів, використовуючи для цього співробітництво за напрямками, де існує (досягнута) близькість або несуперечливість позицій з певних питань, з поступовим їх поширенням на інші напрями. Подібний підхід є також найбільш прийнятним для стратегії приєднання країни до вже існуючого міжнародного об’єднання.

Зовнішньополітичні вектори цивілізаційного вибору України

Україна є учасницею 75 міжнародних організацій, багатьох угод і договорів про дво- та багатостороннє співробітництво. Головними цілями її активної участі в більшості з них є забезпечення умов свого існування та розвитку: об’єднання зусиль

Україна: система ціннісних засад, інтереси, загрози, ресурси

Українському суспільству, попри регіональні, вікові розбіжності стосовно мови, культурних традицій, зовнішньо-політичних орієнтирів тощо, притаманна певна специфіка ціннісних засад, з урахуванням яких і має визначитися цивілізаційний вибір розвитку країни:

- прихильність до загальнолюдських моральних цінностей: добро, свобода, милосердя, справедливість;
- надання переваги ієрархії суспільних відносин, що будується знизу – від людини та родини;
- переважна підтримка таких суспільних і державоутворюючих стандартів, як: демократія; правова держава; міцне самоврядування; свобода вибору; толерантність; верховенство права; рівноправність; порядок і безпека; справедливе правосуддя; ефективні та доступні адміністративні послуги*.

Відповідно до Закону “Про основи національної безпеки України”, пріоритетами її національних інтересів є:

- гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина;
- розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів, зміцнення політичної і соціальної стабільності;
- захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки, збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення;
- забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства,

збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів;

- розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення.

Головними для України, за експертними оцінками, є загрози, пов'язані з неефективністю врядування: корупція; зрощення влади й бізнесу; переважання особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними; нелегітимне використання силових структур у політичних чи бізнесових інтересах; деформація внутрішнього конкурентного середовища; брак стратегічного менеджменту**. Ретельний аналіз показує, що решта загроз (економічний занепад; позбавлення (критичне обмеження) державного суверенітету; транскордонна злочинність; переростання внутрішніх протиріч у відкриті конфлікти із застосуванням сили; нестабільність і конфлікти поблизу українських кордонів; прояви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів, втрата територіальної цілісності) разом з наявністю об'єктивних причин, є наслідками традиційно низької спроможності української влади усвідомити національні інтереси, організувати їх реалізацію, виявити реальні проблеми й загрози та забезпечити адекватний захист від них.

Відповідно, часто згадуваний брак фінансових ресурсів можна вважати не причиною труднощів у побудові в Україні соціально орієнтованої економіки, а наслідком неспроможності державного апарату здійснювати ефективне управління в умовах глобалізованого ринку, обмежених ресурсів, браку жорсткого контролю з боку суспільства. Отже, головними ресурсами, потрібними Україні, є переважно організаційні: стандарти та механізми належного врядування.

* Докладніше про ціннісні засади ідентичності громадян України див.: виклики. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2007, №9, с.3-31, http://razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD93_ukr.pdf.

** Результати експертного опитування див. у матеріалі “Стан, проблеми та перспективи співробітництва України з міжнародними організаціями: думки експертів”, вміщеному в цьому журналі.

у реалізації конкретних цілей, пошук джерел додаткових ресурсів, зміцнення довіри та безпеки, підвищення власного міжнародного авторитету тощо. В цьому випадку багатовекторний підхід є не лише доцільним, але й безальтернативним.

Водночас, такий підхід може бути проблематичним, або й неможливим, якщо йдеться про міжнародні інтеграційні об'єднання, потенційне членство в яких означатиме для України її цивілізаційний вибір. Сьогодні Україна “затиснута” між двома “інтеграційними” таборами – євроатлантичним (ЄС і НАТО) і євразійським (СНД, ОДКБ, МС)³. Наближення до будь-якого з них пов'язане з певними здобутками та ризиками. Проте, головною особливістю нинішньої України є внутрішня неготовність до однозначного вибору. Така неготовність спостерігається

на всіх рівнях: державного керівництва, всієї політичної системи, еліти, суспільства. Більше того, як сам вибір, так і його окремі аспекти (політичні, економічні, безпекові, культурні) перетворилися на *чинники роз'єднання* українського суспільства, залежно від підтримки одного із трьох векторів, що характеризуються в т.ч. за допомогою ЧПП.

Західний вектор – євроінтеграційний курс, який закріплено в Законі України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 2010р. та який, згідно з результатами соціологічних та експертних опитувань, є найбільш доцільним для України. У липні 2013р. співробітництво з ЄС вважали важливим близько 71% громадян України⁴. За експертними оцінками, показники близькості цілей, інтересів, позицій стосовно загроз України та ЄС є найвищими серед інших

³ До цього переліку свідомо не внесена ОБСЄ, оскільки її можна вважати радше співтовариством чи форумом, ніж інтеграційним об'єднанням. Докладніше про євроатлантичний, європейський та євразійський інтеграційні проекти див.: Дунай П., Ляховскі Ж. Євроатлантична безпека та інституції. – *Щорічник СІПРІ 2006-2008*, розділ 1; Бейлз Е.Дж.К., Котті Е. Регіональне співробітництво у сфері безпеки на початку XXI століття. – *Щорічник СІПРІ 2006*, с.211-244; Бейлз Е.Дж.К., Барановський В., Дунай П. Регіональне співробітництво в галузі безпеки на пострадянському просторі. – *Щорічник СІПРІ 2007*, с.173-200.

⁴ Результати соціологічних опитувань див. у матеріалі “Окремі аспекти зовнішньої політики і політики безпеки очима громадян”, вміщеному в цьому журналі.

інтеграційних об'єднань (збіг – повний або частковий – цих цілей, інтересів і позицій відзначили 90-95% експертів); сумарні оцінки важливості і впливу ЄС на реалізацію цілей безпекового співробітництва України є також найвищими, порівняно з іншими міжнародними безпековими організаціями (49,4 бала та +9,5 бала, відповідно; для порівняння: НАТО – 47 і +9,5; ОБСЄ – 41,3 і +9,2; ШОС – 22,2 і +2,0; ОДКБ – 25,6 бала та -0,7 бала, відповідно).

Переваги та ризики євроінтеграційного курсу

Стандарти життя, досягнуті в ЄС, стали орієнтирами не лише для країн, що прагнуть членства в ньому, але й для країн, що утворюють або намагаються утворити власні альянси. Асоціація з ЄС може стати важливим кроком у поступовому становленні України як миролюбної, демократичної, економічно розвинутої країни.

Набуття Україною статусу асоційованого члена ЄС може також сприяти розв'язанню однієї з найактуальніших проблем її національної безпеки, а саме – дефіциту безпеки за умов сусідства з Росією. ЄС, формуючи Спільну політику безпеки і оборони, великою мірою покладається на спроможності НАТО. Більшість країн ЄС є членами НАТО, а інші європейські країни беруть активну участь у програмах партнерства Альянсу. Отже, всі вони належать фактично

до євроатлантичної безпекової спільноти, об'єднаної не лише формальними зобов'язаннями, але й духом демократичної солідарності, що базується на спільних ціннісних засадах, близькості національних інтересів і готовності їх захищати.

Поряд зі стратегічними перевагами, шлях асоціації України з ЄС пов'язаний з певним труднощами, перешкодами, пересторогами, що мають бути враховані та певною мірою “компенсовані” виваженою державною політикою. Нижче наведені окремі приклади застережень і шляхів їх нейтралізації, що використовуються прихильниками і противниками європейського курсу України як аргументи в дискусії.

Останній аргумент є особливо актуальним для позаблокової України. Спроби ЄС зміцнити власний сектор безпеки і оборони викликані як намірами підвищити власний статус і рівень незалежності, так і бажанням США перерозподілити тягар європейської оборони та збільшити частку в ньому європейських країн. Хоча, як свідчить негативний досвід взаємовідносин східноєвропейських країн-членів ЄС і НАТО з Росією, навіть членство в ЄС і НАТО не є гарантією повної безпеки, але асоційована участь України у проекті побудови міцного ЄС могла б стати важливим політичним кроком до зміцнення її власної безпеки та безпеки ЄС.

Окремі аргументи прихильників / противників Європейського Союзу або Митного союзу

<i>“Проти”</i>	<i>“За”</i>
Перебування ЄС у кризовому стані ускладнює та обмежує можливості допомоги Україні	Криза тією чи іншою мірою вплинула на всі держави, їх союзи, міжнародні організації, але далеко не всі суб'єкти міжнародних відносин мають економічний і політичний потенціал, подібний потенціалу ЄС
Асоціація з ЄС не гарантує запровадження в Україні демократичних стандартів урядування, прихід західних технологій та інвестицій	Зміни не є автоматичними й залежатимуть від успіху внутрішніх реформ, проте, для конструктивних сил суспільства це є вагомим стимулом розвитку – на відміну від уявних і дуже сумнівних переваг від вступу до МС, розрахованих на споживацькі настрої
Очікування негайних результатів розширеного та поглибленого партнерства є завищеними й невіправданими – як в Україні, так і в ЄС	Ступінь ризику певних розчарувань та охолодження євроентузіазму залежить від готовності суспільства до впровадження європейських стандартів і насамперед – української влади до справжніх реформ, а не їх імітації
Українське суспільство, де домінують традиційні християнські цінності, не готове до зближення з країнами, де нав'язуються фемінізм, захист прав сексуальних меншин, одностатеві шлюби тощо як норми західної моралі у сфері захисту прав людини	Проблема є штучною, оскільки стосується протидії дискримінації, а не популяризації способу життя чи норм поведінки, які, до речі, не є загальноприйнятими для всіх країн ЄС
Через низький потенціал сектору безпеки і оборони ЄС гарантії безпеки України з його боку є недостатніми	Для країн ЄС це виглядає природним, оскільки 22 з 28 країн ЄС є членами НАТО, а в його діяльності беруть активну участь навіть нейтральні європейські країни

За наявності багатьох “за” і “проти”, головними мотивами вибору Україною євроінтеграційного курсу є отримання допомоги у становленні стандартів і механізмів належного врядування, потрібних для побудови справжнього громадянського суспільства, міцної, правової, соціально-орієнтованої держави, забезпечення регіональної стабільності та безпеки. Водночас, необхідні для цього внутрішні перетворення в системі врядування є стримувальним чинником для правлячого режиму, провладних політичних сил і певної частини суспільства.

Східний вектор – поступова (через вступ до МС) інтеграція до ЄАС⁵. Суто російський проект ЄАС вважається альтернативою американському проекту однополярного світу та розглядається крізь призму винятково інтересів Росії, її домінування в новому інтеграційному утворенні, перетворення на новий світовий “полюс”.

В Україні є багато прихильників східного вектора: за даними соціологічних опитувань – близько 33% громадян. Ставлення експертної спільноти є більш скептичним: за оцінками експертів, євразійська інтеграція в усіх її формах не лише значно поступається західному вектору, але й не збігається з пріоритетами України: за показниками близькості цілей, інтересів, позицій стосовно загроз (СНД – 15-23%; МС – 53-55%; ОДКБ – 43-72%); за важливістю в реалізації цілей безпекового співробітництва України (СНД – 26,8 бала; ОДКБ – 25,6; МС – 21,7); за впливом на реалізацію цілей (СНД – 2,6 бала; ОДКБ – -0,7; МС – -1,5).

Переваги та ризики євразійської інтеграції

Для Росії проект ЄАС означає розширення власних економічних (на першому етапі – митних) і політичних кордонів, використання держав-членів як джерел ресурсів (у широкому сенсі) для власної “модернізації”, а також усунення осередків поширення демократії західного зразка, забезпечення безпеки периферії.

Відносини в будь-якому утворенні на чолі з Росією будуються на засадах її домінування, а із зовнішнім оточенням – на основі антагонізму інтересів. У випадку незгоди членів цих утворень з позиціями Росії, її поведінка є прогнозованою – тиск на них через обмеження їх доступу на російський ринок,

жорсткий контроль та обмеження потоків трудових мігрантів, ускладнення доступу до енергетичних ресурсів, а іноді – навіть застосування сили (Грузія, 2008р.).

Аргументами адептів вступу України до МС, об’єктивність яких часто викликає справедливі сумніви, є зокрема наступні: преференції (зниження ціни на газ, підвищення квот певних товарів на російському ринку), зростання товарообігу та економіки в цілому, перетворення України на “міст” між Азією та Європою. При цьому, на тимчасовий і дуже сумнівний характер переваг вказує, зокрема, спад темпів зростання товарообігу та погіршення його структури в межах МС після трьох років його існування⁶.

Довгострокові економічні переваги також є сумнівними, оскільки вони – похідні від рівня технологічного розвитку економік держав-членів (які на 80-90% залежать від імпорту товарів і технологій із західних країн) та успіхів у розвитку Росії (яка перебуває сьогодні на порозі рецесії).

Роль “мосту” між Азією та Європою також не може вважатися переконливим аргументом – оскільки всі члени МС (та потенційні члени ЄАС) бачать себе в такому ж статусі. Крім того, на цей час перспективи євразійської інтеграції на чолі з Росією є не дуже визначеними, з точки зору її домінування. Злий жарт тут зіграли процеси глобалізації, а саме – перекидання трудомістких виробництв з розвинутих західних країн до країн Азії. Завдяки цьому в Китаї стався справжній економічний бум, що перетворив його на другий після США світовий центр впливу. А китайські

⁵ Одним із джерел євразійства є ідея континентального союзу Франції, Німеччини, Росії, Японії (пізніше Китаю), який в середині XIX ст. замислювався як об’єднання технологічного, політичного та культурного (в широкому сенсі) потенціалу Європи, природних ресурсів Росії і трудових ресурсів Азії – у протистоянні зростанню потужності Нового світу (США). В Росії цей напрям геополітики був і залишається дуже популярним у версії розширення Російської імперії (М.Данилевський, М.Трубецької, П.Савицький, Г.Флоровський, Г.Вернадський, Л.Гумільов, О.Дугін). Останнім часом, розуміючи суперечливість власних і західних ціннісних засад (і сформованого в їх рамках сприйняття інтересів і загроз), а також складність конкуренції за лідерство, російські політики, просуваючи ідею партнерства з Європою, дедалі менше користуються назвою “союз” і дедалі більше – “архітектура”, “простір” тощо. Наразі ідея створення Євразійського союзу обмежується переважно лише Росією та окремими країнами СНД. Проте, без “технологічної і культурної Європи” цей проект має мало шансів на успіх і використовується Росією для підвищення свого статусу на міжнародній арені та залучення ресурсів потенційних членів для власних потреб. Інші інтеграційні проекти, що здійснюються за участі Росії на євразійському просторі (СНД і ШОС), не повністю влаштовують її – через низьку ефективність і відсутність її домінуючих позицій, відповідно.

⁶ Див., зокрема: Таможенный союз – первые итоги: товарооборот не растет, как обещал Путин. – *Главком*, 20 марта 2013г., <http://glavcom.ua/news/117841.html>.

прагматичні проекти співробітництва з країнами Центральної Азії (зокрема пов'язані з “Новим Шовковим шляхом”) можуть перетворитися на реальну альтернативу російському євразійському інтеграційному проекту.

За умов приєднання до російського проекту Україна назавжди залишиться сателітом Росії, тобто ніколи не перетвориться із суб'єкта, діяльність якого спрямовується ззовні, на суб'єкта, який сам визначає напрями і способи власної діяльності. **При цьому слід враховувати, що в рамках євразійської інтеграції відбувається об'єднання не способів розв'язання проблем, а самих проблем, головною з яких у всіх нинішніх і потенційних членах МС (надалі – ЄАС) є корупція, – яка нівелює всі потенційні переваги.**

Представники українського бізнесу ризикують втратити активи в далеко не вільній і не рівній конкуренції з більш потужними та підтримуваними державою російськими фінансово-промисловими групами. Невід'ємною складовою інтеграції є зближення та адаптація економічної, а згодом і політичної систем України до російських стандартів з відповідними наслідками для громадянського суспільства, громадських організацій і ЗМІ.

Водночас, у випадку відмови від вступу до МС Україна може зазнати (і вже зазнає) суттєвих втрат у певних сегментах споживчого ринку Росії. Тому, в ідеалі, такий крок мав би супроводжуватися: підтримкою з боку ЄС; певними запобіжними заходами та виваженою політикою Уряду; усвідомленням бізнесом і широкими суспільними верствами можливих втрат, готовності піти на них заради перспектив розвитку; широкою підтримкою громадянами України зовнішньополітичного курсу держави.

Головними аргументами прихильників зближення України з Росією і вступу до МС є побоювання втрати російського ринку і сподівання на російські фінансові вливання в утримання залишків радянських коопераційних зв'язків (на які,

проте, можна розраховувати лише до моменту створення Росією власних замкнених циклів виробництва відповідних видів продукції). Водночас, підприємства, що можуть очікувати на такі вливання, можна лише умовно вважати визначальними для економіки України – на фоні цілеспрямованого гальмування розвитку малого та середнього бізнесу та міцного середнього класу як соціальної бази ефективного інтеграційного вибору.

Головними причинами обережного ставлення до набуття Україною членства в МС є острах потрапити під домінуючий вплив Росії і втратити самостійність.

Нейтральний “вектор” – політика “рівної наближеності” (або як її іноді називають – “майстерного вичікування”) чи “активного нейтралітету”), формально закріплена у 2010р. в Законі “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, яким визначено позаблоковий статус України. Серед української політичної еліти є чимало прихильників такої політики, яка нібито здатна посилити суб'єктність держави на міжнародній арені. Нейтральна політика відповідає менталітету значної частини українського суспільства. Так, згідно з результатами соціологічних опитувань, покладання на власні сили у випадку воєнної загрози Україні надають перевагу 42% громадян. Водночас, за експертними оцінками, політика позаблоковості негативно впливає на безпеку України (так вважають майже 63% опитаних експертів).

Головні риси нейтрального “вектора”

Політика “рівної наближеності” спрямована на зниження “градуса напруженості” в суспільстві та у відносинах із зовнішніми партнерами, але не визначає будь-якого виразного напрямку розвитку, орієнтирів самоідентифікації, отже – перспектив набуття суб'єктності. Останнім часом прихильники “активного нейтралітету” дедалі рідше використовують цей термін, оскільки він не витримав випробування сучасною практикою, і дедалі частіше згадують такі принципи, як обережність, обачливість, виваженість рішень, пошук тактичних переваг і зменшення ризиків у будь-якій ситуації тощо. Проте, ці принципи є ознаками ефективної політики загалом і складовими стратегії розвитку за будь-яким вектором – східним чи західним. Але, на відміну від них, у політиці “майстерного вичікування” ризики та негативні чинники сприймаються переважно як непереборні виклики, а не як стимули для зосередження зусиль. За наявності досить амбітних цілей і водночас – браку необхідних ресурсів, така політика є згубною для України.

Тимчасова перемога ідей “активного нейтралітету” в українській політиці сталася внаслідок збігу

позицій двох груп інтересів: прихильників зближення з Росією в українському суспільстві та окремих олігархічних кланів.

Завданням першої групи є гальмування (з позицій вичікування) будь-якого проекту, що не відповідає інтересам Росії. Стратегія певних олігархічних кланів полягає в затягуванні процесів геостратегічного вибору та масштабного приходу до України іноземного бізнесу (чи російського, чи європейського), привласнення за цей час якомога більших активів, і вже з позицій мажоритарного власника – участь у “торгах” за інтеграційний вибір. Питання про збіг чи розбіжності в ціннісних засадах, інтересах, сприйнятті загроз не стоять; головне – поточні вигоди.

На практиці – з огляду на певну пасивність ЄС і зростання активності Росії, – політика “рівної наближеності” є передумовою, перехідним етапом перед добровільним або вимушеним приєднанням України до євразійського проекту.

Таким чином, якщо головними причинами гальмування розвитку України є неефективне врядування з великою олігархічною складовою, корупція, зневага до законів і верховенства права, то усунення цих причин передбачається лише в рамках західного вектора. Тому вибір на його користь означатиме рух уперед. Вибір східного вектора означатиме рух назад до стандартів, які є життєздатними лише в умовах *нинішнього* устрою РФ, зі збереженням усіх згаданих негараздів. Вибір нейтрального “вектора” призведе до тупцювання на місці, марнування та виснаження ресурсів.

Жоден із зазначених векторів не користується абсолютною або переважною підтримкою в українському суспільстві. Прагнучи усунути напруженість у суспільстві та у відносинах з Росією (а насправді – обмежити як внутрішнє, так і зовнішнє втручання у процес реалізації власних інтересів) та не маючи спроможностей визначити чіткі орієнтири і стратегію розвитку країни, влада обрала нейтральний “вектор”.

Проте, як показує практика, цей вибір не усуває ні необхідності геополітичної визначеності України, ні різних поглядів на нього в суспільстві – для цього потрібні не лише політична воля, але й цілеспрямована, активна і правдива інформаційно-роз’яснювальна кампанія, результатом якої мало б бути створення соціальної бази для легітимації обраного політичного курсу.

Зроблений українською владою вибір тимчасово знизив, але не усунув напруженість у відносинах з

Росією, для якої подразником є сама незалежність України, а вже потому – її зовнішньополітична орієнтація. За таких умов насамперед нейтральна політика сприяє гальмуванню остаточного зближення України з ЄС та поступовому втягуванню її до євразійської інтеграції⁷.

Сумісність багатовекторного та одновекторного підходів могла б бути забезпечена в рамках всебічно обґрунтованої стратегії соціально-економічного розвитку України з визначенням кожного кроку її реалізації у вигляді строків, результатів, потрібних ресурсів і їх джерел. Але формування в Україні такої стратегії гальмується і з суб’єктивних причин, і через перевагу корпоративних інтересів над національними.

Прогноз

Виходячи з аналізу не лише процесу підготовки Угоди про асоціацію України з ЄС і намагань налагодити конструктивні відносини з Росією, але й політики правлячого режиму та суспільних процесів в Україні загалом⁸, можна очікувати на досить невтішний сценарій розвитку подій.

Зовнішні гравці. Становлення України як самостійної держави залежить (і ще довго залежатиме) від позицій зовнішніх гравців. За умов дотримання Україною вичікувальної політики (офіційно проголошеного позаблокового статусу), співвідношення сил складається на користь Росії. Активні дії західних країн будуть обмеженими (принаймні офіційно) через їх повагу до принципу верховенства права та через побоювання зіпсувати відносини з Росією, на ринках якої працюють їх компанії. Крім того, Україна для ЄС ніколи не була пріоритетом №1 (про

⁷ Докладніше про “нейтралітет” України див.: Сунгуровський М. Іспит на нейтралітет. – Національна безпека і оборона, №9, 2008, с.13-15.

⁸ Див., наприклад: Мельник О., Сунгуровський М. Сектор безпеки в контексті загального суспільно-політичного розвитку України / Альманах сектору безпеки України 2012. – Київ, Центр Разумкова, Женецький Центр демократичного контролю над збройними силами, 2013р., http://razumkov.org.ua/upload/Almanakh_bezpeky_fnl.pdf.

що свідчить, зокрема відмова зазначити в Угоді про асоціацію перспективи її членства) – радше, головним боєм. Гальмування Україною нею ж обраного євроінтеграційного курсу перетворюється на тенденцію (точкою відліку стало озвучене у 2006р. тодішнім Прем'єр-міністром В.Януковичем призупинення набуття членства в НАТО), що значно ослаблює позиції її прихильників на Заході. Так само після останніх подій в Росії (репресій проти протестних рухів) і на міжнародній арені (“поглинання” Вірменії і “митної війни” з Україною) вичерпуються аргументи західних прихильників її демократичної модернізації. Для Росії Україна – це ключова ланка євразійської інтеграції, а її незалежність є не фактом, до якого слід ставитися з повагою, а чинником, що заважає реалізації російських інтересів. Така позиція, що раніше неодноразово відкрито висловлювалася російськими високопосадовцями, останнім часом стала офіційно більш прихованою, але не змінилася і продовжує домінувати в російській політиці. Тому з боку Росії слід очікувати продовження політики підкупу та тиску через економічні, енергетичні та політичні важелі. Але проблема не стільки в пасивності ЄС та агресивності Росії – вони реалізують свої інтереси, – скільки у традиційній неспроможності української влади сформулювати власну стратегію розвитку та забезпечити її реалізацію.

Діюча влада. Правлячим режимом і провладними політичними силами здійснюватиметься гальмування укладення Угоди про асоціацію – аж до відмови від її підписання, а у випадку підписання – гальмування або невиконання її окремих положень з посиленням на неготовність України та негативні наслідки для суспільства. Будуть задіяні спекуляції на негативних аспектах початкового етапу асоціації та висунення вимог до ЄС з метою отримання додаткових преференцій. Провина за негативні наслідки буде покладена на внутрішні опозиційні сили з одночасним зверненням до суспільства з відповідними інформаційними меседжами, метою яких буде розширення

електоральної бази правлячого режиму та ослаблення опонентів на президентських виборах 2015р. Насправді, фінансова допомога з боку Росії потрібна для збереження режиму, а не для виправлення економічної ситуації у країні.

Суспільство. За будь-яких результатів інтеграційних процесів, в Україні слід очікувати сплеску протестних акцій: з боку прихильників євроінтеграції (у відповідь на зрив підписання Угоди про асоціацію і просування вступу до МС) – як самоорганізованих, так і очолюваних опозицією; з боку прихильників зближення з Росією (у відповідь на протести прихильників євроінтеграції, а також у випадку підписання Угоди з ЄС) – підбурюваних правлячим режимом і проросійськими політичними силами. Активізація протестних настроїв, яка відбуватиметься за умов посилення репресій з боку правлячого режиму, сприятиме прискоренню процесів суспільної самоорганізації, зміцненню засад громадського суспільства в Україні.

Держава. Ситуація, що складеться в Україні, підвищує ризики її розколу. Це влаштовує як Кремль, так і проросійські сили в Україні. Не варто очікувати потужного спротиву цьому з боку правлячого режиму та компрадорських олігархічних кіл, оскільки цілісність України для них є цінною переважно з точки зору території, на якій розташовані їх активи. За умов перетворення цієї території на ризиковану, її цінність, отже, й зусилля із забезпечення цілісності, значно зменшаться.

Пасивна позиція ЄС стосовно демократизації та “європеїзації” України може піддати сумніву його легітимність як демократичного утворення. Своєю чергою, успіх Кремля на українському напрямі (утримання України у сфері свого впливу, розвал або послаблення української державності) надихне його на посилення агресивної політики стосовно інших східноєвропейських країн – не лише кандидатів, але й членів ЄС, – що загрожує виникненням нових ліній поділу в Європі та жодним чином не сприяє регіональній і глобальній безпеці.

На цей час, мабуть, головним чинником, що стримує Україну від занурення в євразійську інтеграцію і втрати незалежності, може бути громадянське суспільство. Однак, воно має стати рівноправним (з владою) співрозмовником, з яким зовнішнім партнерам, у т.ч. ЄС – за умов рішучості їх намірів – слід налагоджувати відносини (або принаймні серйозно ставитися до його позицій). Але для цього громадянському суспільству потрібно артикулювати власну суб'єктність, тобто мати чіткі цілі, стратегію і тактику дій, розвинути інститути з визначенням їх місця та ролі в суспільному житті і взаємодії з інститутами держави. ■